

Diaconie zijn in de toekomst

De rol die diaconieën kunnen spelen in een geseclariseerde samenleving

M. Biesma

Studentnummer: 19029

Begeleider-beoordelaar: prof. J.H.F. Schaeffer

Tweede beoordelaar: Drs. P.A. Strating

Derde beoordelaar: prof. C. van den Broeke

Datum: 23/06/2023

Theologische Universiteit Kampen

Aantal woorden: 26427

Voorwoord

Toen professor Schaeffer in het afgelopen jaar tijdens een college de term SDG's liet vallen, was ik gelijk geïntrigeerd. Duurzame doelen in combinatie met de kerk, dat leek me een interessant onderwerp voor mijn afstudeeronderzoek.

Het was leerzaam om onderzoek te doen naar kerkvernieuwing en om ook de praktijk daarbij te betrekken. Ik wil mijn dank dan ook uitspreken naar de diaconieën van de NGK's Hardenberg-Baalderveld, Bergentheim, Mariënberg en Den Ham voor de tijd die ze in de interviews hebben gestoken en voor de kennis die ik mocht opdoen door de gesprekken. Ook wil ik Klaas Koelewijn en Roel Kuiper bedanken voor de kritische vragen die ik mocht stellen over Kerk2030. Daarnaast wil ik prof. Hans Schaeffer bedanken. Zonder zijn begeleiding was ik waarschijnlijk nog steeds bezig om de rol van de kerk in de samenleving te onderzoeken.

Tot slot wil ik nog Bram Heij bedanken die mij in momenten van stress heeft bijgestaan en vrijwillig mijn onderzoek heeft gecontroleerd op grammaticale fouten en leesbaarheid.

Inhoudsopgave

Voorwoord	1
Inhoudsopgave	2
1. Onderzoeksopzet	4
1.1 Inleiding	4
1.2 Probleemstelling	5
1.3 Verantwoording	6
1.4 Theoretisch kader	7
1.5 Opzet en methode	7
1.6 Het empirische karakter van dit onderzoek	8
2. Diaconaat in de Nederlandse Gereformeerde Kerken	9
2.1 Inleiding	9
2.2 Diaconaat	9
2.2.1 Betekenis	9
2.2.2 Geschiedenis	14
2.3 De NGK	17
2.3.1 Geschiedenis van de GKv en de NGK	17
2.3.2 Kerkmodel	18
2.4 Diaconaat in de NGK	20
2.4.1 De kerkorde	20
2.4.2 De Drie formulieren van Enigheid	21
2.5 Conclusie	22
3. De kerk in de Nederlandse samenleving	23
3.1 Inleiding	23
3.2 De huidige rol van de kerk in de Nederlandse samenleving	24
3.2.1 Trends in de Nederlandse samenleving	24
3.2.2 De kerk in de Nederlandse samenleving	28
3.3 De toekomstige rol van de kerk in Nederland	31
3.4 Conclusie	32
4. Kerkvernieuwing en Kerk2030	33
4.1 Inleiding	33
4.2 Kerk2030	33
4.2.1 Wat is Kerk2030	33
4.2.2 De gedachte achter Kerk2030	35
4.3 Kerk2030 en de diaconale praktijk	36
4.4 Conclusie	37
5. De sustainable development goals	39
5.1 Inleiding	39
5.2 De sustainable development goals	39
5.3 De SDG's en kerkvernieuwing	44

5.3.1 SDG's en het evangelie	44
5.3.2 SDG's en diaconaat	46
5.3.3 SDG's en Kerk2030	50
5.4 Conclusie	52
6. Conclusie	54
6.1 Samenvatting	54
6.2 Conclusie	56
6.3 Vervolgonderzoek	57
Literatuurlijst	58
Bijlagen	62
Bijlage I: Interviews met mensen van Kerk2030	62
Interview met Roel Kuiper	62
Interview met Klaas Koelewijn	66
Bijlage II: Interviews met diakenen	68
1. NGK Hardenberg-Baalderveld	68
2. NGK Bergentheim	72
3. NGK Marienberg	75
4. NGK Den Ham	77

Afbeelding voorkant¹

---

¹ Rubens, Peter, Paul. De stigmatisering van de Heilige Franciscus van Assisi, 16,24. Geraadpleegd op 20 juni 2023, <https://rkd.nl/nl/explore/images/252760>.

1. Onderzoeksopzet

1.1 Inleiding

De kerk heeft in Nederland eeuwenlang een belangrijke positie gekend. Deze belangrijke positie kwam doordat de kerk religieus nut had, maar ook maatschappelijk nut. Op het gebied van de diaconie bijvoorbeeld, heeft de kerk veel betekend. Zo waren er armenhuizen waar de arme mensen naar toe konden om opgevangen te worden en werd er voor zieken, weduwen en wezen gezorgd. Daarnaast was het ook normaal om naar de kerk te gaan. Lid zijn van een kerk betekende ergens bij horen, je was onderdeel van een groter verhaal.

Na de verzuiling van de vorige eeuw en het opkomende individualisme dat hierop volgde, veranderde dit echter. Zingeving werd niet meer buiten de mens gezocht, in religie, maar juist in de mens zelf. Tegelijkertijd groeide de gedachte dat alleen het individu verantwoordelijk was voor zijn of haar eigen geluk. Mocht iemand “falen” in het leven, dan was dit enkel de schuld van deze persoon zelf, niet van anderen. Er was geen reden meer om naar oorzaken buiten de mens te kijken. Hierdoor kreeg het christelijk geloof steeds minder aandacht. Want wat voor nut heeft geloven nog?

In Nederland is de secularisatie sterk toegenomen. Kerken krimpen en moeten soms (helaas) sluiten. Tegelijkertijd speelt de kerk nog wel een belangrijke rol in de maatschappij. Op 30 januari 2023 werd het rapport ‘Armoede in Nederland’ overhandigd aan Carola Schouten, minister voor armoedebeleid, participatie en pensioenen. Uit dit rapport bleek dat kerken en diaconale organisaties ontzettend veel doen voor de bestrijding van armoede. In totaal hebben deze groepen ruim 40 miljoen euro besteed aan armoedehulpverlening in de periode van 2020-2022.² Verder kwam in de eerste week van februari de vraag vanuit de overheid aan kerken of zij asielzoekers konden opvangen.

Hieruit blijkt dat de kerk nog niet helemaal uit het zicht van de maatschappij is verdwenen. Voor bepaalde (diaconale) taken wordt er nog altijd naar de kerk gekeken.

De individualisering heeft echter niet alleen effect op de kerk, ook de samenleving is erg veranderd door het individualisme. De individualisering neemt toe en volgens het Sociaal en Cultureel Rapport uit 2016 wordt de toekomst er niet leuker op.³ De kloof tussen arm en rijk zal groter worden, de zorg zal erop achteruit gaan, de samenleving zal meer verdeeld raken en het gemeenschapsgevoel zal steeds meer verdwijnen.⁴ Daarnaast speelt de klimaatverandering ook een belangrijke rol. De klimaatverandering heeft allerlei problemen tot gevolg, zoals overstromingen, drinkwater tekorten, honger, klimaatvluchtelingen, noem maar op. De toekomst ziet er niet bepaald rooskleurig uit. Hier is al veel onderzoek naar gedaan en er zijn al veel stukken over geschreven. Niet alleen door wetenschappers, de paus heeft bijvoorbeeld een encycliek over de aarde en de rol van christenen en mensen op aarde geschreven, de zogeheten *Laudato si*. De toekomst is een hot topic.

Dit alles roept de vraag op naar de rol van de kerk (die zelf met problemen kampt) in de maatschappij. Kan de kerk nog van betekenis zijn voor de maatschappij in de toekomst? En zo ja, hoe? Welke rol kan de kerk aannemen?

Een belangrijke notitie om hierbij te maken is de opvatting dat de kerk onderdeel uitmaakt van Gods reddende missie voor de wereld, ook wel *missio Dei* genoemd. De oudtestamenticus Christopher Wright schrijft hierover in zijn boek *The mission of God: Unlocking the Bible's grand narrative*. *Missio Dei* betekent dat God de schepping wil redden. Dit doet Hij onder andere door zijn Zoon en de

---

² “Presentatie rapport ‘Armoede in Nederland’: Armoedehulpverlening door kerken veelzijdig maar vaak onbekend”, *Protestantse Kerk*, geraadpleegd op 3 februari 2023, <https://protestantsekerk.nl/nieuws/presentatie-rapport-armoede-in-nederland-2023/>.

³ “De toekomst tegemoet. Leren, werken, zorgen, samenleven en consumeren in het Nederland van later”, Sociaal en Cultureel Rapport 2016, geraadpleegd op 10 maart 2023, <https://www.scp.nl/publicaties/publicaties/2016/12/21/de-toekomst-tegemoet>.

⁴ “De toekomst tegemoet. Leren, werken, zorgen, samenleven en consumeren in het Nederland van later.”

Heilige Geest naar de aarde te sturen.⁵ Ook wordt de kerk door God gebruikt voor deze missie. *Missio Dei* is nodig omdat de mens zich van God heeft afgekeerd waardoor de mens in theorie niet meer bij God kan horen. Door deze missie komt hier verandering in en kunnen mensen worden gered.⁶ *Missio Dei* houdt daarmee in dat God actief bezig is met ons mensen.

Missio Dei vormt de achtergrond van mijn onderzoek omdat de rol van de kerk en de rol van christenen hierin duidelijk in naar voren komen. De kerk maakt deel uit van Gods reddende missie, maar hoe verhoudt zich dat tot de rol van de kerk in de Nederlandse samenleving?

De rol van de kerk in de Nederlandse samenleving in relatie met *missio Dei* vormt dan ook het perspectief van mijn masterscriptie.

1.2 Probleemstelling

Het lijkt alsof er steeds meer van de kerk in Nederland verwacht wordt, terwijl er steeds minder kerkleden zijn. Hoe moet dit in de toekomst? Als het bovengenoemde Sociaal en Cultureel Rapport klopt, zal de samenleving er niet bepaald beter op worden in de nabije toekomst. Er zal meer armoede komen, mensen zullen meer op zichzelf aangewezen worden, de zorg zal erop achteruitgaan. Er wordt nu al naar de kerken gekeken voor hulp, terwijl de kerken ook kampen met de toenemende individualisering en enorme leegloop. Moet in de toekomst het vele werk rusten op de schouders van de paar mensen die de kerk nog niet hebben verlaten? Met andere woorden, kan alles wat kerken nu doen op diaconaal gebied in de toekomst ook nog gedaan worden?

Verschillende kerkstromingen in Nederland zijn op dit moment bezig met het onderwerp kerkvernieuwing met het oog op de toekomst. Het leek mij daarom goed om één aspect van de kerk naar voren te halen, namelijk het diaconaat, om te kijken of ook daar vernieuwing noodzakelijk is en zo ja, hoe er dan vernieuwd kan worden. Ik kies bewust voor diaconaat omdat diaconaat de instantie is binnen de kerk die zich bezighoudt met het lijden en de sociaal-maatschappelijke nood van individuen en groepen in de maatschappij. Dit is dus breder dan alleen de nood binnen de kerkgemeenschap zelf. Diaconie houdt zich bezig met dezelfde thema's die spelen in de samenleving. Denk maar aan het bovengenoemde voorbeeld van schuldhulp. Dit is ook een maatschappelijk thema.

In de samenleving spelen de sustainable development goals (hierna SDG's) een belangrijke rol bij het verbeteren van de maatschappij en daarmee het leven van mensen. Deze SDG's zijn richtinggevend wanneer het gaat om het ontwikkelen van een duurzame en eerlijke samenleving.⁷ Dit is van belang met het oog op de donkere toekomst. Omdat de kerk en de maatschappij zich allebei bezighouden met dezelfde thema's, leek het mij interessant om te onderzoeken of de SDG's die in de samenleving van belang zijn ook gebruikt kunnen worden door de kerken.

Dit alles roept de vraag op of de kerk bij vernieuwing op diaconaal gebied baat heeft bij de SDG's en zo ja, hoe die kerkvernieuwing er dan uit komt te zien.

De vraag die mijn hoofdvraag zal vormen voor dit onderzoek is dan ook als volgt:

---

⁵ Christopher J.H. Wright, *The Mission of God: unlocking the Bible's grand narrative* (Nottingham: Intervarsity Press, 2006), p.61-63.

⁶ Wright, *The Mission of God*, p.63-64.

⁷ "Sustainable Development Goals: Werelddoelen voor duurzame ontwikkeling", Rijksoverheid, geraadpleegd op 10 maart 2023, <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/ontwikkelingssamenwerking/internationale-afspraken-ontwikkelingssamenwerking/global-goals-werelddoelen-voor-duurzame-ontwikkeling>.

Hoe kunnen de Nederlandse Gereformeerde Kerken op diaconaal gebied zo vernieuwen dat zij op de toekomst gericht zijn?

Dit onderzoek richt zich specifiek op het nieuwe kerkverband dat in mei 2024 officieel zal bestaan, de Nederlandse Gereformeerde Kerken. Dit kerkverband is een samenvoeging van de Gereformeerde Kerken vrijgemaakt en de Nederlands Gereformeerde Kerken. In de rest van dit onderzoek zal naar het nieuwe kerkverband verwezen worden onder de noemer NGK.

Uit de hoofdvraag volgen onderstaande deelvragen:

1. Voordat er gesproken kan worden over vernieuwing op diaconaal gebied is het belangrijk om eerst het begrip diaconaat scherp te hebben en om te weten wat er in de kerkorde van de NGK is geschreven over diaconaat. De eerste deelvraag luidt daarom:
Wat is de normatieve opvatting over diaconaat binnen de NGK volgens literatuur en de nieuwe kerkorde?
2. Hierboven is al kort genoemd dat kerken zelf met problemen kampen. In de tweede deelvraag zal er meer aandacht zijn voor deze problemen en de rol die de kerk speelt in de samenleving. Deze deelvraag luidt dan ook als volgt:
Welke rol speelt de kerk in de Nederlandse samenleving en welke rol zou dat kunnen (of moeten) zijn?
3. Binnen de NGK zijn er meerdere kerkvernieuwingsbewegingen. De beweging Kerk2030 is relevant voor dit onderzoek, daarom wordt in deze deelvraag gekeken naar wat Kerk2030 is en hoe Kerk2030 kerkvernieuwing vorm geeft. Deze deelvraag is dan ook als volgt:
Hoe wil Kerk2030 (diaconale) vernieuwing vormgeven binnen de NGK?
4. In de samenleving spelen de SDG's een belangrijke rol wanneer het gaat om toekomstbestendige vernieuwing. In de laatste deelvraag zal dan ook gekeken worden naar wat de SDG's zijn, wat het doel is van de SDG's en of deze toe te passen zijn in de NGK. De derde deelvraag luidt dan ook:
Wat zijn de sustainable development goals en kunnen deze doelen een rol spelen bij kerkvernieuwing binnen de NGK?

Mijn hypothese is dat kerkvernieuwing verrijkt kan worden door de sustainable development goals. De sustainable development goals kunnen de NGK namelijk helpen om toekomstgericht te vernieuwen op diaconaal gebied.

1.3 Verantwoording

Dit onderzoek gaat uit van de master *Church and Mission in the West*, verbonden aan de Theologische Universiteit van de Gereformeerde Kerken Vrijgemaakt, te Kampen.

In eerste instantie wilde ik onderzoek doen naar kerkvernieuwing binnen de Gereformeerde Kerken vrijgemaakt (GKv) omdat dit een bestaand kerkverband is. Tegen de tijd dat dit onderzoek is afgelopen bestaat de GKv echter niet meer omdat zij is opgegaan in het nieuwe kerkverband, de NGK. Onderzoek doen naar iets binnen de GKv lijkt daarom iets van zijn relevantie te verliezen. Onderzoek doen naar een nieuw kerkverband is echter relevanter. Dit kerkverband moet toekomstbestendig zijn, maar is er voldoende rekening gehouden met de ontwikkelingen in de maatschappij? Dat zal mijn onderzoek hopelijk uitwijzen!

Momenteel loopt er een project van kerkvernieuwing in het kerkverband van de Gereformeerde Kerken Vrijgemaakt. Hoewel mijn onderzoek verder zal gaan dan dit project omdat de focus van mijn onderzoek primair bij het diaconaat ligt, zal ik wel gebruik maken van de kennis die medewerkers van dit project hebben opgedaan en nog steeds opdoen. De ervaring met kerkvernieuwing in de praktijk zal mijns inziens het onderzoek verrijken.

1.4 Theoretisch kader

In dit onderzoek zullen enkele begrippen gebruikt worden die als volgt gedefinieerd worden:

- *Sustainable development goals*: de sustainable development goals zijn duurzame ontwikkelingsdoelen voor de hele wereld. Ze zijn bedoeld om een einde te maken aan onder andere onrecht, extreme armoede en klimaatverandering.⁸
- *Diaconaat*: in letterlijke zin betekent diaconaat dienstbetoon. Dit woord is afgeleid van de volgende Griekse woorden: *diakonia*, *diakonein* en *diakonos*.⁹ Met dienstbetoon wordt bedoeld de dienst van barmhartigheid en gerechtigheid.¹⁰
- *NGK*: De NGK staat voor de Nederlandse Gereformeerde Kerken, een kerkverband dat vanaf mei 2024 een nieuw gereformeerd kerkverband zal zijn.

Dit onderzoek is deels een praktijkonderzoek en deels een literatuuronderzoek. De volledige literatuurlijst is te vinden aan het einde van deze scriptie.

1.5 Opzet en methode

Dit onderzoek vraagt om verschillende wetenschappelijke vaardigheden. De belangrijkste vaardigheden zullen de volgende zijn: observeren, interviewen, literatuur lezen en analyseren. Mijn onderzoek zal uiteindelijk voor een deel theoretisch zijn van aard en voor een deel empirisch.

Hoe dit dan vorm aanneemt laat ik hieronder zien. Per deelvraag licht ik toe wat het plan is bij deze deelvraag en wat ik ga doen.

1. *Wat is de normatieve opvatting over diaconaat binnen de NGK volgens literatuur en de nieuwe kerkorde?*

Bij deze deelvraag wordt er onderzoek gedaan naar het begrip diaconaat en naar welke rol diaconaat in het nieuwe kerkverband zal spelen. Hiervoor wordt literatuur met betrekking tot diaconaat geraadpleegd. Ook zal er gekeken worden naar de website over het nieuwe kerkverband en zullen de reglementen en de kerkorde van dit verband bestudeerd worden.

1. *Welke rol speelt de kerk in de Nederlandse samenleving en welke rol zou dat kunnen (of moeten) zijn?*

Bij deze deelvraag wordt er gekeken naar de rol die de kerk speelt in de Nederlandse samenleving en naar welke kerkvernieuwingprojecten momenteel lopen in kerkverbanden in

---

⁸ *Sustainable Development Goals: Werelddoelen voor duurzame ontwikkeling*, (geraadpleegd op 3 februari 2023),

<https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/ontwikkelingssamenwerking/internationale-afspraken-ontwikkelingssamenwerking/global-goals-werelddoelen-voor-duurzame-ontwikkeling>.

⁹ A. Noordegraaf, *Oriëntatie in het diakonaat* (Zoetermeer: uitgeverij Boekencentrum, 1991), p.9.

¹⁰ A. Noordegraaf, p.15.

Nederland. Dit wordt uiteindelijk toegespitst op kerkvernieuwing binnen de NGK. Hiervoor wordt er literatuur met betrekking tot de kerk in Nederland geraadpleegd.

2. *Hoe wil Kerk2030 (diaconale) vernieuwing vormgeven binnen de NGK?*

Bij deze deelvraag zal er naar de praktijk van de kerkvernieuwingsbeweging van de NGK gekeken worden. Hiervoor zullen er interviews over deze beweging en diaconaat worden gehouden met participerende kerken en medewerkers van dit project. Uit deze interviews wordt informatie gehaald over kerkvernieuwing binnen de NGK en de rol van diaconaat voor het onderzoek.

3. *Wat zijn de sustainable development goals en kunnen deze doelen een rol spelen bij kerkvernieuwing binnen de NGK?*

Bij deze deelvraag zal worden gekeken naar hoe de sustainable development goals tot stand zijn gekomen, welke doelen er zijn en of deze doelen ook gebruikt kunnen worden voor duurzame vernieuwing van de NGK. Dit is een literatuuronderzoek.

1.6 Het empirische karakter van dit onderzoek

Hierboven is al vermeld dat in deelvraag vier naar de praktijk van kerkvernieuwing wordt gekeken. Het onderzoek voor deze deelvraag is empirisch van aard. In deze paragraaf wordt beschreven hoe dit in zijn werking is gegaan.¹¹

Er is contact gezocht met zes diaconieën van kerken die meedoen aan Kerk2030. Aan deze zes is de vraag gesteld of ik hen mocht interviewen over deze kerkvernieuwingsbeweging. Van de zes zijn er uiteindelijk vier diaconieën die positief hebben gereageerd. Een vijfde diaconie vond niet dat daar iets over gezegd kon worden en de zesde diaconie heeft niet gereageerd.

Daarnaast zijn er drie drijvende krachten achter Kerk2030 benaderd met de vraag of ik hen mocht interviewen over hun ervaring met Kerk2030. Twee van de drie hebben tijdig gereageerd.

De reden voor het empirische karakter van deze deelvraag is dat er veel gelezen kan worden over kerkvernieuwing maar dat het in de praktijk toch altijd weer anders uitpakt dan verwacht. Geen enkele praktijkervaring is hetzelfde, elke gemeente is weer anders en loopt tegen andere dingen aan. Om iets zinnigs te kunnen schrijven over kerkvernieuwing met het oog op de toekomst, is het belangrijk om ook de praktijk te bestuderen. De praktijk laat zien hoe kerkvernieuwing vorm krijgt en wat er bij komt kijken.

Mijn onderzoek spitst zich toe op de kerkvernieuwingsbeweging Kerk2030. In hoofdstuk vijf zal de keuze voor Kerk2030 verder toegelicht worden, ik licht hier enkel het tipje van de sluier. Kerk2030 is een kerkvernieuwingsbeweging, gericht op de toekomst en op hoe kerken in 2030 er uitzien. Mijn onderzoek is ook toekomstgericht, ook ik houd me bezig met de vraag hoe kerken toekomstgericht kunnen vernieuwen. Ik ben van mening dat Kerk2030 en mijn onderzoek elkaar kunnen vinden en wellicht verder helpen, vandaar de keuze voor Kerk2030.

---

¹¹ Dimitri Mortelmans, *Handboek kwalitatieve onderzoeksmethoden* (Leuven: Acco, 2007), p.503.

2. Diaconaat in de Nederlandse Gereformeerde Kerken

Wat is de normatieve opvatting over diaconaat binnen de NGK volgens literatuur en de nieuwe kerkorde?

2.1 Inleiding

De kerk maakt deel uit van *missio Dei*, dat is in de inleiding al benoemd. Concreet betekent dit dat de kerk (als het goed is) de ware identiteit van Jezus kent, namelijk dat Hij is gestorven voor onze zonden en weer is opgestaan. Doordat de kerk deze identiteit kent, moet de kerk de identiteit van Jezus uitdragen. Dit is onontkoombaar, het kennen van Jezus betekent automatisch het uitdragen van de waarheid dat Jezus is gestorven voor onze zonden en na drie dagen weer is opgestaan.¹² Welke rol speelt de diaconie dan in het uitdragen van deze waarheid?

In deze deelvraag zal worden gekeken naar de betekenis van het begrip diaconaat en naar de geschiedenis die achter dit begrip schuilgaat. Dit gebeurt door enkele handboeken over het diaconaat te bestuderen, zoals de boeken *Heilzame presentie* en *Diaconie in beweging*. Ook zal er gekeken worden naar hoe de term diaconaat gestalte krijgt binnen de nieuwe kerkorde van de NGK. Hiervoor wordt de kerkorde van de NGK geraadpleegd.

2.2 Diaconaat

2.2.1 Betekenis

Het begrip diaconaat is een lastig begrip. De letterlijke betekenis van het woord is anders dan de betekenis die eraan gegeven wordt. Daarom zullen er enkele definities van het woord genoemd worden die gevolgd zullen worden door de uitleg die de auteurs van de betreffende literatuur aan dit begrip geven.

De eerste definitie is afkomstig uit het boek *Oriëntatie in het diakonaat* van Ab Noordegraaf. Hij schrijft dat het woord diaconaat afgeleid is van de Griekse woorden diakonia (dienst), diakonein (dienen) en diakonos (dienaar). De letterlijke betekenis van het woord diaconaat is dan ook dienstbetoon.¹³

Noordegraaf schrijft een paar bladzijden verder dat het woord dienstbetoon in de Griekse wereld een negatieve klank had. Het dienen van iemand was iets voor slaven, vrije burgers dienden niet maar lieten zich bedienen.¹⁴ Jezus heeft echter een nieuwe betekenis aan het woord dienen gegeven. Noordegraaf verwoordt dit als volgt:

“De ware levenshouding van de volgeling van Jezus is die van de dienaar, de diaken, die zich met inzet van eigen persoon dienstbaar maakt aan de ander en zo een teken van tegenspraak vormt in een wereld waar machthebbers gloriëren in hun machtsuitoefening.”¹⁵

Dienen hoeft hierbij niet beperkt te blijven tot het zorgen van hulpbehoevenden, aldus Noordegraaf. Dienen is zoveel meer. Het begrip omvat de verkondiging van het Woord, het werk dat dient tot de opbouw van de gemeente, de verspreiding van het geloof en de dienst van de

---

¹² Wright, *The Mission of God*, p.66-67.

¹³ Ad Noordegraaf, *Oriëntatie in het diakonaat* (Zoetermeer: uitgeverij Boekencentrum, 1991), p.9.

¹⁴ Noordegraaf, *Oriëntatie in het diakonaat*, p.11-12.

¹⁵ Noordegraaf, *Oriëntatie in het diakonaat*, p.12.

gemeenteleden tegenover elkaar. Kortom, de term diaconaat omvat alle arbeid die in dienst van Christus wordt gedaan in de gemeente.¹⁶

Een volgende definitie is afkomstig uit het boek *Diaconie in beweging* onder redactie van Hub Crijns. In hoofdstuk 1 heeft Bart Koet een stuk geschreven over exegetische kanttekeningen bij diakonia in het Nieuwe Testament. Hierbij geeft hij een korte definitie van het begrip diaconaat.

*“Diaconie/diaconaat is het handelen vanuit en door kerken en andere door het evangelie geïnspireerde groepen en bewegingen dat gericht is op het ‘voorkómen, opheffen, verminderen dan wel mee uithouden van lijden en sociaalmaatschappelijke nood van individuen en van groepen mensen en op het scheppen van rechtvaardige verhoudingen in kerk en samenleving.”*¹⁷

Koet gaat vervolgens dieper in op de letterlijke betekenis van het woord diakonia, de stam diakon en de betekenis daarvan in verschillende Bijbelboeken, maar dat is voor dit onderzoek niet relevant. Wat wel relevant is echter, is de Bijbelse grond voor diaconaat die Koet noemt. Hier zal ik later op ingaan.

De laatste definitie komt uit het proefschrift *Heilzame presentie, diaconale betrokkenheid als leeromgeving voor protestantse kerken* van Bert Roor. Hij schrijft hierin dat het begrip ‘diaconaal’ (als vervoeging van het woord diaconaat) verwijst naar christelijke hulp en/of dienst aan de naaste. Deze hulp heeft te maken met de volgende dingen: lichamelijk lijden, psychisch lijden, sociale nood, materiële nood of maatschappelijk onrecht.¹⁸

Roor gaat nog een stapje verder en koppelt diaconie aan missie. Hier zal later in deze deelvraag nog dieper op ingegaan worden.

Wat hebben deze drie definities gemeen met elkaar?

In alle definities komt het aspect naastenliefde, het zorg dragen voor de ander, naar boven. Naastenliefde is ook iets wat Jezus onderwijst. Een voorbeeld hiervan is te vinden in het Bijbelboek Matteüs. In hoofdstuk 22 van dit Bijbelboek is het volgende geschreven:

*“Hij (Jezus) antwoordde: ‘Heb de Heer, uw God, lief met heel uw hart, en met heel uw ziel en met heel uw verstand. Dat is het grootste en eerste gebod. Het tweede is daaraan gelijk, heb uw naaste lief als uzelf. Deze twee geboden zijn de grondslag van alles wat er in de Wet en de Profeten staat.’”*¹⁹

Jezus koppelt hier een Bijbeltekst uit Deuteronomium 6, waarin staat dat het volk van Israël de Heer lief moet hebben met hart, ziel en inzet van al hun krachten, aan een nieuw gebod, naastenliefde.²⁰ Plotseling is het niet meer mogelijk om God lief te hebben maar niet naar de naaste om te kijken. Het christelijk geloof en ethisch handelen worden hier onlosmakelijk aan elkaar

---

¹⁶ Noordegraaf, *Oriëntatie in het diakonaat*, p.13.

¹⁷ Bart Koet, “Exegetische kanttekeningen over *diakonia* in het Nieuwe Testament”, in *Diaconie in beweging*, ed Hub Crijns e.a. (Utrecht: uitgeverij Kok, 2011), p.70.

¹⁸ Bert Roor, *Heilzame presentie. Diaconale betrokkenheid als leeromgeving voor protestantse kerken* (Apeldoorn: Boekencentrum Academic, 2018), p.54.

¹⁹ Matteüs 22:37-40, *Nieuwe Bijbelvertaling*, 2006.

²⁰ Deuteronomium 6:5, *NBV*.

verbonden.²¹ Waarom kan dit? In het boek *Holiness and mission* van Morna Hooker en Francis Young, schrijft Morna Hooker het volgende over deze verbintenis:

*“But theology and ethics, belief and action, belong together, and those who do not practise their faith in their daily lives have failed to see the implications of their beliefs.”*²²

Hooker baseert dit op hoofdstuk elf van het Bijbelboek Leviticus. Hier zegt God tegen het volk van Israël dat het heilig moet zijn want Hij is heilig.²³ Het volk van Israël moet het voorbeeld van God volgen om zich zo te kunnen onderscheiden van alle andere volken.²⁴ Heiligheid is hier leven naar Gods voorbeeld, naar Gods karakter.²⁵ Dit is zodat in het volk van Israël God zichtbaar wordt naar andere volken. Israël fungeert als Gods vertegenwoordiger op aarde.²⁶

God wilde dus dat het volk van Israël liet zien aan andere volken wie Hij is. Dit had moeten gebeuren door middel van daden en de houding van Israël, maar het Oude Testament wijst wel uit dat dit lang niet altijd gebeurde, met alle gevolgen van dien.²⁷ God werd niet gekend op een manier die Hij wilde. Gelukkig kwam God op een gegeven moment naar de aarde toe in de gedaante van een mens (Jezus) en heeft de aarde God leren kennen in Hem.²⁸ Jezus heeft op aarde laten zien wie God is en wat het betekent om God te volgen. Hij heeft laten zien dat God volgen en liefhebben meer is dan alleen met woorden. Geloven in God vraagt om daden, om actie, om naastenliefde.

Waarom is dan die naastenliefde zo belangrijk?

Het antwoord op deze vraag is niet zo eenvoudig, er zijn meerdere goede antwoorden. Een antwoord is te vinden in het boek *Life in the Spirit: Spiritual formation in Theological Perspective*. Dit boek bevat veel informatie over spirituele formatie en gaat onder andere over de relatie tussen spirituele formatie en christelijke ethiek. In hoofdstuk twaalf van dit boek wordt deze relatie uitgewerkt. De auteur van dit hoofdstuk, David Gushee, wil met dit hoofdstuk de lezer attent maken op de (lijdende) wereld buiten de ik-God relatie. Hij zegt hier het volgende over:

*“A socially disengaged spirituality or Christianity is inconceivable and inexcusable.”*²⁹

Dit is duidelijke taal. Gushee is van mening dat christelijke spiritualiteit niet zonder sociaal aspect kan. Iemand kan niet christelijk zijn zonder oog te hebben voor andere mensen, tenzij iemand diepe persoonlijke ellende kent waar hij of zij helemaal door in beslag wordt genomen. Dan is een innerlijke spirituele retraite de beste optie.³⁰ Maar dit is de uitzondering op de regel.

Gushee is er verder van overtuigd dat het menselijk leven, élk menselijk leven, heilig is. Dit baseert hij op de Schrift en op de christelijke traditie.³¹ God heeft immers de mens geschapen naar

---

²¹ Morna Hooker, Frances Young, *Holiness and mission: learning from the early church about mission in the city* (London: SCM Press, 2010), p.10.

²² Hooker, *Holiness and mission*, p.10.

²³ Leviticus 11:44, *NBV*.

²⁴ Hooker, *Holiness and mission*, p.4.

²⁵ Hooker, *Holiness and mission*, p.5.

²⁶ Hooker, *Holiness and mission*, p.7-8.

²⁷ Wright, *The Mission of God*, p.259.

²⁸ Wright, *The Mission of God*, p.123.

²⁹ David P. Gushee, “Spiritual formation and the Sanctity of Life” in *Life in the Spirit: Spiritual Formation in Theological Perspective* ed. Jeffrey Greenman (Downers Grove: Intervarsity Press, 2010), p.213.

³⁰ Gushee, “Spiritual formation and the Sanctity of Life”, p.213.

³¹ Gushee, “Spiritual formation and the Sanctity of Life”, p.215-216.

Zijn evenbeeld zoals te lezen is in Genesis 1. Ook is daar te lezen dat God de mens een speciale plek in de wereld heeft gegeven; de mens mocht de heerschappij voeren over alles wat er op de aarde en in het water leeft. Daarnaast heeft God besloten om het volk van Israël onder Zijn hoede te nemen, eist Hij in de wet dat Zijn mensen behandeld moeten worden met eerbied en respect en uiteindelijk neemt Hij zelfs een menselijke gedaante aan in Jezus om de mens te redden.³² Toen God in Jezus mens werd, kreeg Hij te maken met alles waar mensen mee te maken hebben. Hij leerde hoe het is om echt mens te zijn, met alle ervaringen en gevoelens die daarbij horen. De heiligheid van God is in aanraking gekomen met het menselijke en het menselijke is daardoor nooit meer hetzelfde geworden. Als God zo ver wil gaan voor de mensheid en zelf mens wordt, wie kan dan nog zeggen dat de mens waardeloos is? Dat de mens niets voorstelt?³³ God vond de mens zo belangrijk, zo waardevol dat Hij zelf mens is geworden in Jezus en het menselijk leven echt heeft beleefd. Juist hierom moet er oog zijn voor de ander. In de Bijbel spreekt Jezus immers zelf de beroemde woorden: *“alles wat jullie gedaan hebben voor een van de onaanzienlijksten van mijn broeders of zusters, dat hebben jullie voor mij gedaan.”*³⁴ Deze woorden worden in de context van een parabel geuit, waarin de mensen worden beoordeeld door de Mensenzoon op wat zij voor de ander gedaan hebben.

Kortom, een christen is geroepen tot het doen van naastenliefde op twee gronden: God is zelf mens geworden en dit laat de waarde van mensen zien (en deze waarde moet dus ook gerespecteerd worden) en in de naaste wordt Jezus zichtbaar. Een goed voorbeeld van de laatste grond is moeder Teresa. Zij kreeg een visioen waarin zij geroepen werd tot naastenliefde in Calcutta. Eenmaal daar aan het werk was ze ervan overtuigd dat ze Jezus zelf tegen was gekomen.³⁵ In de naaste wordt Jezus dus zichtbaar. Het werk dat gedaan wordt voor de ander, is werk dat voor Jezus gedaan wordt.

Een ander antwoord op de vraag waarom naastenliefde zo belangrijk is, kan gezocht worden in het boek van Hub Crijns. Zoals hierboven al genoemd geeft Bart Koet in dit boek Bijbelse gronden voor naastenliefde. Koet stelt hierin de vraag naar een Bijbels fundament voor het sociale en caritatieve handelen van kerk en kerkleden.³⁶ Hierbij kijkt hij naar de joodse en katholieke tradities; ik zal alleen naar de katholieke traditie kijken, omdat de katholieke traditie toonaangevend is geweest in de Nederlandse samenleving.

In de katholieke traditie wordt naastenliefde geduid met de term *charitas*. Deze term verwijst naar de goddelijke deugden geloof, hoop en liefde. Deze drie vormen echter niet de enige basis voor naastenliefde, ook de zeven werken van barmhartigheid vormen een Bijbelse basis voor de sociale zorg. Deze zeven werken zijn de volgende: hongerigen voeden, dorstigen laven, vreemdelingen herbergen, naakten kleden, zieken bezoeken, gevangenen bezoeken en doden begraven. Deze werken hebben Bijbelse gronden, ze worden namelijk genoemd in onder andere Matteüs 25.³⁷ Hier staat het volgende:

“Want ik had honger en jullie gaven mij te eten, ik had dorst en jullie gaven mij te drinken. Ik was een vreemdeling, en jullie namen mij op, ik was naakt en jullie kleedden mij. Ik was ziek en jullie bezochten mij, ik zat gevangen en jullie kwamen naar mij toe.” Dan zullen de rechtvaardigen hem antwoorden: Heer, wanneer hebben wij u hongerig gezien en te eten gegeven, of dorstig en u te drinken gegeven? Wanneer hebben wij u als vreemdeling gezien en u opgenomen, u naakt gezien en u gekleed? Wanneer hebben wij gezien dat u ziek was of in de gevangenis zat, en zijn we naar u toegekomen?” En de koning zal hen antwoorden: “Ik

---

³² Gushee, “Spiritual formation and the Sanctity of Life”, p.219-220.

³³ Gushee, “Spiritual formation and the Sanctity of Life”, p.220-221.

³⁴ Matteüs 25:40, *NBV*.

³⁵ Gushee, “Spiritual formation and the Sanctity of Life”, p.221-222.

³⁶ Koet, “Exegetische kanttekeningen”, p.90.

³⁷ Koet, “Exegetische kanttekeningen”, p.90-91.

*verzeeker jullie: alles wat jullie gedaan hebben voor een van de onaanzienlijksten van mijn broeders of zusters, dat hebben jullie voor mij gedaan.”*³⁸

De zeven werken van barmhartigheid waren voor de katholieken een richtlijn om invulling te kunnen geven aan dat ene gebod van Jezus: heb je naaste lief als jezelf.³⁹ Deze zeven werken maken namelijk concreet hoe naastenliefde vorm kan krijgen.

De katholieke traditie kent dus twee Bijbelse fundamenten voor sociale zorg; de drie goddelijke deugden en de zeven werken van barmhartigheid. Hierop was hun naastenliefde gebaseerd.

Wat is diaconaat dan uiteindelijk?

Diaconaat is de zorg voor de mensen die dat nodig hebben, vanuit een Bijbelse opdracht van Jezus om de naaste lief te hebben als jezelf. De kerk geeft vorm aan deze zorg via de instelling diaconie.

Over diaconaat kan echter nog iets gezegd worden. Volgens Bert Roor kan diaconaat mensen uit de kerk en de kerk zelf veranderen. Hij schrijft in zijn boek *Heilzame presentie* dat diaconaal werk in de samenleving een verrijkend effect heeft op de betrokken gelovigen.⁴⁰ Gelovigen komen namelijk in contact met mensen die problemen hebben en kunnen ook echt hulp bieden aan deze mensen. Dit verandert de gelovigen en omdat zij veranderen, verandert de kerk ook. De kerk ontleent immers haar identiteit aan de gelovigen binnen de kerk.⁴¹ Het bezig zijn met diaconaal werk heeft dus een verrijkend effect op de gemeente en op de persoonlijke levens van de gelovigen. Dit is een belangrijk kenmerk van diaconaat.

Een ander belangrijk kenmerk is het missionaire aspect van diaconaat. Diaconaat kan missionair zijn. Roor schrijft hier het volgende over:

*“In de werkdefinitie van het begrip ‘diaconaal’ omschreven we dit als volgt: de gelovige die diaconaal handelt, communiceert hiermee het woord en de liefde van God onder de mensen.”*⁴²

Het diaconaal handelen heeft een missionaire dimensie, al dan niet bewust. Dit handelen kan in de praktijk drie verschillende vormen aannemen: daden spreken voor zich, woorden begeleiden en volgen de daden en daden begeleiden en volgen de woorden.⁴³ Bij de vorm ‘daden spreken voor zich’ is de daad van diaconaal werk an sich een getuigenis van Gods liefde. Wanneer woorden begeleiden en de daden volgen, vertelt iemand over het evangelie terwijl hij of zij diaconaal werk verricht. Bij de laatste vorm is het precies andersom, hier volgen de daden de woorden. Dit handelen komt voor wanneer missionair contact vraagt om een vervolgmoment van diaconale aard.⁴⁴

Het is belangrijk om bij diaconaal werk bewust te zijn van de integriteit van diaconaal handelen. Bij diaconaal handelen is er namelijk sprake van een asymmetrische relatie tussen degene die diaconaal werk verricht en degene die het werk ontvangt. In zo’n situatie is het belangrijk om bewust te zijn van deze ongelijke relatie en om hier geen misbruik van te maken door bijvoorbeeld

---

³⁸ Matteüs 25:35-40, *NBV*.

³⁹ “Over de zeven werken van barmhartigheid”, Protestantse Kerk, geraadpleegd op 28 maart 2023, <https://protestantsekerk.nl/verdieping/over-de-zeven-werken-van-barmhartigheid/>.

⁴⁰ Roor, *Heilzame presentie*, p.14.

⁴¹ Roor, *Heilzame presentie*, p.14-15.

⁴² Roor, *Heilzame presentie*, p.61.

⁴³ Roor, *Heilzame presentie*, p.62.

⁴⁴ Roor, *Heilzame presentie*, p.62.

het evangelie op te dringen. Het is een precaire situatie waar degene die diaconaal handelt rekening mee moet houden.⁴⁵

Deze integere houding is niet het enige waar rekening mee gehouden moet worden bij diaconaal handelen. Er kunnen meer kanttekeningen geplaatst worden bij de combinatie barmhartigheid en diaconaat. Koos Tamminga schrijft in het boek *Verhalen om te delen* over de kracht en de risico's van barmhartigheid als uitgangspunt van het diaconaat. Hij haalt hierin theoloog Peter Van de Kamp aan die stelt dat de oorsprong van barmhartigheid het bewogen worden is. Deze beweging begint bij God waarna de mens wordt aangezet tot actie.⁴⁶ Barmhartigheid en solidariteit lijken door deze definitie twee verschillende dingen. Toch weet Van de Kamp deze twee begrippen tot synoniemen te maken. Dit kan wanneer een beweging uit solidariteit gebeurt door iemand die vanuit zijn of haar bevoorrechte positie in beweging komt voor iemand die geen deel uitmaakt van de eigen groep. Deze beweging moet dan vrijwillig, belangeloos en spontaan zijn.⁴⁷

Tamminga bekijkt deze definitie vanuit het perspectief van de theologie van de beperking. Hij stelt dat er sprake is van een verticale relatie tussen de doener van barmhartigheid en de ontvanger. De bevoorrechte positie van de doener zou dan niet ter discussie staan. De vraag is of dit wenselijk of problematisch is. Tamminga belicht dit door het voorbeeld van vreemdelingen te gebruiken. Vreemdelingen kunnen alleen opgevangen worden door mensen die over ruimte beschikken, over een thuis. Vreemdelingen hebben vaak geen thuis. De doeners van barmhartigheid kunnen hier een (on)bewust gevoel van superioriteit ervaren, zij hebben immers een thuis en dus een voorsprong. Tegelijkertijd schetst de Bijbel ook een positief beeld van vreemdelingschap. Het is daarmee de kunst voor een christen om zichzelf te herkennen in een ander. Deze herkenning kan positief bijdragen aan de hulpverlening.⁴⁸ Om dus gevoelens van superioriteit, al dan niet bewust, aan de kant te zetten is het belangrijk om jezelf te herkennen in de ander. Dit betekent dat er geen afstand bewaard moet worden tussen de doener en de ontvanger, de doener moet juist actief betrokken zijn. Tamminga noemt zelf het voorbeeld van een maaltijd organiseren voor wie geen eten heeft maar dan zelf niet plaatsnemen aan tafel. Op die manier blijft de afstand bewaard en is de relatie ongelijk. De doener heeft zelf ook een plek aan die tafel.

Kort samengevat kan gezegd worden dat diaconaat naastenliefde en barmhartigheid behelst. Hierbij moet de doener wel een integere houding aannemen waarbij hij zo weinig mogelijk afstand bewaard tussen hemzelf en de ontvanger. Op die manier ontstaan er geen scheve verhoudingen die een verkeerde invloed kunnen hebben op het resultaat van de handeling.

2.2.2 Geschiedenis

Zoals hierboven al genoemd is, vindt diaconaat zijn oorsprong in de Bijbel. Door de eeuwen heen heeft de instelling diaconaat echter verschillende posities in de maatschappij gekregen. Deze posities worden kort beschreven, om te eindigen bij het diaconaat in het hier en nu.

Toen in de tweede eeuw na Christus de sociale en economische verhoudingen verslechterden in het Romeinse Rijk kwam de christelijke kerk in actie. Op allerlei verschillende manieren gaf zij uiting aan haar diaconale roeping jegens christenen en niet-christenen. De verkondiging van het evangelie gebeurde niet alleen met woorden maar ook met daden. Er werd hulp geboden aan mensen in nood en er werd zorg gegeven aan de gevangenen. Ook kwam naar voren dat christenen opofferingsgezind bleken te zijn. De pestepidemie illustreerde dit. De christenen verzorgden

---

⁴⁵ Roor, *Heilzame presentie*, p.63.

⁴⁶ Koos Tamminga, "De evangelische paradox van geven en ontvangen", in *Verhalen om te delen*, onder redactie van H. Schaeffer en G. Tamminga (Amsterdam: Buijt & Schipperheijn 2018), p.16.

⁴⁷ Tamminga, "De evangelische paradox van geven en ontvangen", p.17.

⁴⁸ Tamminga, "De evangelische paradox van geven en ontvangen", p.21.

namelijk de zieken en begroeven de overledenen, terwijl de andere mensen juist afstand hielden van mensen die getroffen waren door deze besmettelijke ziekte.⁴⁹

De zorg voor de armen was iets dat voor de christenen van toen verbonden was met de eredienst. Tijdens de kerkdiensten plaatsten de gemeenteleden hun gaven op de tafel en deze werden door de diakenen verdeeld onder de mensen die het nodig hadden, dit was hun taak. Naast deze taak kenden diakenen ook een pastorale taak. Ze bezochten zieken, regelden de opvang van vreemdelingen en organiseerden begrafenissen.⁵⁰

Toen de kerk na de bekering van keizer Constantijn geen vervolgte kerk maar een begunstigde kerk werd, kreeg de gemeente een ander karakter. De kerk werd een welzijnsorganisatie en een uitvoerend orgaan van de staat. Deze status betekende dat de gemeentelijke dienst werd uitgeschakeld en dat de gaven die werden gegeven van hogerhand kwamen in plaats van uit de gemeente. Het ambt van de diaken werd enkel nog een opstapje tot het priesterschap en was niet meer zo belangrijk als vroeger.⁵¹ Ondanks deze ontwikkelingen had de kerk nog wel oog voor de noodlijdenden in de samenleving en was zij dienstbaar aan hen. De kerk had haar diaconale roeping niet verloren.

In de middeleeuwen kwam het diaconaat los te staan van de parochie. De parochies gaven wel een financiële bijdrage aan de armen maar een groot deel van deze bijdrage verdween in de kas van de bisschop. Het echte omzien naar de naasten en het bieden van hulp gebeurde in deze periode met name door kloosters en lekenbewegingen. De kloosters vormden een soort toevluchtsoord voor mensen. Ze voorzagen de armen van voedsel, ze vingden vreemdelingen op en verleenden mensen rechtshulp.⁵² Kortom, de kloosters gaven uiting aan de diaconale roeping terwijl kerken hierin achterbleven. De diaken zelf had in de middeleeuwen slechts een liturgische taak, de sociale functie was verdwenen.

Tijdens de Reformatie werd er een andere visie op barmhartigheid ontwikkeld. Waar eerst de gedachte heerste dat diaconale arbeid het eigen zielenheil ten bate kwam, werd de nieuwe gedachte over diaconale arbeid getekend door het geloof. Diaconale arbeid werd nu gezien als het doen van goede werken op basis van het geloof. Het zielenheil hing nu dus niet meer af van de hoeveelheid werk die men in diaconale taken stopte, diaconale arbeid verrichtte men uit geloof.⁵³

Daarnaast ontstond er ook een nieuwe visie op arbeid in het algemeen. Het doen van arbeid werd nu gezien als een opdracht van God. Arbeid zorgde er namelijk voor dat de mens in eigen behoeften kon voorzien en niet meer afhankelijk hoefde te zijn van anderen. Als iemand dus werkte kon hij zelf in zijn levensonderhoud voorzien en hoefde hij niet meer aan te kloppen bij de kerk.⁵⁴

Een laatste verandering door de Reformatie was dat de hiërarchische tegenstelling van enerzijds geestelijken en anderzijds leken verdween. Ambtsdragers stonden vanaf toen niet meer boven de gemeente maar juist in de gemeente. Hierdoor kwamen de diakenen weer naar voren om samenleving en gemeente met elkaar te verbinden, zoals vanouds.⁵⁵

In de 19e eeuw begon armoede een structureel verschijnsel te worden. Door de industriële revolutie werd de tweedeling in de samenleving namelijk groter, de armoede nam toe terwijl de rijken steeds rijker werden. Dit vroeg om een nieuwe invulling van het diaconaat, want er werd steeds meer een beroep gedaan op de voorzieningen van de kerk. Naast het diaconale werk van de kerk ontstond het

---

⁴⁹ Ad Noordegraaf, "Verkenningen in de geschiedenis" in *Dienen en delen, basisboek Diaconaat* ed. G.C. den Hertog en A. Noordegraaf (Zoetermeer: uitgeverij Boekencentrum, 2009), p.61.

⁵⁰ Noordegraaf, "Verkenningen in de geschiedenis", p.62.

⁵¹ Noordegraaf, "Verkenningen in de geschiedenis", p.65.

⁵² Noordegraaf, "Verkenningen in de geschiedenis", p.71.

⁵³ Noordegraaf, "Verkenningen in de geschiedenis", p.75.

⁵⁴ Noordegraaf, "Verkenningen in de geschiedenis", p.75.

⁵⁵ Noordegraaf, "Verkenningen in de geschiedenis", p.75.

vrije diaconaat. Deze vorm van diaconaat stond los van de kerk maar ondanks deze plaats stonden de woorden ‘getuigen’ en ‘redden’ wel centraal. Diaconaal werk bleek nu niet meer voorbehouden te zijn aan alleen de kerk, ook andere organisaties en mensen konden dit op zich nemen. Dit baande de weg voor allerlei nieuwe (interkerkelijke) organisaties.⁵⁶ Daarnaast werd er op landelijke schaal gekeken naar armoedebestrijding. De kerk stond er dus niet alleen voor.

In 1965 kwam er een sociaal vangnet voor elke burger in de vorm van de Algemene Bijstandswet. Voor de kerken betekende dit dat zij zich konden richten op andere diaconale taken zoals werelddiaconaat. Ook hadden ze nu de ruimte om aandacht te geven aan kwetsbare groepen in de samenleving en konden ze zich bezighouden met ontwikkelingssamenwerking. Langzamerhand nam de overheid meer taken op zich en gebeurde diaconaat steeds meer achter kerkdeuren. De aanwezigheid van kerken in de samenleving verdween hierdoor steeds verder naar de achtergrond.⁵⁷

In de jaren tachtig bleek de verzorgingsstaat toch niet zo ideaal te zijn als men dacht. Er klonken steeds meer klachten over dit systeem. Voorbeelden van klachten waren dat de kosten opliepen, dat de overheid zich te erg bemoeide met haar burgers en dat solidariteit tussen burgers onderling verdween. Voor de kerken bleek deze ontwikkeling van de verzorgingsstaat echter positief uit te pakken, zij konden hier goed op inspelen. Binnen de kerken ontstond nieuwe aandacht voor de arme kant van Nederland en kerken begonnen te strijden voor goede uitkeringen en het behoud van sociale rechten. Daarnaast kreeg barmhartigheid een nieuwe vorm en werd er een relatie gevormd tussen diaconaal besef en evangelisatie.⁵⁸

Vanaf de jaren negentig werd de verzorgingsstaat steeds meer uitgekleeft. Uitkeringen werden versoerd, mensen werden geactiveerd om betaald werk te doen, er kwam een sterke nadruk te liggen op eigen verantwoordelijkheid en er vond decentralisatie plaats van de landelijke naar de lokale overheid. Kerken gingen zich hierdoor herbezinnen op hun rol in de samenleving, waarbij er steeds meer oog begon te komen voor het missionaire aspect van kerkzijn. In 2010 schreef predikant René van Loon het boek *Kerk voor de buurt*, waarin hij een missionair tweesporenbeleid presenteert, bestaande uit algemene dienstbaarheid aan de leefomgeving en hulp bij geloofsvragen. Diaconale presentie valt hierbij onder algemene dienstbaarheid, aldus Van Loon. De gedachte van dit missionaire tweesporenbeleid is dat de kerk bijdraagt aan de sociale samenhang in de wijk en tevens aansluiting kan vinden bij kerkverlaters en mensen die op zoek zijn naar iets buiten henzelf.⁵⁹

Dit was in vogelvlucht de geschiedenis van diaconaat door de eeuwen heen. Waar diaconie in de eerste eeuwen nog een prominente rol speelde, is die rol in de loop der eeuwen afgezwakt. Diaconie werd op een gegeven moment niet meer gezien als enkel iets voor de kerken, waardoor er organisaties ontstonden die ook oog hadden voor de noodlijdenden in de samenleving. Daarnaast probeerde ook de overheid oog te hebben voor deze groep, maar de verzorgingsstaat die dit had moeten doen, bleek niet het gewenste effect te hebben.

Tegenwoordig is diaconaat nog steeds niet wat het eeuwen geleden was. Toch zijn kerken bezig met een terugkeer. Zoals in de inleiding al te lezen was, klopt de overheid steeds vaker bij kerken aan voor hulp bij bepaalde diaconale vraagstukken. De vraag is hoe dit zich zal gaan ontwikkelen in de komende decennia. Zullen diakenen prominenter aanwezig zijn? En gaan kerken weer een herkenbare en grotere rol spelen in de samenleving?

---

⁵⁶ Noordegraaf, “Verkenningen in de geschiedenis”, p.90-91.

⁵⁷ Roor, *Heilzame presentie*, p.24-25.

⁵⁸ Roor, *Heilzame presentie*, p.26-27.

⁵⁹ Roor, *Heilzame presentie*, p.28-30.

2.3 De NGK

In deze scriptie is al eerder benoemd dat de NGK een nieuw kerkverband is dat vanaf 12 mei 2023 zal bestaan. Dit verband wordt gevormd door de Gereformeerde Kerken vrijgemaakt (GKv) en de Nederlands Gereformeerde Kerken. Voordat er dieper ingegaan zal worden op dit nieuwe kerkverband en wat dit betekent voor diaconaat zal er gekeken worden naar de geschiedenis van beide kerkverbanden en de eenwording.

2.3.1 Geschiedenis van de GKv en de NGK

In de jaren dertig van de vorige eeuw ontstond er een beweging in het kerkverband van de Gereformeerde Kerken die nieuwe en kritische vragen stelde bij de visie op de doop en het verbond. De Generale Synode deed onderzoek naar deze beweringen en in 1942 kwam de Generale Synode tot bindende uitspraken die tegen deze beweging ingingen. Dit leidde tot een uittrede van kerkleden die zich niet in deze beslissing konden vinden. Uit deze uittreding is een nieuw kerkverband ontstaan waar het woord *vrijgemaakt* aan toegevoegd werd.⁶⁰

In 1967 ontstond er een breuk in dit kerkverband. Aan deze breuk ging een periode vol kerkelijke conflicten vooraf. Het voornaamste conflict betrof de waardering van de Vrijmaking en de omgang met de gereformeerde belijdenis. Aan de ene kant was het belangrijk dat ambtsdragers loyaal waren aan de gereformeerde belijdenis en moest dit gewaarborgd worden maar aan de andere kant ervoeren mensen juist dat er te krampachtig werd vastgehouden aan de letterlijke betekenis van de gereformeerde belijdenis, op zo'n manier dat het leek alsof de gereformeerde belijdenis de Schrift te boven ging.⁶¹ Deze tegenstrijdigheid was onaanvaardbaar. Dit leidde tot schorsingen en afzettingen van ambtsdragers en tot ambtsdragers die plaatselijke gemeenten oproepen om de kerkenraad niet meer te gehoorzamen. Uiteindelijk leidde dit alles tot een nieuwe en tevens landelijke scheuring en het ontstaan van een nieuw kerkverband, de Nederlands Gereformeerde Kerken.⁶²

Beide kerkverbanden hebben elkaar enkele decennia lang niet kunnen vinden. Uiteindelijk riep de Generale Synode in 1999 voor het eerst op tot bidden voor kerkelijke eenheid. Hierna vonden de beide kerkverbanden elkaar steeds meer en werd er zelfs geconcludeerd dat de breuk uit 1967 niet had gemogen. Schorsingen werden dan ook opgeheven en predikanten werden gerehabiliteerd. In 2017 werd uiteindelijk een definitief besluit genomen over hoe de kerkverbanden nu door zouden moeten. Dit gebeurde door het rapport *Perspectieven*. In dit rapport werden de kerkordes van beide kerkverbanden naast elkaar gelegd en werd er een richting gewezen naar hoe beide kerkverbanden op elkaar afgestemd zouden kunnen worden. Onder andere op basis van dit rapport is besloten de uitnodiging van de NGK met als onderwerp de hereniging te accepteren en om zo spoedig mogelijk een hereniging voor te bereiden.⁶³

De officiële hereniging van de NGK en de GKv vond plaats op 1 mei 2023.⁶⁴

---

⁶⁰ “Kerken van de Reformatie en de Vrijmaking”, Gereformeerde Kerken vrijgemaakt, geraadpleegd op 10 maart 2023, <https://www.gkv.nl/gereformeerd/geschiedenis/>.

⁶¹ “Beknopte geschiedenis van de hereniging van GKv en NGK”, Onderweg naar 1 kerk, geraadpleegd op 27 maart 2023, <https://onderwegnaar1kerk.nl/beknopte-geschiedenis-hereniging-gkv-en-ngk/>.

⁶² “Beknopte geschiedenis van de hereniging van de GKv en NGK”

⁶³ “Beknopte geschiedenis van de hereniging van GKv en NGK”.

⁶⁴ “Viering eenwording 12 en 14 mei 2023”, Onderweg naar 1 kerk, geraadpleegd op 4 april 2023, <https://onderwegnaar1kerk.nl/viering-eenwording-12-en-14-mei-2023/>.

2.3.2 Kerkmodel

Een probleem dat bij de eenwording van twee kerkverbanden komt kijken, is dat geen enkel kerkverband hetzelfde is. Geen enkele kerk is hetzelfde, dit gaat ook op voor twee kerken die in hetzelfde kerkverband zitten. Dit heeft verschillende oorzaken. Een eerste oorzaak is dat elke kerk een eigen levenscyclus doormaakt. Over deze levenscyclus zal meer verteld worden in hoofdstuk drie.

Een andere oorzaak van het verschil in kerkgenootschappen is te vinden in het bestuur van een kerkgenootschap. Kerkgenootschappen kennen verschillende organisatievormen. De drie belangrijkste organisatievormen zijn: het episcopaal-hiërarchisch model, het congregationeel-independent model en het presbyteriaal-synodale model.

De drie modellen worden kort toegelicht waarna er gekeken wordt welk model toepasbaar is op het nieuwe kerkgenootschap, de NGK.

1. *Het episcopaal-hiërarchisch model*

Zoals de naam al doet vermoeden wordt dit model getekend door een zekere hiërarchie. De grondgedachte van dit model is dat Christus Zijn kerk regeert door middel van de apostelen en de opvolgers van de apostelen. De opvolgers van de apostelen zijn de bisschoppen, de paus en/of de patriarch.⁶⁵ De leiding in dit model komt dus van boven en elk lager gelegen onderdeel van de kerk moet verantwoording afleggen aan het onderdeel daarboven. Degene die belast is met het oppergezag op aarde is de paus/patriarch. Onder hem komen eerst de (aarts)bisschoppen die leiding geven aan de bisdommen en daar weer onder volgen de pastoors die leiding geven aan parochies. Ondanks verschillen tussen gemeenten is er sprake van een duidelijke lijn die vanuit boven gevoerd wordt. Wat geldt voor de roomse gemeente in Amsterdam geldt ook voor de roomse gemeente in Hamburg of in Rio de Janeiro.⁶⁶

2. *Het congregationeel-independent model*

Dit model bevindt zich aan de andere zijde van het spectrum, tegenover het episcopaal-hiërarchisch model. Het uitgangspunt van dit model is namelijk dat de kerkelijke gemeenschap wordt gevormd door belijdende gelovigen. Ieder is gelijk, er is geen sprake van hiërarchie.⁶⁷ Gemeenteleden bepalen dus zelf het beleid. Hoe het beleid vorm krijgt, is daarmee afhankelijk van wat de visie van de gemeente is. Het uitvoerende deel van de visie wordt echter gedaan door een algemeen/dagelijks bestuur. Zij geven handen en voeten aan wat de gemeente wil.⁶⁸

Doordat de gemeente leidend en bepalend is voor de visie zijn er grote verschillen tussen gemeenten van hetzelfde kerkverband met deze organisatievorm. Wanneer gemeente A een bepaalde visie heeft op het diaconaat kan gemeente A handelen zoals zij wil en wanneer gemeente B een andere visie heeft kan ook deze gemeente doen wat haar goeddunkt. Er wordt geen beleid van een orgaan hogerop gegeven want er is geen hoger orgaan dan de gemeente zelf.

3. *Het presbyteriaal-synodale model*

Het laatste model zit tussen de bovengenoemde modellen in. Het bestuur van een gemeente ligt bij deze organisatievorm niet bij één persoon of bij de hele gemeente, het bestuur wordt gevormd door ambtsdragers. Deze ambtsdragers worden gekozen door gemeenteleden en blijven ambtsdrager voor een bepaalde tijd. De gemeente kan deze ambtsdragers binnen die tijd dan ook niet afzetten.⁶⁹

---

⁶⁵ Jacob van der Tang, *Vergelijkend kerkrecht* (Rhenen, 2021), p.40-41.

⁶⁶ Gijsbert van den Brink, Kees van der Kooi, *Christelijke dogmatiek* (Zoetermeer: uitgeverij Boekencentrum, 2015), p.526.

⁶⁷ Van den Brink, Van der Kooi, *Christelijke dogmatiek*, p.527.

⁶⁸ Van der Tang, *Vergelijkend kerkrecht*, p.43-44.

⁶⁹ Van der Tang, *Vergelijkend kerkrecht*, p.45.

De ambtsdragers dragen zorg voor de gemeente maar voor het gehele kerkgenootschap bestaat ook een orgaan. Verschillende zelfs. De leiding ligt bij synodale vergaderingen. Hier zijn drie verschillende soorten van: de classis (op lokaal niveau), de particuliere synode en de generale synode (op landelijk niveau). Naar deze vergaderingen gaan zogeheten afgevaardigden van gemeenten of van een classis.⁷⁰

Dit zijn in het kort de drie belangrijkste kerkmodellen. De vraag is nu binnen welk model de NGK valt. Hiervoor moet onder andere gekeken worden naar de kerkorde.

In artikel twee van de nieuwe kerkorde wordt al gelijk verwezen naar ambtsdragers.⁷¹ Dit is een teken van een presbyteriaal-synodale organisatievorm. Dit is namelijk de enige organisatievorm die het woord ambtsdragers hanteert om het gezagvoerende orgaan binnen de gemeente aan te duiden.

In artikel drie staat geschreven dat de kerkorde en de landelijke regelingen door de synode worden vastgesteld en wanneer nodig door de synode worden gewijzigd.⁷² Dit is wederom een teken van het presbyteriaal-synodale model.

Hoofdstuk B van de kerkorde heeft als thema de ambten. In dit hoofdstuk wordt vastgelegd wat welke ambten er zijn (predikant, ouderling en diaken), welke bevoegdheden deze ambtsdragers hebben en wat de kerkenraad doet.⁷³ Ook dit hoofdstuk wijst op een presbyteriaal-synodaal kerkmodel.

In hoofdstuk E zijn de regelingen over regionale vergaderingen en de synode opgenomen. Hier staat geschreven dat de regionale vergadering voor alle kerken in een bepaalde regio is waar twee afgevaardigden van elke kerk naar toe gezonden worden.⁷⁴ Deze afgevaardigden zijn, evenals de afgevaardigden die naar een synode gaan, bevoegd om namens de kerk die hen zendt te handelen.⁷⁵

Over de synode wordt vermeld dat deze eens in de drie jaar bijeen komt en bestaat uit twee afgevaardigden van elke regionale vergadering. De synode is bevoegd om zaken te behandelen die alle kerken van dit kerkverband gezamenlijk aangaan en om zaken te behandelen die de kerkorde aanwijst.⁷⁶ Zoals hierboven al genoemd is zijn onder andere de classis en de synode eigenschappen van een presbyteriaal-synodaal kerkmodel.

De besluitvorming is geregeld in hoofdstuk F en ook hierin worden de kenmerken van een presbyteriaal-synodaal kerkmodel zichtbaar. Besluiten worden gemaakt door kerkenraden, regionale vergaderingen en de synode.⁷⁷

Wanneer de kerkorde naast de bovengenoemde kenmerken van een presbyteriaal-synodaal kerkmodel wordt gelegd, wordt duidelijk dat dit een kerkorde van een presbyteriaal-synodale organisatievorm is. Er kan dan ook gezegd worden dat de NGK onder dit kerkmodel valt.

Het is belangrijk om een nauwkeurige positiebepaling van de NGK in het spectrum aan kerkmodellen te weergeven zodat er getraceerd kan worden op welke manier besluitvorming binnen dit kerkverband plaatsvindt. De organisatievorm zegt dus alles over hoe de besluitvorming binnen een kerkverband plaatsvindt. Bij een episcopaal-hiërarchisch model neemt de lokale gemeente geen besluiten maar moet er toestemming komen van hogerhand. Binnen een kerkverband met een congregationalistisch-independente organisatievorm worden besluiten genomen door de gemeente zelf, waardoor onderling grote verschillen zijn tussen gemeenten. Een presbyteriaal-synodaal kerkmodel zit hier tussenin. De lokale kerkenraden kunnen besluiten nemen voor de gemeente die niet

---

⁷⁰ Van der Tang, *Vergelijkend kerkrecht*, p.46-47.

⁷¹ Artikel A2.4, *Kerkorde van de NGK*, vastgesteld op 11 maart 2023, p.3.

⁷² Art. A3.3, *Kerkorde van de NGK*, p.3.

⁷³ Art. B1-B3, *Kerkorde van de NGK*, p.4.

⁷⁴ Art. E2, *Kerkorde van de NGK*, p.13.

⁷⁵ Art. E1, *Kerkorde van de NGK*, p.13.

⁷⁶ Art. E5, *Kerkorde van de NGK*, p.13.

⁷⁷ Art. F1, *Kerkorde van de NGK*, p.15.

voor elke gemeente gelden. Tegelijkertijd kan besluitvorming over bepaalde onderwerpen van hogerhand komen doordat een synode hierover beslissingen maakt. Een goed voorbeeld hiervan is het dilemma van vrouwen als ambtsdragers. De synode van de GKv heeft in 2017 besloten dat de ambten (predikant, diaken, ouderling) opengesteld moesten worden voor vrouwen. Maar de gemeente mocht zelf besluiten of zij hieraan toe was. De landelijke lijn was dus dat vrouwen het ambt mochten bekleden, maar plaatselijk mocht elke gemeente zelf besluiten of zij dit al wilde.⁷⁸ Dit is een goede weergave van hoe de praktijk van een kerkverband met een presbyteriaal-synodale organisatievorm eruitziet.

Nu helder is hoe besluitvorming binnen NGK plaatsvindt, is het tijd om te kijken naar wat dit betekent voor het diaconaat.

2.4 Diaconaat in de NGK

Om diaconaat in de NGK volledig recht te kunnen doen moet er gekeken worden naar verschillende documenten. Een eerste document dat gebruikt kan worden is uiteraard de kerkorde, maar de NGK onderschrijft ook de drie geloofsbelijdenissen en de Drie Formulieren van Enigheid.⁷⁹ In deze formulieren wordt ook aandacht besteed aan het diaconaat en naastenliefde. Daarom zullen ook deze formulieren aan bod komen. De reden dat de kerkorde gebruikt wordt voor dit onderzoek is omdat de sociologische werkelijkheid van de kerk niet zonder de institutionele kant kan.⁸⁰ Theoloog Hans Schaeffer heeft hier een artikel over geschreven getiteld *Duurzame en solidaire gemeenschap: Ideaal of fictie voor de kerk in de 21e eeuw?* In dit artikel wordt de spanning tussen kerkrecht en spiritualiteit nader onderzocht. Uit dit artikel bleek dat de kerkorde en kerkrecht ervoor zorgen dat de kerk haar sociale kant kan uitleven.⁸¹ Kerkrecht biedt een veilig kader waarbinnen de kerk solidariteit en de sociologische werkelijkheid kan inoefenen. Concreet betekent dit dat de kerkorde belangrijk is voor de uitoefening van het diaconaat. De kerkorde biedt richtlijnen voor de diaconie, waardoor diakenen weten wat hun taken zijn en hoe groot hun speelveld is.

2.4.1 De kerkorde

In hoofdstuk B van de kerkorde wordt dieper ingegaan op het ambt van diaken. In artikel 15 van dit hoofdstuk staat geschreven dat diakenen de gemeente stimuleren om goed te doen aan de mensen, gedreven door de liefde van God. Daarnaast bieden diakenen zorg aan gemeenteleden die moeite ervaren in hun leven. Dit doen zij door hen troost en praktische ondersteuning te bieden.⁸²

Een diaken wordt voorgedragen door de gemeente en dient doorgaans voor enkele jaren in de gemeente.⁸³ In sommige kerken maken diakenen ook deel uit van de kerkenraad, maar dit verschilt per gemeente.⁸⁴

---

⁷⁸ “GKv verwelkomt met Anne-Maaïke Pathuis tweede vrouwelijke dominee”, cvandaag, geraadpleegd op 10 maart 2023, <https://cvandaag.nl/92980-gkv-verwelkomt-met-annemaaïke-pathuis-tweede-vrouwelijke-dominee>.

⁷⁹ Art. A2, *Kerkorde van de NGK*, p.3.

⁸⁰ Hans Schaeffer. “Duurzame en solidaire gemeenschap: Ideaal of fictie in de 21e eeuw?” in *Geest of recht? Kerkrecht tussen ideaal en werkelijkheid*, onder redactie van Leon van den Broeke en Hans Schaeffer (Kampen: Summum Academic Publications, 2019), p.72.

⁸¹ Schaeffer, “Duurzame en solidaire gemeenschap: Ideaal of fictie in de 21 eeuw?”, p.91.

⁸² Art. B15, *Kerkorde van de NGK*, p.7.

⁸³ Art. B16, *Kerkorde van de NGK*, p.7.

⁸⁴ Art. B2, lid 1, *Kerkorde van de NGK*, p.4.

Een diaken kan afgezet of geschorst worden door de kerkenraad. Dit gebeurt wanneer een diaken een ernstige zonde begaat, zijn ambt verwaarloost/misbruikt of ambtelijke waarschuwingen negeert.⁸⁵

Verder is in de kerkorde opgenomen dat de gemeente missionaire activiteiten ondersteunt in binnen- en buitenland door middel van gebeden, gaven en betrokkenheid.⁸⁶ Ook moet de gemeente in woord en daad de mensen zoeken die God niet kennen of juist van Hem vervreemd zijn geraakt. De gemeente moet deze mensen voor Christus winnen.⁸⁷

Dit is wat er in de kerkorde staat over diaconaat. Er ligt vrij veel open voor lokale kerken met betrekking tot het diaconaat. Het enige waar de lokale kerken zich aan moeten houden is dat diakenen de gemeente moeten stimuleren om goed te doen aan mensen, dat diakenen troost en ondersteuning moeten bieden aan gemeenteleden en dat de gemeente missionaire activiteiten moet ondersteunen. Het 'hoe' wordt vrijgelaten. De lokale kerk mag hier zelf invulling aan geven, zolang het maar gebeurt.

2.4.2 De Drie formulieren van Enigheid

Tot de Drie Formulieren van Enigheid behoren de Nederlandse Geloofsbelijdenis, de Dordtse leerregels en de Heidelbergse catechismus. Hieronder is per formulier uitgewerkt wat er in staat met betrekking tot het diaconaat.

De Nederlandse Geloofsbelijdenis:

In de Nederlandse Geloofsbelijdenis (hierna NGB) staat geschreven dat de Bijbel het Woord van God is en dat de Bijbel de grond van het geloof is.⁸⁸ De Bijbel en alles wat daarin staat is leidend voor de gelovige omdat het van God komt.

In artikel 24 van de NGB staat dat de gelovige goede werken doet, maar niet om daarmee iets te verdienen.⁸⁹ Hier wordt dus duidelijk aangegeven dat goede werken erbij horen wanneer je gelooft.

In artikel 29 wordt dieper ingegaan op de kenmerken van een christen. Een christen is te herkennen aan het geloof, aan het najagen van gerechtigheid en vermijden van zonde, aan het liefhebben van de ware God en de naaste en niet afwijkt van het goede pad.⁹⁰ In dit artikel wordt duidelijk dat de christen dus aan naastenliefde behoort te doen omdat dat een kenmerk is van een gelovige. Daaraan is hij te herkennen als een christen.

De Dordtse leerregels:

De Dordtse leerregels hebben niet veel te melden over diaconaat en naastenliefde. Wat wel genoemd wordt, is wederom de goede werken die een christen doet. In artikel 12 staat dat het overdenken van de weldaad van God (het redden van de mens) reden is voor een christen om zich voortdurend en ernstig te oefenen in dankbaarheid en goede werken.⁹¹

De Heidelbergse Catechismus

In de Heidelbergse Catechismus (hierna HC) wordt er ingegaan op de goede werken die een gelovige moet doen. Een gelovige doet goede werken zodat hij kan tonen dat hij God dankbaar is voor alles wat God geeft. Ook wordt uit de goede werken het geloof in God zichtbaar en kan de godvrezende levenswandel de naasten voor Christus winnen.⁹²

---

⁸⁵ Art. B18.1, *Kerkorde van de NGK*, p.7.

⁸⁶ Art. C2.3, *Kerkorde van de NGK*, p.9.

⁸⁷ Art. C2.2, *Kerkorde van de NGK*, p.9.

⁸⁸ Art. 3-5, *Nederlandse Geloofsbelijdenis*.

⁸⁹ Art. 24, *NGB*.

⁹⁰ Art. 29, *NGB*.

⁹¹ Artikel 12, *Dordtse Leerregels*.

⁹² Vraag en antwoord 85, zondag 32, *Heidelbergse Catechismus*.

Vervolgens worden vanaf zondag 34 tot zondag 44 de tien geboden behandeld. Deze tien geboden gaan onder andere over hoe er met de naaste omgegaan moet worden. In het zesde gebod staat bijvoorbeeld dat de naaste niet van zijn eer beroofd mag worden, niet gehaat mag worden, niet gekwetst mag worden en niet gedood mag worden.⁹³ En met het achtste gebod wil God gebieden dat de christen het welzijn van de naaste bevordert en met hem omgaat zoals hij ook zou willen dat men met hem omgaat.⁹⁴

De Drie Formulieren van Enigheid gaan dieper in op de goede werken die een christen moet doen op basis van het geloof in God en de redding die daarmee gepaard gaat. Over de uitwerking van deze goede werken is verder niets geschreven, dit ligt open. Het enige dat vastligt en dat de NGK onderschrijft is dat deze goede werken gedaan moeten worden.

Conclusie

Uit de kerkorde en de Drie Formulieren van Enigheid blijkt dat er goede werken gedaan moeten worden. De kerkorde gaat hier zelfs nog iets dieper op in want de kerkorde legt de verantwoordelijkheid voor het uitvoeren van goede daden van gemeenteleden bij diakenen. Zij moeten de gemeente stimuleren om goed te doen aan mensen. Hoe dit verder moet gebeuren, daar staat niets over vermeld. Dat is aan de lokale kerken en diakenen zelf.

2.5 Conclusie

De vraag die de basis vormt voor dit hoofdstuk, was: “wat is de normatieve opvatting over diaconaat binnen de NGK volgens literatuur en de nieuwe kerkorde?”

Diaconaat kan omschreven worden als naastenliefde. Deze naastenliefde kent Bijbelse gronden, waaronder Matteüs 25 en de twee grote geboden die Jezus noemt in Matteüs 22. Naastenliefde is belangrijk omdat God de mens waardevol vindt. Zo waardevol dat Hij Zijn Zoon naar de wereld heeft gezonden om voor onze zonden te sterven. Dat God de mens zo belangrijk vindt, betekent dat de christen ook de mens belangrijk moet vinden en dit ook moet laten zien. Zoals de auteur David Gushee schreef, kan christelijke spiritualiteit niet zonder een sociaal aspect. Naastenliefde is geborgen in het geloof.

In de NGK is het diaconaat tot op zekere hoogte geborgd in de kerkorde. Hierin staat dat diakenen de gemeente moeten stimuleren om goede werken te doen. Ook moeten de diakenen zorg dragen voor de mensen die dat nodig hebben binnen de gemeente. Omdat de NGK een presbyteriaal-synodale organisatievorm kent, is het aan de gemeenten zelf om hier invulling aan te geven. Hoe dit vorm gegeven moet worden is dus niet iets wat landelijk bepaald kan worden, maar juist bij de lokale kerk ligt.

Wat is dan uiteindelijk de relatie tussen diaconaat en *missio Dei*?

In de inleiding van dit hoofdstuk vermeldde ik dat de kerk de waarheid over Jezus automatisch uitdraagt. Jezus roept op tot het liefhebben van de naaste, waarbij zorg dragen voor de naaste een belangrijke rol speelt. De kerk kan niet de waarheid over Jezus verspreiden en niet omkijken naar de naaste, dat botst. Het getuigen van de waarheid over Jezus sluit niet de naaste niet liefhebben uit. Wanneer de kerk daadwerkelijk de waarheid over Jezus getuigt, draagt zij ook zorg voor de naaste. Dit gebeurt door middel van de diaconie. In het diaconaat wordt de opdracht van Jezus duidelijk.

---

⁹³ Vraag en antwoord 105, zondag 40, *HC*.

⁹⁴ Vraag en antwoord 111, zondag 42, *HC*.

3. De kerk in de Nederlandse samenleving

Welke rol speelt de kerk in de Nederlandse samenleving en welke rol zou dat kunnen (of moeten) zijn?

3.1 Inleiding

In de inleiding van dit onderzoek is de lastige positie waarin de kerken in Nederland zich nu bevinden al kort aan bod gekomen. Er is daar geschreven dat de kerken leeglopen en daarmee worstelen terwijl de overheid ondertussen steeds vaker een beroep doet op de kerk. Deze lastige positie lijkt te vragen om een verandering van de rol van de kerk in de samenleving. Kunnen kerken zich wellicht een prominentere rol aanmeten in de samenleving?

In deze deelvraag zal eerst dieper ingegaan worden op de rol die kerken in Nederland spelen. Van hieruit zal gekeken worden naar de rol die kerken kunnen spelen in de toekomst. Ik ben me bewust van de grootte van deze vraag. Naast dat er ontzettend veel kerken in Nederland zijn die elk worstelen met problemen die spelen in hun eigen context, is het lastig om iets normatief te schrijven over de kerken in Nederland. Er bestaat geen blauwdruk van de ideale kerk waaraan elke kerk zich kan spiegelen. Dit is onmogelijk, elke kerk is anders, kent andere uitdagingen en een andere context. Toch heb ik ervoor gekozen om hierover te schrijven. In mijn scriptie speelt de rol van de kerk in de samenleving met het oog op de toekomst een belangrijke rol, ik kan de positie van de kerk niet zomaar buiten spel zetten. Dit eist wel enige voorzichtigheid, daarom beperk ik mijn onderzoek enkel tot de huidige trends in de samenleving.

In deze deelvraag zal vaak het begrip kerk worden gebruikt. Het is belangrijk om een goede definitie van het begrip kerk te geven omdat dit begrip heel breed is. In het boek *Kerk om te vieren* noemt theoloog Hans Schaeffer verschillende manieren waarop een kerk in kaart gebracht kan worden. Het eerste wat belangrijk is, is dat een kerk een gemeenschap is. Christenen vormen samen een groep, ze delen samen het geloof, ze nemen samen deel aan het Heilig Avondmaal, ze aanbidden samen God en ze zijn er voor elkaar en helpen elkaar.⁹⁵ Een tweede aandachtspunt is dat de kerk een organisatie is. Dit betekent dat er veel vergaderingen zijn en dat er veel georganiseerd moet worden.⁹⁶ Het laatste punt betreft het bestaan van de kerk. De kerk bestaat niet alleen voor zichzelf, maar juist ook voor anderen. In de kerk wordt het geloof in God zichtbaar door de gelovigen. Dit gebeurt door diaconaat, door missie, gezamenlijke projecten en individuele inzet. De kerk kent hiermee dus ook een sociale kant. Schaeffer gebruikt hier het begrip sociale actiegroep.⁹⁷

Deze drie dimensies van kerkzijn kunnen inzicht bieden in de verschillende manieren hoe over de kerk gedacht wordt. De ene christen ervaart de kerk meer als een organisatie terwijl een ander de kerk meer ziet als sociale actiegroep.

Een kerk is dus een gemeenschap, een organisatie en een actiegroep.

Ik wil aan deze definitie echter nog het volgende toevoegen, namelijk dat God aanwezig is in de kerk. In *Kerk om te vieren* wordt theoloog Christoph Schwöbel aangehaald. Hij stelt dat de kerk als schepping van Gods Woord beschouwd moet worden. God sticht namelijk een gemeenschap van

---

⁹⁵ Hans Schaeffer, *Kerk om te vieren. Praktisch-theologische reflecties op kerkzijn* (Kampen: Summum Academic Publications, 2019), p.21.

⁹⁶ Schaeffer, *Kerk om te vieren*, p.21.

⁹⁷ Schaeffer, *Kerk om te vieren*, p.22.

mensen die Hem en elkaar leren lief te hebben.⁹⁸ God is niet afwezig in een kerk, Zijn werk is juist de voorwaarde voor het christelijk handelen.

Kort samengevat is een kerk een gemeenschap, een organisatie en een actiegroep waarin God aanwezig is en werkt. In deze deelvraag zal met het begrip kerk de dimensie gemeenschap bedoeld worden.

Ook bij deze vraag wordt gekeken naar *missio Dei*. Welke rol kan de kerk spelen in de samenleving vanuit het *missio Dei* gedachtegoed?

3.2 De huidige rol van de kerk in de Nederlandse samenleving

Om scherp te stellen welke rol de kerk tegenwoordig heeft, is het van belang om te weten wat er nu in de samenleving speelt. Termen als secularisatie, individualisering en modernisering worden gebruikt om trends in de samenleving te duiden die van invloed zijn op de kerk, maar in hoeverre is dit gerechtvaardigd en in hoeverre ondervindt de kerk hier daadwerkelijk problemen van?

3.2.1 Trends in de Nederlandse samenleving

Een veel gehoorde term is “vroeger was alles beter”. Oudere mensen uiten deze term graag terwijl ze hoofdschuddend kijken naar wat er tegenwoordig in de samenleving speelt. De vraag is echter of deze nostalgie terecht is. Was het vroeger daadwerkelijk beter?

De samenleving was vroeger in ieder geval anders. In de tweede helft van de twintigste eeuw was Nederland namelijk opgedeeld in zuilen. Deze zuilen waren ingedeeld op basis van een levensbeschouwelijke grondslag.⁹⁹ Het leven van een burger speelde zich af binnen de zuil waartoe hij of zij behoorde. De zuil was daarmee typerend voor de identiteit en de ontwikkeling van de mens.

Doordat de zuilen waren ingedeeld op grond van levensbeschouwelijke of maatschappelijke overtuigingen, was de kerk een belangrijke factor binnen de verzuiling. Verschillende kerkverbanden hadden een eigen zuil, zoals bijvoorbeeld de katholieke zuil of de orthodox-protestantse zuil.¹⁰⁰ Vanaf de jaren zestig veranderde dit echter. Er was toen sprake van een sterke afname in kerkbezoek. Hier was geen eenduidige verklaring voor, meerdere factoren speelden een rol. Voorbeelden hiervan zijn de seksuele revolutie, politieke radicalisering en de vrouwenbeweging.¹⁰¹ In het boek *Shoppen in Advent* citeert hoogleraar secularisatie-studies Herman Paul de emeritus-hoogleraar Kerkgeschiedenis Hugh McLeod. McLeod heeft onderzoek gedaan naar wat de belangrijkste factoren waren voor secularisatie en de toenemende leegloop van de kerk in de jaren zestig. De belangrijkste factor voor deze leegloop is volgens hem de welvaartsexplosie.¹⁰² Mensen ontvingen een groter besteedbaar inkomen en dit had als effect dat er veel meer mogelijkheden ontstonden voor mensen dan voorheen. Herman Paul gaat hier in zijn boek dieper op in. Hij noemt als voorbeelden van de welvaartsexplosie de spectaculaire toename van huishoudelijke apparaten zoals koelkasten en wasmachines.¹⁰³ Het leven werd steeds makkelijker en de welvaart nam toe. Dit had aldus McLeod tot gevolg dat vrije tijd steeds meer in

---

⁹⁸ Schaeffer, *Kerk om te vieren*, p.154.

⁹⁹ Herman J. Selderhuis, *Handboek Nederlandse Kerkgeschiedenis* (Kampen: uitgeverij Kok, 2006), p.803.

¹⁰⁰ “Verzuiling”, Parlement.com, geraadpleegd op 11 april 2023, <https://www.parlement.com/id/vh8lnhrpfxub/verzuiling>.

¹⁰¹ Herman Paul, *Shoppen in advent. Een kleine theorie van secularisatie* (Utrecht: Kokboekencentrum Uitgevers, 2020), p.38.

¹⁰² H. Paul, *Shoppen in advent*, p.38.

¹⁰³ H. Paul, *Shoppen in advent*, p.38.

gezinsverband werd doorgebracht.¹⁰⁴ Het kerngezin, zo is geschreven in *Shoppen in advent*, werd het nieuwe primair sociale verband.¹⁰⁵ Het doen van leuke dingen met het gezin werd belangrijk en de zondag was daar de geschikte dag voor. Mensen hadden geen tijd meer om naar de kerk te gaan want er moest iets met het gezin ondernomen worden.¹⁰⁶ Paul schrijft hier het volgende over:

*“De kerk legde het niet af tegen concurrerende ideologieën, maar tegen zondagse motortrips en nieuwe meubels.”*¹⁰⁷

Dit betekende overigens niet dat mensen niet meer geloofden. Het betekende alleen dat in de keuze tussen kerk en een zondag met de familie, steeds meer mensen voor de laatste optie gingen.

Kortom, dat de kerken leeglopen is iets wat al sinds de jaren zestig speelt. Maar wat McLeod en Paul beschrijven is niet dat het geloof op een laag pitje kwam te staan, enkel het kerkbezoek daalde. Hoe zit het dan met de afnemende interesse in religie?

Secularisatie

In maart 2022 kwam er een onderzoek van het Sociaal en Cultureel Planbureau naar buiten waarin stond dat Nederland geen gelovig land meer was. Voor het eerst in de geschiedenis zijn er officieel meer agnosten en atheïsten dan religieuzen in ons land.¹⁰⁸ Dit heeft een bepaald effect op de samenleving. Er wordt gesproken over de secularisatie van de Nederlandse samenleving. Secularisatie betekent volgens de Van Dale “het wereldser worden”.¹⁰⁹ Dit houdt in dat religie steeds meer naar de achtergrond verdwijnt en er een andere vorm van zingeving opkomt. Deze andere vorm van zingeving is gericht op het vinden van betekenis in het eigen leven. Het gevolg hiervan is dat er een bepaalde druk ontstaat omdat een niet-gelovige zelf zijn leven zin moet geven. Als deze zingeving mislukt, heb je dat aan jezelf te danken.¹¹⁰

Het begrip secularisatie werd vroeger tevens gebruikt om activiteiten of functies aan te duiden die geen religieuze betekenis hadden of religieus van aard waren.¹¹¹ Een voorbeeld van zo’n functie is het bakken van brood. Dit had geen religieuze betekenis en het was eveneens niet religieus van aard. Voor dit onderzoek wordt de eerste definitie van secularisatie gehanteerd.

In de moderne sociale theorie worden verschillende theorieën genoemd over de oorzaak van secularisatie. Enkele oorzaken die de revue passeren zijn: de opkomst van de wetenschap en rationele verklaringen, de pluralisatie van westerse samenlevingen sinds de Reformatie, het beleid van de overheid, de toenemende existentiële veiligheid sinds de Tweede Wereldoorlog en tot slot het falen in het overbrengen van het geloof op de nieuwe generaties.¹¹² Het brede scala aan

---

¹⁰⁴ H. Paul, *Shoppen in advent*, p.39.

¹⁰⁵ H. Paul, *Shoppen in advent*, p.39.

¹⁰⁶ H. Paul, *Shoppen in advent*, p.41.

¹⁰⁷ H. Paul, *Shoppen in advent*, p.41.

¹⁰⁸ “Ontkerkelijkheid leidt tot nieuwe verhoudingen in de samenleving”, Sociaal en Cultureel Planbureau, geraadpleegd op 13 april 2023,

<https://www.scp.nl/actueel/nieuws/2022/03/24/ontkerkelijkheid-leidt-tot-nieuwe-verhoudingen-in-de-samenleving>.

¹⁰⁹ “Betekenis secularisatie”, Van Dale, geraadpleegd op 13 april 2023,

<https://www.vandale.nl/gratis-woordenboek/nederlands/betekenis/secularisatie>.

¹¹⁰ “Ontkerkelijkheid leidt tot nieuwe verhoudingen in de samenleving”.

¹¹¹ Stefan Paas, *Post-Christian, Post-Christendom, and Post-Modern Europe: Towards the interaction of Missiology and the Social Sciences* (Mission Studies 28), p.6.

¹¹² Paas, *Post-Christian, Post-Christendom, and Post-Modern Europe: Towards the interaction of Missiology and the Social Sciences*, p.6.

verschillende theorieën laat zien dat er geen eenduidige oorzaak van secularisatie is. Wel hangen veel van deze theorieën met elkaar samen.

Een laatste theorie over secularisatie is te vinden in het hierboven genoemde boek *Shoppin in Advent*. Daarin schrijft Herman Paul dat de term secularisatie in de jaren zeventig van de vorige eeuw verbonden werd aan het begrip modernisering. De samenleving veranderde en werd moderner. Hierdoor ontstond secularisatie.¹¹³

Secularisatie wordt gezien als een onvermijdelijk fenomeen in de maatschappij. Het lijkt alsof secularisatie het gevolg is van de modernisering van de samenleving. Herman Paul denkt hier echter anders over. Hij is van mening dat secularisatie een optie is en geen vaststaand en onvermijdelijk fenomeen. Dit baseert hij op hoe religie geprivatiseerd en gedeprivatiseerd wordt. Hij schrijft dat in het westen van Europa religie duidelijk aan het privatiseren is. Dit betekent dat religie steeds meer achter de voordeur en steeds minder in de samenleving wordt geuit. Het westen van Europa is hierin echter niet toonaangevend. Paul stelt dat Spanje en Brazilië bijvoorbeeld nog zichtbaar traditioneel katholiek zijn. Ook in de Verenigde Staten is religie nog zichtbaar en zijn er protestantse republieken die het liefst een evangelical als president hebben en dit ook uiten. Daarnaast zijn er katholieke bisschoppen die zich uitspreken in publieke debatten.¹¹⁴ Kortom, de trend in het westen van Europa is geen wereldwijde trend. Er blijkt nog steeds ruimte te zijn voor religie in de (publieke) samenleving. Omdat er dus sprake is van deprivatisering kan er volgens Paul gezegd worden dat het al dan niet privatiseren van religie een optie is, het hoeft niet. Secularisatie is daarmee ook een optie en geen trend.¹¹⁵ Paul stelt vervolgens terecht de vraag naar waarom secularisatie als het slechts een optie is, toch zo vaak de werkelijkheid wordt. Het antwoord hierop is volgens hem simpel. Mensen willen secularisatie. Secularisatie, zo schrijft hij, is mensenwerk. In de twintigste eeuw zijn bijvoorbeeld religieuze organisaties aan banden gelegd door de overheid, en heeft de overheid taken van kerken overgenomen.¹¹⁶ Daarnaast is hierboven al benoemd dat de welvaartsexplosie ervoor zorgde dat minder mensen voor de kerk kozen. Mensen hebben dus gekozen voor een minder prominente plaats voor religie in de samenleving.

Spiritualiteit in Nederland

De huidige Nederlandse samenleving wordt dus gekenmerkt door een geprivatiseerde religie en door secularisatie. Maar terwijl religie steeds meer naar de achtergrond verschuift, komt spiritualiteit steeds meer naar voren. In zijn masterthesis *The secular Mystique: Mysticism and the future of Faith in the West*, beschrijft theoloog Eric Pickerill de groei van spiritualiteit in Europa. Hij erkent dat kerken worstelen met het voortbestaan van de gemeente maar tegelijkertijd ziet hij een groei in de zoektocht naar spiritualiteit. Hier is een reden voor meent hij. Mensen staan meer open voor spirituele ervaringen en zoeken daar ook naar. Een voorbeeld hiervan zijn de retraite momenten die kloosters aanbieden. Mensen kunnen een weekend of een week naar een klooster om zich daar te bezinnen. Het Dominicanenklooster in Huissen is hier een goed voorbeeld van. Op hun website bieden ze diverse retraiteprogramma's aan, zoals een schrijfretraite, een fietspelgrimage, en een doorbraak driedaagse waarbij binnen drie dagen meer energie en rust in het leven van de deelnemer moet komen.¹¹⁷ Kloosters spelen dus in op de zoektocht naar spiritualiteit. Volgens Pickerill kan ook de kerk hierop inspelen. Mensen zijn spiritueel gericht maar hebben daarbij de kerk nog niet in het vizier. Dit kan

---

¹¹³ Paul, *Shoppin in Advent*, p.19.

¹¹⁴ Paul, *Shoppin in Advent*, p.31.

¹¹⁵ Paul, *Shoppin in Advent*, p.31.

¹¹⁶ Paul, *Shoppin in Advent*, p.32.

¹¹⁷ "Programma's", Dominicanenklooster Huissen, geraadpleegd op 9 mei 2023, <https://www.kloosterhuissen.nl/programmas/>.

veranderen wanneer de kerk een nieuwe vocabulaire ontwikkelt die wel aansluiting vindt bij mensen en daarbij ook een nieuwe contextualisatie van het geloof ontwikkelt.¹¹⁸ Als de kerk kan aansluiten bij de spirituele zoektocht van mensen en hen kan begeleiden hierbij kan dit leiden tot een toenemende interesse in het christelijk geloof.

In het kort kan gezegd worden dat de kerk in het heden in Nederland onder andere door secularisatie en door de privatisering van religie een minder prominente plek heeft gekregen in de samenleving. Dit wil echter niet zeggen dat Nederlanders niets meer hebben met religie. Er is ondertussen een toename te zien in de spiritualiteit van Nederlanders. Hier zou de kerk op in kunnen spelen.

De toekomst

Dit was een korte beschrijving van de huidige ontwikkelingen in de Nederlandse samenleving waar de kerk mee te maken heeft. Mijn onderzoek richt zich echter ook op de toekomst van de Nederlandse samenleving. Hoe zal de toekomst er hoogstwaarschijnlijk uitzien?

In de inleiding van dit onderzoek is het Sociaal en Cultureel Rapport uit 2016 aan bod gekomen. Dit rapport heet *De toekomst tegemoet* en in dit rapport wordt de Nederlandse samenleving in 2050 beschreven. Dit gebeurde door onderzoek te doen naar vijf domeinen van het alledaagse leven: leren, werken, zorgen, samenleven en consumeren.¹¹⁹ De auteurs van dit rapport noemen welke vier drijvende krachten achter het leven van Nederlanders zitten in de toekomst en hoe deze krachten doorwerken in bovengenoemde vijf domeinen. De vier drijvende krachten zijn demografie, technologie, economie en ecologie.¹²⁰

Het rapport is te groot om uitgebreid stil te kunnen staan bij alles wat genoemd wordt, maar de belangrijkste tendensen uit de tekst zullen de revue passeren.

Met betrekking tot demografie wordt in dit rapport onder andere vastgesteld dat het aantal gepensioneerden in de komende jaren alleen maar toe zal nemen. Hierdoor zal er een grotere grijze druk ontstaan. Deze grijze druk beperkt zich niet alleen tot het platteland, ook in de steden zal dit merkbaar zijn. Deze grijze druk vraagt om de beschikbaarheid van passende zorg voor de ouderen, in zowel steden als op het platteland.¹²¹ In de huidige samenleving is nu al een merkbaar zorgtekort. In mei 2022 stonden er 6100 vacatures open en deze zijn moeilijk te vervullen. De prognose is dat dit tekort alleen maar toe zal nemen.¹²² Dit maakt zichtbaar hoe lastig het is om in 2050 passende zorg beschikbaar te hebben voor alle mensen die dit nodig hebben.

Over de technologie wordt geschreven dat nieuwe technologieën hoop en vrees brengen voor de toekomst. Dit wordt geïllustreerd door het voorbeeld van de robot. De heersende gedachte is dat de robot goed zal zijn voor de groei van de welvaart, maar tegelijkertijd zal er werkgelegenheid ten koste gaan van een robot. Want waarom zou een bedrijf nog mensen inhuren en betalen wanneer een robot hetzelfde werk gratis doet?¹²³ Een ander probleem met betrekking tot technologie is dat er momenteel al digitale kloven zijn tussen hoogopgeleiden en laagopgeleiden en tussen jongeren en ouderen. De voorspelling is dat dit verschil in digitale vaardigheden niet alleen zal bijdragen aan de bestaande ongelijkheden op de arbeidsmarkt maar deze ongelijkheden ook kan vergroten.¹²⁴ Als iemand in de

---

¹¹⁸ Eric Pickerill, "The secular Mystique: Mysticism and the future of Faith in the West" (MA thesis, Vrije Universiteit Amsterdam, 2013).

¹¹⁹ Andries van den Broek e.a., "De toekomst tegemoet. Leren, werken, zorgen, samenleven en consumeren in het Nederland van later", *Sociaal en Cultureel Rapport 2016*, p.14.

¹²⁰ A. Van den Broek e.a., "De toekomst tegemoet", p.12.

¹²¹ A. Van den Broek e.a., "De toekomst tegemoet", p.20.

¹²² Hans Schaeffer, Koos Tamminga, "Fostering Practices of Salvation. On Communities of Care and Ecclesial Practices", *Religions* no.13 (2022), p.1.

¹²³ A. Van den Broeke e.a., "De toekomst tegemoet", p.28.

¹²⁴ A. Van den Broeke e.a., "De toekomst tegemoet", p.28.

toekomst dus niet beschikt over digitale vaardigheden loopt hij of zij gelijk achter op mensen die dat wel kunnen. Dit zorgt niet alleen voor ongelijke kansen op de arbeidsmarkt maar dit is ook onpraktisch en onwenselijk voor het functioneren in het dagelijks leven. Volgens dit rapport zijn Nederlanders op weg naar een wereld die één groot informatiesysteem vormt, waarbinnen alles met elkaar verbonden is. Om mee te kunnen doen aan de samenleving zijn digitale vaardigheden essentieel.¹²⁵ Wanneer iemand niet over deze vaardigheden beschikt, kan hij of zij niet meedraaien in de samenleving en valt diegene buiten de maatschappij.

Over de arbeidsmarkt heeft dit rapport het volgende te zeggen. Naar alle waarschijnlijkheid zullen er steeds meer kwetsbare werkenden zijn en zullen werkenden langer, vaker en anders geschoold moeten worden om alle nieuwe ontwikkelingen bij te benen.¹²⁶

Ook over de ontwikkelingen op sociaal gebied is dit rapport niet enthousiast. In Nederland is er nu al sprake van verdeeldheid en de verwachting is dat het in de toekomst steeds lastiger zal zijn om de tegenstellingen tussen groepen te overbruggen. Tevens zullen mensen meer binnen hun eigen vertrouwde groepen blijven en zal de uitwisseling tussen groepen onderling verminderen. Er is in de toekomst dus een zekere mate van verbondenheid nodig.¹²⁷

Dit is slechts een vluchtige schets van dit rapport, maar de negatieve blik op de toekomst is evident. Het zorgtekort zal toenemen met alle risico's vandien, de arbeidsmarkt zal er anders uit komen te zien, en de sociale verdeeldheid zal toenemen. Er moeten grote veranderingen plaatsvinden wil de toekomst er wat mooier uitzien. Hier ligt niet alleen een taak voor de overheid, hier ligt ook een taak voor de samenleving op sociaal gebied.

3.2.2 De kerk in de Nederlandse samenleving

In Nederland wordt op twee manieren naar de kerk gekeken. Het eerste beeld is dat van een ziekenhuis. Het is niet de bedoeling dat je er vaak komt, maar het is goed dat hij bestaat, voor het geval dat. De kerk is in dit beeld een nutsvoorziening. Het tweede beeld is dat van een restaurant. Hierbij is de kerk een keuze en als de keuze niet bevalt kan er naar een nieuw restaurant gezocht worden zonder poespas. Er is immers geen binding met een restaurant, geen lidmaatschap of andersoortige verplichtingen.¹²⁸

Beide keuzes laten zien dat de kerk niet meer vanzelfsprekend is. De kerk is of een nutsvoorziening, dus het is goed dat de kerk bestaat maar het is niet voor iedereen, of de kerk is een restaurant, een optie zolang het goed bevalt. Dit wil echter niet zeggen dat mensen onwelwillend tegenover de kerk staan. Mensen hebben niks tegen de kerk, maar de visie op de kerk is simpelweg veranderd. Eerst had de kerk een leidinggevende en richtinggevende functie in de samenleving, nu echter niet meer.

Ook de kerk zelf is veranderd door de jaren heen. Hier heeft de secularisatie een grote rol in gespeeld. Er zijn zes verschillende manieren aan te wijzen waarop de kerk heeft gereageerd op de toenemende modernisering en secularisatie van Europa: de volkskerk, de kerk als tegencultuur, kerkgroei, cultuurtransformatie, de kerk binnenstebuiten en geestelijke oorlogsvoering.¹²⁹ Ik werk de verschillende manieren hieronder verder uit.

---

¹²⁵ A. Van den Broeke, "De toekomst tegemoet", p.28.

¹²⁶ A. Van den Broeke, "De toekomst tegemoet", p.79.

¹²⁷ A. Van den Broeke, "De toekomst tegemoet", p.166.

¹²⁸ Stefan Paas, *Vreemdelingen en Priesters; christelijke missie in een postchristelijke omgeving* (Utrecht: KokBoekencentrum Uitgevers, 2020), p.40-43.

¹²⁹ Paas, *Vreemdelingen en Priesters*, p.62.

Bij de volkskerk vallen de religieuze identiteit en de staatkundige identiteit van de mensen samen.¹³⁰ Om Stefan Paas te citeren: “het burgersvolk is tegelijkertijd kerkvolk”.¹³¹ In Nederland is dit echter nooit het geval geweest.

De kerk als tegencultuur stelt dat de kerk een gemeenschap is die zich onderscheidt van de wereld. Dit gebeurt door de (radicale) navolging van Christus, door een vurig geloof, een heilig leven en hartelijke gemeenschapszin.¹³² Hier is dus sprake van een onderscheidend karakter, de kerk en de wereld zijn niet hetzelfde.

Het model kerkgroei is missionair van aard. Hier staat numerieke kerkgroei centraal, het doel van de zending is dat de kerk groeit.¹³³

Het model cultuurtransformatie gaat uit van de gedachte dat de kerk de roeping en daarmee ook de taak heeft de wereld te transformeren. Dit gebeurt vanuit een christelijke visie.¹³⁴

Bij de kerk binnenstebuiten staat de gedachte centraal dat God direct in de wereld werkt en dat christenen daarmee niet het uitverkoren werktuig zijn van God. Bij dit model neemt de kerk geen centrale plek in. De enige taak die de kerk heeft, is om aan te sluiten bij waar God mee bezig is in de wereld.¹³⁵

Het laatste model, de kerk als krachtcentrale, heeft de focus gelegd op individuele bekeringen. Hierbij is kracht van boven nodig.¹³⁶ Bij dit model is de kerk wel belangrijk. De kerk fungeert als energiecentrale waarbij de kracht van boven doorstroomt in de gelovigen die zo toegerust worden om mensen te bekeren.¹³⁷

Wat elk model duidelijk maakt, is dat er geen universeel juiste manier is voor een kerk om om te gaan met secularisatie. Elke kerk is anders en heeft met andere problemen van secularisatie te maken. Dit heeft twee oorzaken. De eerste oorzaak is dat een kerk zich verhoudt tot een bepaalde context en tot bepaalde ontwikkelingen in die context.¹³⁸ De context kan bestaan uit een plaats, maar ook uit een kerkelijke gemeente. Hierdoor is geen enkele kerk gelijk.

De tweede oorzaak heeft betrekking op de levenscyclus van een kerk. Elke kerk maakt een levenscyclus door. Deze cyclus bestaat uit de volgende fasen: geboorte, groei, continuïteit, revitalisering en sterven.¹³⁹ De geboorte is het ontstaan van een gemeente. Na het ontstaan van een gemeente komt er een periode van groei waarin mensen lid worden van een gemeente en de gemeente steeds groter wordt. De groei wordt gevolgd door een fase van continuïteit. In deze fase zitten gemeenten die niet meer groeien maar ook nog geen krimp kennen. Deze fase wordt gekenmerkt door stabiliteit en consolidatie.¹⁴⁰ Hierna komt de fase van revitalisering. In deze fase is er sprake van verminderde levensvatbaarheid en/of een dalende trend in het aantal (actieve) leden in de gemeente.¹⁴¹ Er wordt dan gekeken hoe een gemeente gerevitaliseerd kan worden om zo het tij te keren. De fase van revitalisering wordt gevolgd door sterven, ook wel kerksluiting genoemd. Een gemeente kan het punt bereiken waarop doorgaan onhoudbaar is. Dit kan verschillende oorzaken hebben, er zijn

---

¹³⁰ Paas, *Vreemdelingen en Priesters*, p.62.

¹³¹ Paas, *Vreemdelingen en Priesters*, p.62.

¹³² Paas, *Vreemdelingen en Priesters*, p.74.

¹³³ Paas, *Vreemdelingen en Priesters*, p.79-80.

¹³⁴ Paas, *Vreemdelingen en Priesters*, p.85.

¹³⁵ Paas, *Vreemdelingen en Priesters*, p.94.

¹³⁶ Paas, *Vreemdelingen en Priesters*, p.104.

¹³⁷ Paas, *Vreemdelingen en Priesters*, p.105.

¹³⁸ Reinier Brouwer e.a., *Levend lichaam: Dynamiek van christelijke geloofsgemeenschappen in Nederland* (Kampen: Uitgeverij Kok, 2007), p.17.

¹³⁹ Brouwer, *Levend lichaam*, p.17.

¹⁴⁰ Brouwer, *Levend lichaam*, p.132.

¹⁴¹ Brouwer, *Levend lichaam*, p.165.

bijvoorbeeld te weinig leden of er is te weinig inkomen. Kerksluiting betekent niet alleen het sluiten van een gebouw, maar ook het daadwerkelijk opheffen van een gemeente.¹⁴²

Er is overigens geen causaal verband tussen de fase van de levenscyclus en de leeftijd van de kerk, een jongere kerk kan zich verder in de cyclus bevinden dan een oudere kerk.¹⁴³

Er zijn dus twee beelden van de kerk in Nederland: de kerk als keuze of als nutsvoorziening. Het is daarmee duidelijk dat het niet meer vanzelfsprekend is om lid te worden van een kerk. Kerken hebben verschillend gereageerd op dit fenomeen waarbij verschillende kerkmodellen zijn ontstaan.

Een andere bekende reactie op dit fenomeen is een herbezinning project. Dit gebeurt vaak in de fase van revitalisering. In zo'n project wordt er gekeken naar wat er aan de hand is in de gemeente, waarom mensen weg gaan en hoe hier adequaat op gereageerd kan worden. Dit leidt soms tot een kerkvernieuwingsbeweging.

In verschillende kerkverbanden in Nederland zijn er momenteel kerkvernieuwingsbewegingen gaande. Zo kent de Protestantse Kerk in Nederland (hierna PKN) het project kerk2025 en speelt binnen de GKv de kerkvernieuwingsbeweging Kerk2030. De rest van mijn onderzoek zal zich richten op kerken die meedoen aan deze kerkvernieuwingsbeweging. In de volgende deelvraag zal hier dan ook dieper op ingegaan worden.

Hierboven zijn beelden van de kerk aan bod gekomen, er zal nu gekeken worden naar de rol van de kerk.

Het is al benoemd dat de overheid steeds vaker een beroep doet op kerken. Zo werd er bijvoorbeeld begin februari 2023 aan kerken gevraagd of zij asielzoekers op wilden nemen. Daarnaast is het duidelijk dat kerken een steentje bijdragen aan de maatschappij. Aan het begin van dit jaar werd het Rapport 'Armoede in Nederland' overhandigd aan minister Schouten waaruit bleek dat kerken en diaconale organisaties veel tijd en geld besteden aan het bestrijden van armoede.¹⁴⁴ Verder blijkt uit onderzoek dat kerkelijke betrokkenheid en maatschappelijke inzet nauw samenhangen.¹⁴⁵ Bij het seculiere vrijwilligerswerk zijn voornamelijk kerkelijke mensen betrokken. Theoloog Rein Brouwer haalt in zijn boek *Levend lichaam* twee onderzoekers aan, Paul Dekker en Joep de Hart. Zij hebben namens het Sociaal Cultureel Planbureau onderzoek gedaan naar kerkelijke betrokkenheid bij maatschappelijke inzet. Ze hebben twee verklaringen voor de nauwe samenhang tussen beiden. De eerste verklaring is dat de boodschap van kerken naastenliefde en concrete inzet voor mensen stimuleert. De tweede verklaring is dat kerkelijke mensen meedraaien in een intensief sociaal netwerk en daardoor gemakkelijk in ander vrijwilligerswerk rollen.¹⁴⁶

De kerk biedt vanuit het evangelie dus naastenliefde, gastvrijheid en heel veel vrijwilligers. De rol die de kerk daardoor in de samenleving aanneemt is die van een sociaal vangnet. Door naastenliefde en vrijwilligerswerk worden mensen geholpen die hulp nodig hebben. Deze hulp beperkt zich niet alleen tot andere christenen. Hier wordt het beeld van de kerk als nutsvoorziening duidelijk. De kerk is nuttig, maar alleen voor mensen die hulp nodig hebben.

---

¹⁴² Brouwer, *Levend lichaam*, p.200.

¹⁴³ Brouwer, *Levend lichaam*, p.17.

¹⁴⁴ "Presentatie rapport 'Armoede in Nederland': Armoedehulpverlening door kerken veelzijdig maar vaak onbekend".

¹⁴⁵ Brouwer, *Levend lichaam*, p.22.

¹⁴⁶ Brouwer, *Levend lichaam*, p.23.

3.3 De toekomstige rol van de kerk in Nederland

De kerk in Nederland heeft de rol van een sociaal vangnet. In de huidige samenleving die gekenmerkt wordt door secularisatie en individualisme is dit een noodzakelijke rol. Maar nu het beeld van de toekomst geschetst is, wordt het tijd om te kijken naar welke rol noodzakelijk is voor de toekomst. Welke rol is er voor de kerk weggelegd in een samenleving waarin verdeeldheid heerst en het leven onzeker is?

In tijden van nood grijpen christenen graag terug naar de Bijbel. In de Bijbel zijn lijden en de niet-vanzelfsprekendheid van het geloof namelijk bekende fenomenen. Volgens theoloog Stefan Paas kan ook de kerk teruggrijpen op de Bijbel en lering trekken uit de ballingschap van het volk van Israël.¹⁴⁷ De ballingschap was namelijk niet alleen een cultureel en politiek trauma, het was tevens een aanslag op het fundament van hun geloof.¹⁴⁸ In deze periode zijn ze echter niet van God afgedwaald, maar kwam het volk tot een nieuw geloof in God! Om met de woorden van Paas te spreken: het volk van Israël liet de kracht zien van een goed verhaal. Hierdoor werden de ballingen bij elkaar gehouden en kon er een nieuw perspectief worden gegeven.¹⁴⁹ Christenen in deze tijd kunnen hier wat van leren. In tijden van verwarring en ontworteling zoals nu, is het belangrijk dat christenen elkaar weten te vinden en een nieuw perspectief op het geloof weten te ontwikkelen. Dit nieuwe perspectief is nodig omdat het christelijk geloof in het westen niet meer interessant is. Het huidige “verhaal” van het geloof is achterhaald, het sluit niet meer aan bij de welvaartsmaatschappij. Een nieuw verhaal is daarmee noodzakelijk en dit verhaal moet aansluiten bij wat er speelt in de maatschappij.

Volgens het Sociaal en Cultureel Rapport zijn de twee grote opgaven voor de toekomst solidariteit en duurzaamheid.¹⁵⁰ De kerk kan hierop inspelen door een nieuw perspectief te ontwikkelen waarin deze twee begrippen centraal komen te staan. Op deze manier reageert de kerk op de vraag in de maatschappij naar duurzaamheid en solidariteit. Hoe kan aan deze begrippen invulling worden gegeven?

Solidariteit kan worden opgevat in christelijke zin als barmhartigheid.¹⁵¹ Barmhartigheid kan op zijn beurt weer worden gezien als naastenliefde en hiermee komt men weer uit bij diaconaat. De kerk kan op een bepaalde manier diaconaat zo inrichten dat solidariteit tussen verschillende groepen wordt bevorderd. Hoe de kerk dit kan doen wordt later in dit onderzoek behandeld.

Duurzaamheid heeft verschillende betekenissen. Duurzaam kan een ecologische betekenis hebben maar duurzaam kan ook slaan op de kwaliteiten van een organisatie. Wanneer een organisatie op meerdere plaatsen en tijden kan bestaan is er sprake van een duurzame organisatie.¹⁵² De kerk moet zich in dit geval toekomstbestendig ontwikkelen. Dit kan zij doen door onder andere een nieuw perspectief te ontwikkelen, zoals hierboven wordt beschreven.

Een andere betekenis van duurzaamheid kan gezocht worden in de *sustainable development goals* (hierna SDG's). De SDG's zijn werelddoelen die op nationaal en internationaal niveau uitgewerkt kunnen worden. De doelen moeten bijdragen aan een betere samenleving. In hoofdstuk zes van dit onderzoek zal meer aandacht aan deze doelen besteed worden.

---

¹⁴⁷ Paas, *Vreemdelingen en Priesters*, p.127.

¹⁴⁸ Paas, *Vreemdelingen en Priesters*, p.127.

¹⁴⁹ Paas, *Vreemdelingen en Priesters*, p.128.

¹⁵⁰ Schaeffer, “Duurzame en solidaire gemeenschap: Ideaal of fictie in de 21e eeuw?”, p.78.

¹⁵¹ Schaeffer, “Duurzame en solidaire gemeenschap: Ideaal of fictie in de 21e eeuw?”, p.79.

¹⁵² Schaeffer, “Duurzame en solidaire gemeenschap: Ideaal of fictie in de 21e eeuw?”, p.79.

3.4 Conclusie

In deze deelvraag werd gepoogd antwoord te geven op de rol die de kerk in de huidige samenleving heeft en de rol die de kerk in de toekomst aan kan nemen. Ook is er gekeken naar de problemen van de toekomst.

De huidige samenleving wordt gekenmerkt door secularisatie en individualisme. Dit heeft effect op de kerkgang van mensen. De kerk wordt steeds meer een keuze en geen verplichting. De toekomst ziet er niet rooskleuriger uit, integendeel. De verdeeldheid zal alleen maar toenemen, de zorgdruk wordt groter en er zullen steeds meer mensen buiten de samenleving vallen.

De kerk fungeert momenteel als sociaal vangnet. Kerkleden doen vrijwilligerswerk, diaconieën zamelen geld in voor goede doelen en kerkgebouwen worden beschikbaar gesteld voor asielzoekers. Het beeld van de kerk als ziekenhuis illustreert dit.

Voor de toekomst is er nieuw perspectief voor kerken nodig. Er moet een nieuw verhaal ontwikkeld worden waarin rekening gehouden wordt met de problemen van duurzaamheid en solidariteit. Deze twee problemen zullen namelijk volgens het Sociaal en Cultureel Rapport de grootste opgaven zijn voor Nederlanders in de toekomst. In dit nieuwe verhaal kan diaconaat een grote rol spelen. Op welke manier dit kan gebeuren zal later in dit onderzoek besproken worden. Een voorbeeld van zo'n verhaal is het verhaal van *missio Dei*. Het overkoepelende verhaal van *missio Dei* is dat God de missie is begonnen en dat Hij de kerk daarbij gebruikt om zo de schepping en de mensen te redden. Met andere woorden, de kerk heeft dus geen missie waarbij ze God gebruiken, maar de missie komt vanuit God en de kerk is een hulpmiddel.¹⁵³ De kern van *missio Dei* is zending, eerst werden de Zoon en de Heilige Geest gezonden om de schepping te redden, nu is ook de kerk aan de beurt. De kerk wordt hierbij geholpen door de Geest.¹⁵⁴

Als er naar de situatie van kerken nu gekeken wordt vanuit het perspectief van *missio Dei*, dan kan dit steun bieden aan de kerken. Het voelt misschien wel zwaar om nu kerk te zijn terwijl de samenleving geen behoefte heeft aan de kerk, maar uiteindelijk, volgens de *missio Dei* gedachte, is de kerk een instrument van God. Dit betekent dat kerken er niet alleen voor staan, ze kunnen erop vertrouwen dat Christus Zijn kerk niet loslaat. Wanneer er gekeken wordt naar een nieuw perspectief kan worden teruggesproken op dit oude perspectief. De kerk hoeft het niet zelf te doen, de kerk hoeft niet in haar eentje het hoofd te bieden tegen individualisme en secularisatie. De kerk mag weten dat zij gebruikt wordt door God om zo de schepping en alles wat daarin leeft te redden. De kerk maakt daarmee deel uit van een groter verhaal, ze hoort bij de kerk van alle tijden, ze is betrokken op de schepping en Christus laat haar niet los. Dit kan kerken troost bieden, maar tegelijkertijd ook kracht en perspectief. De kerk is bedoeld om aanwezig te zijn in de schepping, omdat zij wordt ingezet door God voor Zijn reddingsmissie. Dit betekent dat de kerk haar handen niet af kan trekken van de samenleving en zich niet kan verschuilen achter de dikke kerkmuren, de kerk moet in de samenleving staan. Dit is het nieuwe perspectief, het nieuwe verhaal voor kerken.

---

¹⁵³ Michael Moynagh, *Church for every context: An introduction to Theology and practice* (Londen: SCM, 2012), p.121.

¹⁵⁴ Moynagh, *Church for every context*, p.121-122.

4. Kerkvernieuwing en Kerk2030

Hoe wil Kerk2030 (diaconale) vernieuwing vormgeven binnen de NGK?

4.1 Inleiding

In het vorige hoofdstuk is stilgestaan bij de lastige positie van kerken in Nederland. Hierbij is gekeken naar de rol die de kerk speelt in de huidige samenleving en naar hoe kerken reageren op secularisatie. Er zijn verscheidene reacties aan bod gekomen, waaronder de reactie van bezinning. Een manier waarop een kerk kan reageren op secularisatie en op de leegloop van de kerk is bezinning op hoe de gemeente kerkzijn vorm geeft. Vragen zoals wat kerkzijn betekent in deze tijd, waar kerkzijn om draait en wat de goede en minder goede eigenschappen van de gemeente zijn, kunnen hierbij de revue passeren. De kerkvernieuwingsbeweging Kerk2030 is gericht op deze bezinning. In het vorige hoofdstuk is de term Kerk2030 al voorbij gekomen maar in dit hoofdstuk zal deze vernieuwingsbeweging centraal staan. Er zal onder andere worden gekeken naar wat deze beweging wil bereiken en waar zij voor staat. Hiervoor zijn twee mensen geïnterviewd die een drijvende kracht vormen achter deze beweging. Dit zijn Roel Kuiper en Klaas Koelewijn. De uitgewerkte interviews zijn te vinden in bijlage I.

Naast de theorie achter Kerk2030 zal er ook gekeken worden naar hoe Kerk2030 vorm krijgt in de diaconale praktijk. Hiervoor zijn enkele diaconieën benaderd van kerken die meedoen met Kerk2030. Aan deze diaconieën is onder andere de vraag gesteld of ze iets merken van Kerk2030 in de praktijk. Daarnaast wordt er gekeken naar een andere vorm van vernieuwing, namelijk de sustainable development goals. In hoofdstuk vijf zullen deze doelen centraal staan, maar in de interviews worden ze al wel genoemd.

Kortom, in deze deelvraag staat de praktijk van kerkvernieuwing centraal.

4.2 Kerk2030

Voordat ik inga op Kerk2030 is het belangrijk om eerst een verklaring te geven over Kerk2030 als verdiepende factor voor mijn onderzoek. Ik heb dit al voor een deel gedaan in hoofdstuk één, hier licht ik dit nog verder toe. Hierboven is al genoemd dat Kerk2030 een kerkvernieuwingsbeweging is die zich bezint op kerkzijn in de toekomst. Deze beweging is dus bewust toekomstgericht. Aangezien mijn onderzoek zich richt op de rol van de kerk in de toekomst en op kerkzijn in de toekomst, sluit een toekomstgerichte kerkvernieuwingsbeweging daar goed op aan. Een andere reden is dat deze kerkvernieuwingsbeweging aansluit bij het kerkverband dat ik wil onderzoeken. Binnen de PKN is tevens een kerkvernieuwingsbeweging gaande, maar omdat mijn onderzoek zich richt op kerken die horen bij de NGK is het van belang om een kerkvernieuwingsbeweging te onderzoeken die aansluit bij het kerkverband van mijn onderzoek.

4.2.1 Wat is Kerk2030

De kerkvernieuwingsbeweging Kerk2030 is van start gegaan in september 2017. De beweging begon met een 24-uursconferentie waarbij twintigers en dertigers op uitnodiging van de initiatiefgroep mochten nadenken over kerkzijn in 2030.¹⁵⁵ Hierbij werd de vraag gesteld naar hoe een kerk in 2030

---

¹⁵⁵ “Kerk2030, Slowchurch”, Kerk2030, geraadpleegd op 14 april 2023, <https://www.Kerk2030.nl/slowchurch>.

eruit zou moeten zien. Deze bijeenkomst heeft de contouren geschetst van de zes praktijkvelden van kerkvernieuwing volgens Kerk2030. Over deze praktijkvelden volgt later in dit hoofdstuk meer informatie.

Kerk2030 werd nodig geacht doordat nieuwe en oudere generaties van gelovigen op zoek zijn naar een kerk die werkt voor hen. Een kerk die iets doet in de levens van mensen, een kerk waar God merkbaar aanwezig is en waar ze zich thuis kunnen voelen. Sommige mensen ervaren dat hun eigen kerk deze waarden loslaat en meer bezig is met regels en procedures. Een plaatselijke kerk kan inspelen op deze zoektocht en kan daardoor van betekenis zijn voor gelovigen.¹⁵⁶ Kerk2030 is bedoeld om kerken te inspireren op dit gebied. Plaatselijke kerken kunnen andere plaatselijke kerken inspireren, bemoedigen en stimuleren om Gods Koninkrijk zichtbaar te maken in het hier en nu. Doordat plaatselijke kerken andere plaatselijke kerken kunnen inspireren, is Kerk2030 een vernieuwingsbeweging *van* plaatselijke kerken die gericht is *op* plaatselijke kerken. Dit gebeurt onder andere door het reflecteren op geloofspraktijken en door het repeteren van deze geloofspraktijken.¹⁵⁷ Het leren nadenken over kerkzijn en het reflecteren op kerkzijn zijn twee belangrijke kernwaarden van deze vernieuwingsbeweging.¹⁵⁸

Kerk2030 leert mensen reflecteren op geloofspraktijken en leert ze het inoefenen, het eigen worden van deze geloofspraktijken. De geloofspraktijken zijn onderverdeeld in zes praktijkvelden. Deze praktijkvelden vormen de menselijke antwoorden op het handelen van God. Christelijke praktijken zijn namelijk manieren van doen en denken die ontstaan als reactie op Gods (actieve) aanwezigheid in deze wereld. Voorbeelden van zulke reacties zijn bijvoorbeeld een reactie op diepe menselijke nood of op het resultaat van bezinning op wat God ons vraagt.¹⁵⁹

De zes praktijkvelden zijn:¹⁶⁰

1. *Christus zien en God ontmoeten;*

Het besef dat de kerk de plaats is waar we God kunnen ontmoeten, mag scherper, levendiger en sterker aanwezig zijn.

2. *Vertrouwen op de kracht van genade;*

De kerk kan ons geloof in de reddende en verlossende kracht van Gods genade sterken. God wil in Jezus naast ons staan en ons laten groeien in geloof.

3. *Toegewijd en heilig leven;*

De kerk rust ons toe om God te dienen in alle gebieden van ons leven.

4. *Leven uit liefde, gericht op gemeenschap;*

Liefde kan ons als gemeenschap verbinden en ons sterk maken zodat we een gemeenschap kunnen zijn waaruit liefde en de band met Christus spreekt.

5. *Nieuwe levensstijl als goede rentmeester;*

De kerk rust ons toe om een andere levensstijl te vertonen in onze wereld en in de westerse welvaartsmaatschappij.

6. *Dienstbaarheid en leiderschap.*

De kerk ziet en waardeert mensen. Daar hoort aanmoediging tot onderling voorbeeldgedrag, dienstbaarheid en transparant leiderschap bij.

---

¹⁵⁶ “Kerk2030, Slowchurch”.

¹⁵⁷ “Kerk2030, Slowchurch”.

¹⁵⁸ “Kerk2030, Slowchurch”.

¹⁵⁹ “Kerk2030, Slowchurch”.

¹⁶⁰ “Praktijkvelden”, Kerk2030, geraadpleegd op 14 april 2023, <https://www.Kerk2030.nl/kerkvernieuwing>.

Deze praktijkvelden gaat uit van de gedachte dat de kerk als eerste het lichaam van Christus is en pas daarna een gemeenschap van heiligen.¹⁶¹

Deze indeling in praktijkvelden is bedoeld om een gemeente stil te zetten bij wat een kerk allemaal doet, en wat hoort bij kerkzijn. De gemeente kan hier vervolgens zelf invulling aan geven.

Niet elke kerk binnen het NGK-verband doet mee met deze kerkvernieuwingsbeweging. Dat hoeft ook niet, dit staat elke gemeente vrij. In sommige gemeenten is de roep om vernieuwing groter omdat er daar bijvoorbeeld meer problemen zijn of omdat de gevolgen van secularisatie daar goed te voelen zijn.

4.2.2 De gedachte achter Kerk2030

Veel informatie over Kerk2030 is te lezen op de website van deze kerkvernieuwingsbeweging. Om achter meer informatie te komen, zoals waarom Kerk2030 nodig is en hoe Kerk2030 is ontstaan, is er contact gezocht met enkele drijvende krachten achter deze beweging. Dit zijn Roel Kuiper en Klaas Koelwijn. De interviews zijn te vinden in bijlage I, in deze subdeelvraag licht ik enkele belangrijke thema's toe.

De noodzaak van Kerk2030

Er bestond een groep mensen die regelmatig bijeenkwam om te praten over de kerk. Deze mensen hadden verschillende achtergronden; sommigen werkten bij Kerkpunt, anderen bij de Theologische Universiteit, en weer anderen waren actief bij het diaconaal steunpunt. Deze gesprekken gingen bijna altijd over zaken die geregeld moesten worden of over procedures die gevolgd moeten worden. De institutionele kant van de kerk stond met name centraal tijdens deze gesprekken. Hier ontstond na verloop van tijd onvrede over. De gesprekken zouden juist moeten gaan over de inhoud van de kerk, dus over de spirituele en existentiële kanten van kerkzijn. Door hier niet over te praten, doen deze mensen zichzelf en de kerk tekort. De spirituele kant van kerkzijn inspireert, motiveert en zorgt voor groei en vernieuwing.¹⁶² Kerk2030 is nodig om de nadruk weer te leggen op de spirituele kant in plaats van op de institutionele kant van kerkzijn, door de werking van de praktijkvelden. Kerkvernieuwing begint namelijk bij de binnenkant, bij wat geloof is en wat geloof teweeg kan brengen.

Kerken en diaconaat

Er verandert ontzettend veel in de wereld. De individualisering gaat door en de vereenzaming neemt toe. Kerken kunnen belangrijk werk verrichten op dit gebied. Het diaconale werk van de kerk is zeer belangrijk. Daar moet wel bij gezegd worden dat diaconaat gebeurt uit gedrevenheid en liefde voor Christus, het is dus niet zomaar mensen helpen.

Diaconaat kan gekoppeld worden aan het vierde praktijkveld van Kerk2030: *leven uit liefde, gericht op gemeenschap*. Dit praktijkveld heeft twee kanten; aan de ene kant bestaat de gemeenschap uit gelovigen, aan de andere kant is het ook een gemeenschap met daarin de wereld. Gelovigen reiken uit naar anderen.¹⁶³ Ook het vijfde praktijkveld, *nieuwe levensstijl als goede rentmeester*, is van toepassing op het diaconaat. Dit praktijkveld gaat weliswaar over goed rentmeesterschap en zorg voor de schepping, maar dit gaat gepaard met zorg voor andere mensen.¹⁶⁴

---

¹⁶¹ "Praktijkvelden".

¹⁶² Zie bijlage I: Interview met Roel Kuiper.

¹⁶³ Zie bijlage I: Interview met Roel Kuiper.

¹⁶⁴ Zie bijlage I: Interview met Roel Kuiper.

De individualisering waarover geschreven is in hoofdstuk drie, raakt ook de gemeente. Sommige kerken raken in nood omdat hun leden geïnspireerd raken door individualistische opvattingen en zich afvragen wat de kerk hen te bieden heeft in plaats van andersom. Wanneer dit gebeurt, is vernieuwing nodig. Maar deze vernieuwing moet beginnen bij het besef wat voor soort gemeenschap die kerk is. De kerk is niet zomaar een groep bij elkaar geraapte gelovigen, de kerk bestaat uit mensen die Christus willen volgen. Vanuit deze gedachte kan er gekeken worden naar wat een kerk nodig heeft. Kerk2030 helpt bij dit proces door gemeenteleden te laten reflecteren op hun praktijken van kerkzijn. Wanneer het gemeenschapsbesef daadwerkelijk een probleem is, komt dit naar voren tijdens deze reflecties. Hier kan vervolgens door middel van praktijkveld vier aan gewerkt worden. Dit praktijkveld gaat namelijk dieper in op het belang van de gemeenschap. Het gemeenschapsgevoel is dus belangrijk voor een kerk, vanuit dit gemeenschapsgevoel ontstaan er gevoelens van verbondenheid en meelevendheid. Dit zijn belangrijke waarden voor een gemeente omdat hierin de liefde van Jezus voor de naaste zichtbaar wordt en wordt nagevolgd.¹⁶⁵

Conclusie

Kerk2030 is een kerkvernieuwingsbeweging die zich wil richten op wat echt belangrijk is voor de kerken: de spirituele kant van kerkzijn. Kerken moeten weer meer oog hebben voor de spirituele en existentiële kant van kerkzijn en moeten weer oog hebben voor wat er speelt bij mensen binnen de gemeente en bij wat er speelt buiten de gemeente. Het ene is onlosmakelijk verbonden met het ander. De spirituele kant van de kerk heeft aandacht voor het volgen van Jezus en het uitdragen van het geloof, hier vloeien naastenliefde en oog hebben voor elkaar uit voort. Kerk2030 heeft dan uiteraard ook oog voor de diaconie, want de diaconie is bezig met de medemens en kijkt naar hoe de medemens geholpen kan worden. Praktijkvelden vier en vijf van Kerk2030 gaan dieper in op de diaconie en op wat de diaconie voor de gemeenten en daarbuiten kan betekenen.

4.3 Kerk2030 en de diaconale praktijk

Nu de theorie van Kerk2030 helder is, wordt het tijd om te kijken naar hoe Kerk2030 vorm krijgt in de praktijk. Is Kerk2030 in de (diaconale) praktijk zichtbaar? Hiervoor is contact opgenomen met enkele diaconieën van kerken die meedoen aan Kerk2030. Aan deze diaconieën zijn drie vragen gesteld. Deze vragen hebben betrekking op de zichtbaarheid van Kerk2030 in de gemeente en in de diaconie. Ook de verhouding tussen de diaconale praktijk en de SDG's werd bevestigd. De uitgewerkte interviews zijn te vinden in bijlage II van het onderzoek, de thema's die in de interviews aan de orde zijn gekomen, worden hieronder behandeld.

De zichtbaarheid van Kerk2030 in de gemeente

In elke gemeente waarmee contact is geweest, staat Kerk2030 nog in de kinderschoenen. Er hebben in enkele gemeenten al wel enkele oriëntatiemomenten plaatsgevonden, maar de uitvoering moet nog beginnen. De vier kerken hadden daar allerlei verschillende redenen voor, variërend van een fusie met een andere kerk tot de eenwording van de GKv en de NGK. Door de problemen die plaatsvonden binnen de gemeente is er nog geen ruimte geweest om met Kerk2030 te starten. Zodoende is Kerk2030 nog niet zichtbaar in de gemeenten die zijn geïnterviewd.¹⁶⁶

---

¹⁶⁵ Zie bijlage I: Interview met Roel Kuiper.

¹⁶⁶ Zie bijlage II: Interview met diakenen.

De zichtbaarheid van Kerk2030 in de diaconale praktijk

Omdat Kerk2030 nog niet geïmplementeerd is in de gemeenten die ik heb geïnterviewd, is er ook nog niets te zeggen over de zichtbaarheid van Kerk2030 in de diaconale praktijk. Wel is er gevraagd naar de verwachting omtrent de zichtbaarheid in de diaconie.

In de gemeente Hardenberg-Baalderveld is de link tussen Kerk2030 en de diaconie nog niet gelegd. Interesse voor deze link was er echter wel, maar qua uitvoering zijn ze daar voorlopig nog niet zo ver.¹⁶⁷ In de NGK Bergentheim is onlangs het wijkensysteem op de schop gegaan. De wijken waren eerst ingedeeld op straten, nu zijn de wijken ingedeeld in cirkels. Elke wijk heeft nu één ouderling en drie diakenen. De gedachte hierachter is dat wijken zelfstandig kunnen draaien, zonder al te veel hulp van een diaken. Dit scheelt de diaken weer veel werk. Door deze verandering is nog niet veel oog voor Kerk2030 in de diaconale praktijk, maar de hoop is wel dat dit zal gebeuren. Het lokale diaconaat is echter lastig. Er is bijvoorbeeld geld ingezameld voor mensen die hun energierekening niet kunnen betalen, maar vervolgens bleef de diaconie met het geld zitten omdat niemand het nodig had. Dit werd gezien als een luxepositie waarbij er werd bedacht dat de cirkel van diaconaat misschien iets groter moet en daarmee minder lokaal. Dit is iets waar deze diaconie zich momenteel over buigt.¹⁶⁸

In de NGK van Mariënberg gaat Kerk2030 in september van start. Ook hier is nog niets zichtbaar van Kerk2030 in de diaconie, maar daar gaat wel verandering in komen. De wens is dat Kerk2030 ook zichtbaar wordt in de diaconale praktijk en dat de hele gemeente betrokken wordt.¹⁶⁹

In de NGK van Den Ham bestaat het team van diakenen voornamelijk uit jonge mensen. Deze jongvolwassenen zijn niet bang om kritisch naar het ambt van de diaken te kijken. Daarnaast doet deze gemeente veel samen met de Christelijk Gereformeerde Gemeente en de Hervormde Gemeente, waarbij er ook kanselruil plaatsvindt. Op die manier vindt er al vernieuwing plaats binnen de gemeente. De diaken vertelde dat vernieuwing bij hen een proces is dat al loopt, waarbij Kerk2030 een extraatje is.¹⁷⁰ Kerk2030 zal naar alle waarschijnlijkheid dan ook niet zichtbaar worden in de diaconie, daar is het team van jonge diakenen al aan de slag om vernieuwing voor elkaar te krijgen. Misschien dat Kerk2030 nog gebruikt wordt, maar daar durfde de diaken vooralsnog niets over te beloven.

4.4 Conclusie

In deze deelvraag werd gekeken naar de praktijk van kerkvernieuwing aan de hand van de kerkvernieuwingsbeweging Kerk2030.

Kerk2030 is een beweging van kerken die gericht is op kerken. Deze beweging is ontstaan toen een groep mensen die vaak bijeen kwamen om over de kerk te praten, zich realiseerden dat het te vaak over de organisatorische kant van de kerk ging in plaats van over de spirituele en existentiële kant. Hier moest volgens hen verandering in komen. Dit gebeurde door een groep twintigers en dertigers na te laten denken over hoe de kerk in 2030 eruit moet zien. Uit dit proces werden zes praktijkvelden gedistilleerd. Deze praktijkvelden zijn oefenpraktijken voor kerken waarmee kerken kunnen oefenen met de spirituele kant van kerkzijn.

---

¹⁶⁷ Zie bijlage II: 1. NGK Hardenberg-Baalderveld.

¹⁶⁸ Zie bijlage II: 2. NGK Bergentheim.

¹⁶⁹ Zie bijlage II: 3. NGK Mariënberg.

¹⁷⁰ Zie bijlage II: 4. NGK Den Ham.

Er zijn enkele diaconieën benaderd met de vraag hoe Kerk2030 vorm krijgt in de praktijk. In de praktijk bleek dit tegen te vallen. De diaconieën die reageerden, gaven stuk voor stuk aan dat Kerk2030 nog in de kinderschoenen stond bij hen. Toch waren ze optimistisch gestemd, bijna alle diaconieën waren van mening dat Kerk2030 ook in de diaconale praktijk zichtbaar zou worden. Hoe, dat wisten ze echter nog niet.

Kerk2030 wil uiteindelijk vernieuwing binnen de NGK vormgeven door middel van oefening in praktijkvelden waarbij kerken die meedoen zich weer bewust worden van waar kerkzijn om draait. De kerk is een gemeenschap van gelovigen die Christus willen volgen en zich door Hem willen laten sturen. Dit moet weer centraal staan in de kerk, want dit is het belangrijkste. De organisatorische kant van de kerk is ook belangrijk, maar die voert vaak de boventoon. Door de praktijkvelden van Kerk2030 verdwijnt de organisatorische kant weer wat meer naar de achtergrond zodat de gemeenschap weer centraal komt te staan.

Hoe is Kerk2030 te plaatsen in het verhaal van *missio Dei*? Wanneer een kerk vooral druk is met de institutionele kant van kerkzijn, verliest zij de rol die ze speelt in Gods reddende missie uit het oog. De kerk is gezonden om in de samenleving te staan en om vanuit daar de mensen en de schepping te helpen, de kerk bestaat niet om zich bezig te houden met allerlei regels en procedures. Kerk2030 helpt om kerken weer terug te brengen naar waar kerkzijn omdraait: Christus volgen en Hem de kerk laten leiden. Wanneer de kerk Christus volgt, getuigt ze weer van Zijn identiteit. Dit betekent dat zij de waarheid over de opgestane Heer uitdraagt in woord en daad en zo weer in de samenleving staat waarbij ze weer door God gebruikt kan worden voor Zijn missie.

5. De sustainable development goals

Wat zijn de sustainable development goals en kunnen deze doelen een rol spelen bij kerkvernieuwing binnen de NGK?

5.1 Inleiding

In deelvraag drie kwamen de verschillende betekenissen van duurzaamheid aan bod. Duurzaamheid kan een ecologische betekenis hebben, duurzaamheid kan gaan over de kwaliteiten van een organisatie, maar duurzaamheid kan ook gaan over de SGD's, de sustainable development goals. In deze deelvraag wil ik meer licht schijnen op de SDG's. Wat zijn de SDG's, wat is de achtergrond van deze doelen, en wellicht de belangrijkste vraag, kunnen deze doelen een rol spelen bij kerkvernieuwing?

5.2 De sustainable development goals

Achtergrond

In 2000 stelden alle landen van de Verenigde Naties gezamenlijk ontwikkelingsdoelen vast. Dit was uniek. Het was de eerste keer dat er door middel van ontwikkelingsdoelen gekeken werd naar hoe de wereld verbeterd kon worden. Deze ontwikkelingsdoelen kregen de naam 'Millenniumdoelen'. De doelen moesten gehaald worden binnen een periode van vijftien jaar. In 2015, toen de vijftien jaren voorbij waren, werd er een rapport uitgebracht over deze doelen. Dit rapport bleek overwegend positief te zijn. Bepaalde doelen werden wel gehaald, zoals het halveren van het aantal mensen dat in extreme armoede leeft. Andere doelen waren minder succesvol, zoals het doel 'vermindering van moeder-en kindersterfte'.¹⁷¹

In 2012 werd een VN-top met als onderwerp duurzame ontwikkeling georganiseerd. Tijdens deze top werd er voor het eerst gesproken over duurzame ontwikkelingsdoelen. Deze doelen zouden dan de opvolgers worden van de Millenniumdoelen.¹⁷²

De SDG's verschillen van de Millenniumdoelen op de volgende manieren: de SDG's zijn ambitieuzer, de ontwikkelingsagenda geldt voor alle landen en gaat niet langer alleen over hulp van rijke landen aan armere landen, en de SDG's hebben grotere aandacht voor vrede, veiligheid, economische ontwikkeling en milieuthema's. Daarnaast zijn de SDG's niet enkel bedacht door de VN, de hele wereld kon over deze thema's meepraten. Er werd een enquête online geplaatst en via deze enquête konden burgers stemmen op de thema's die voor hen belangrijk waren. Tot slot is de gedachte achter de SDG's dat iedereen hieraan kan bijdragen, iedereen moet in staat zijn om te kunnen bouwen aan een betere toekomst. Het instapniveau van de doelen is dan ook laag, zodat mensen makkelijk mee kunnen doen.¹⁷³

De SDG's gaan dus een stap verder dan de Millenniumdoelen. Ook deze doelen hebben een looptijd van vijftien jaar, waarna moet blijken of deze doelen slechts een utopie nastreven of dat de idealen toch werkelijkheid kunnen worden.

---

¹⁷¹ "Over de SDG's", Vragen en antwoorden, geraadpleegd op 25 mei 2023, <https://www.sdg nederland.nl/faq/>.

¹⁷² "Over de SDG's".

¹⁷³ "Over de SDG's".

Uit dit alles blijkt dat de SDG's het doel hebben om van de wereld een betere plek te maken voor iedereen en dat iedereen hieraan kan bijdragen.¹⁷⁴

In Nederland is er een speciale stichting die de SDG beweging in Nederland faciliteert. Deze stichting geeft leiding aan de beweging en is het aanspreekpunt voor organisaties die mee willen doen aan deze beweging. Deze stichting heet Stichting SDG Nederland.¹⁷⁵

De doelen

Er zijn in totaal zeventien doelen. Hieronder wordt elk doel kort toegelicht.¹⁷⁶

1. Geen armoede;

Het doel is om extreme armoede uit te roeien voor 2030. Er is sprake van extreme armoede wanneer mensen moeten zien rond te komen met minder dan \$1,25 per dag. Dit doel moet bereikt worden door nationaal toepasbare sociale beschermingssystemen en maatregelen te ontwikkelen en te implementeren voor iedereen. Daarnaast moet ervoor gezorgd worden dat alle mannen en vrouwen gelijke rechten hebben op economische middelen, basisdiensten, nalatenschap, natuurlijke hulpbronnen, passende nieuwe technologie, financiële diensten en mannen en vrouwen moeten gelijke rechten hebben met betrekking tot eigenaarschap en controle over land. In 2030 moet de weerbaarheid van armen en mensen die zich in kwetsbare posities bevinden, beter zijn. Om al deze dingen te kunnen realiseren is mobilisatie van middelen nodig. Ook moeten er solide beleidskaders voor de omgang met financiën en armoede gecreëerd worden op regionaal, nationaal en internationaal niveau.¹⁷⁷

2. Geen honger;

Eén op de negen personen ter wereld wordt bedreigd door honger en malnutritie. De oorzaak van bijna de helft van alle sterfgevallen bij kinderen onder de vijf jaar is malnutritie. Het tweede doel richt zich dan ook op het uitroeien van extreme malnutritie en groeistoornissen die een gevolg zijn hiervan. Dit doel moet bereikt worden door op een andere manier voedsel te produceren, te verdelen en te consumeren omdat de manier waarop het nu gebeurt, schadelijk is voor de natuur en het klimaat. Verandering van mondiale voedselvoorziening en landbouw is daarmee noodzakelijk.¹⁷⁸

3. Goede gezondheid en welzijn;

Dit doel is opgedeeld in vier pijlers: moeder en kind, epidemieën, verkeersveiligheid en gezondheidszorg. De eerste pijler heeft als doel het aantal moedersterftes te verminderen. De tweede pijler is gericht op het uitroeien van epidemieën. De derde pijler is bedoeld om het belang van verkeersveiligheid voor mensen te duiden. Verkeersdoden en verkeersgewonden moeten gehalveerd zijn in 2030. De laatste pijler heeft als doel gezondheidszorg toegankelijk en algemeen te maken. Hierbij zijn betaalbare medicatie en vaccins voor ontwikkelingslanden belangrijk.¹⁷⁹

---

¹⁷⁴ “17 doelen voor een betere wereld”, SDG Nederland, geraadpleegd op 25 mei 2023, <https://www.sdgnederland.nl/>.

¹⁷⁵ “Over SDG in Nederland”, SDG Nederland, geraadpleegd op 19 juni 2023, <https://www.sdgnederland.nl/over-sdg-nederland/>.

¹⁷⁶ “17 doelen die de wereld verbeteren”, SDG Nederland, geraadpleegd op 26 mei 2023, <https://www.sdgnederland.nl/de-17-sdgs/>.

¹⁷⁷ “SDG 1 - Beëindig armoede overal en in al haar vormen”, Regionaal Informatiecentrum van de Verenigde Naties, geraadpleegd op 26 mei 2023, <https://unric.org/nl/duurzame-ontwikkelingsdoelstellingen/sdg-1/>.

¹⁷⁸ “SDG 2 - Beëindig honger, bereik voedselzekerheid en verbeterde voeding en promoot duurzame landbouw”, Regionaal Informatiecentrum van de Verenigde Naties, geraadpleegd op 26 mei 2023, <https://unric.org/nl/duurzame-ontwikkelingsdoelstellingen/sdg-2/>.

¹⁷⁹ “SDG 3 - Goede gezondheid en welzijn”, Regionaal Informatiecentrum van de Verenigde Naties, geraadpleegd op 26 mei 2023, <https://unric.org/nl/duurzame-ontwikkelingsdoelstellingen/sdg-3/>.

4. Kwaliteitsonderwijs;
Recht op onderwijs is een mensenrecht. Toch heeft lang niet iedereen toegang tot dit recht. Eén op de zes kinderen in ontwikkelingslanden heeft bijvoorbeeld geen toegang tot het basisonderwijs. Vooral meisjes gaan minder snel naar school. Daarom vormt onderwijs voor vrouwen en meisjes een belangrijk onderdeel van dit doel. Om dit doel te bereiken moeten er onderwijsfaciliteiten gebouwd en verbeterd worden. Ook moet het aantal studiebeurzen wereldwijd verhoogd worden en moeten er meer gekwalificeerde leraren komen.¹⁸⁰
5. Gendergelijkheid;
Vrouwen hebben nog steeds veel te maken met discriminatie. Ook hebben ze in veel landen geen (goede) toegang tot gezondheidszorg en vormen ze vaker dan mannen het slachtoffer van geweld. Doel vijf bestaat uit een aantal subdoelstellingen die ervoor moeten zorgen dat gendergelijkheid en de empowerment van vrouwen en meisjes worden bereikt. De subdoelstellingen zijn: het uitbannen van alle vormen van discriminatie tegen vrouwen en meisjes, het uitbannen van alle vormen van geweld tegen vrouwen en meisjes en vrouwen moeten volledig en actief kunnen deelnemen aan het politieke, economische en publieke leven.¹⁸¹
6. Schoon water en sanitair;
Volgens dit doel is water de kern van duurzame ontwikkeling. Daarom is het nodig om water en sanitaire voorzieningen te verzekeren voor iedereen. Daarnaast moet de waterkwaliteit verbeterd worden en moeten op water gebaseerde ecosystemen beschermd en hersteld worden.¹⁸²
7. Betaalbare en duurzame energie;
Energie is essentieel voor banen, veiligheid, klimaatverandering, voedselproductie en het verhogen van inkomens. Het zevende doel heeft als doel het realiseren van toegang tot betaalbare, betrouwbare, duurzame en moderne energie voor iedereen.¹⁸³
8. Eerlijk werk en economische groei;
Dit doel heeft voor ogen dat dwangarbeid wordt afgeschaft, dat slavernij en mensenhandel worden uitgebannen en dat kinderarbeid in alle vormen beëindigd moet worden. Het beëindigen van kinderarbeid is een nobel streven maar ook wellicht ook wat onrealistisch/ Daarom moet er ook een verbod komen op de ergste vormen van kinderarbeid. Om dit doel te halen moeten toegespitste beleidslijnen bevorderd worden, moet het gebruik van hulpbronnen verbeterd worden, en moet de economische groei per capita in stand gehouden worden.¹⁸⁴
9. Industrie, innovatie en infrastructuur;
De doelstelling van dit doel is het investeren in infrastructuur. Betere infrastructuur zorgt voor technologische vooruitgang en dit betekent weer duurzame oplossingen voor

---

¹⁸⁰ “SDG 4 - Verzeker gelijke toegang tot kwaliteitsvol onderwijs en bevorder levenslang leren voor iedereen”, Regionaal Informatiecentrum van de Verenigde Naties, geraadpleegd op 26 mei 2023, <https://unric.org/nl/duurzame-ontwikkelingsdoelstellingen/sdg-4/>.

¹⁸¹ “SDG 5 - Bereik gendergelijkheid en empowerment voor alle vrouwen en meisjes”, Regionaal Informatiecentrum van de Verenigde Naties, geraadpleegd op 26 mei 2023, <https://unric.org/nl/duurzame-ontwikkelingsdoelstellingen/sdg-5/>.

¹⁸² “SDG 6 - Schoon water en sanitair”, Regionaal Informatiecentrum van de Verenigde Naties, geraadpleegd op 26 mei 2023, <https://unric.org/nl/duurzame-ontwikkelingsdoelstellingen/sdg-6/>.

¹⁸³ “SDG 7 - Verzeker toegang tot betaalbare, betrouwbare, duurzame en moderne energie voor iedereen”, Regionaal Informatiecentrum van de Verenigde Naties, geraadpleegd op 26 mei 2023, <https://unric.org/nl/duurzame-ontwikkelingsdoelstellingen/sdg-7/>.

¹⁸⁴ “SDG 8 - Bevorder aanhoudende, inclusieve en duurzame economische groei, volledige en productieve tewerkstelling en waardig werk voor iedereen”, Regionaal Informatiecentrum van de Verenigde Naties, geraadpleegd op 26 mei 2023, <https://unric.org/nl/duurzame-ontwikkelingsdoelstellingen/sdg-8/>.

milieuproblemen en economische uitdagingen. Daarnaast levert het investeren in infrastructuur, industrie en innovatie meer banen op.¹⁸⁵

10. Ongelijkheid verminderen;

Dit doel kijkt niet alleen naar de ongelijkheid tussen landen onderling, ook de ongelijkheid binnen landen zelf wordt meegenomen. Dit doel moet behaald worden door onder andere een inkomensstijging te organiseren voor de onderste veertig procent van de bevolking van een land. Tevens moeten mensen gelijke kansen krijgen, wat betekent dat ongelijkheden tussen mensen onderling weggewerkt dienen te worden. Dit betekent dat iedereen recht moet hebben op bijvoorbeeld voedselzekerheid of sanitaire voorzieningen. In dezen moeten ontwikkelingslanden extra aandacht krijgen.¹⁸⁶

11. Duurzame steden en gemeenschappen;

Momenteel leeft de meerderheid van de wereldbevolking in steden en dit zal in de komende jaren alleen maar toenemen. Deze stedelijke groei zorgt voor uitdagingen zoals een concentratie van extreme armoede in bepaalde wijken en de impact op het klimaat en het milieu. Dit doel streeft adequate, veilige en betaalbare huisvesting na. Door veilige en betaalbare huisvesting leven minder mensen op straat en wordt extreme armoede tegengegaan. Ook wil dit doel de milieu-impact van steden reduceren en steden groener maken.¹⁸⁷

12. Verantwoorde consumptie en productie;

De voedselverspilling in Europa is groot. Tweehonderd miljoen mensen zouden gevoed kunnen worden met het voedselafval van Europa. Dit moet anders. Doel twaalf streeft naar de vermindering van dit voedselafval. Tegen 2030 moet dit afval met de helft gereduceerd zijn. Dit wordt geprobeerd door bewustwording van de voedselverspilling, door rationalisering van subsidies voor verspilde fossiele brandstoffen en door bedrijven aan te moedigen om duurzaam te worden.¹⁸⁸

13. Klimaatactie;

Klimaatverandering heeft een grote impact op de wereld, het raakt namelijk iedereen. Daarnaast hebben aardbevingen, overstromingen en extreme weersomstandigheden niet alleen impact op de levens van mensen, ze kosten ook veel geld. Klimaatverandering is duur en niet elk land heeft de middelen om hier op de juiste manier mee om te kunnen gaan. Klimaatactie bestaat daarom niet alleen uit het verminderen van de CO₂-uitstoot, ook het aanpassingsvermogen van de mens moet versterkt worden en er moet geld verzameld worden voor de ontwikkelingslanden. Dit geld kunnen zij dan gebruiken om ook klimaatactie te ondernemen.¹⁸⁹

14. Leven in het water;

---

¹⁸⁵ “SDG 9 - Bouw veerkrachtige infrastructuur, bevorder inclusieve en duurzame industrialisering en stimuleer innovatie”, Regionaal Informatiecentrum van de Verenigde Naties, geraadpleegd op 26 mei 2023, <https://unric.org/nl/duurzame-ontwikkelingsdoelstellingen/sdg-9/>.

¹⁸⁶ “SDG 10 - Dring ongelijkheid in en tussen landen terug”, Regionaal Informatiecentrum van de Verenigde Naties, geraadpleegd op 26 mei 2023, <https://unric.org/nl/duurzame-ontwikkelingsdoelstellingen/sdg-10/>.

¹⁸⁷ “SDG 11 - Maak steden en menselijke nederzettingen inclusief, veilig, veerkrachtig en duurzaam”, Regionaal Informatiecentrum van de Verenigde Naties, geraadpleegd op 26 mei 2023, <https://unric.org/nl/duurzame-ontwikkelingsdoelstellingen/sdg-11/>.

¹⁸⁸ “SDG 12 - Verzeker duurzame consumptie- en productiepatronen”, Regionaal Informatiecentrum van de Verenigde Naties, geraadpleegd op 26 mei 2023, <https://unric.org/nl/duurzame-ontwikkelingsdoelstellingen/sdg-12/>.

¹⁸⁹ “SDG 13 - Neem dringend actie om klimaatverandering en haar impact te bestrijden”, Regionaal Informatiecentrum van de Verenigde Naties, geraadpleegd op 30 mei 2023, <https://unric.org/nl/duurzame-ontwikkelingsdoelstellingen/sdg-13/>.

De verontreiniging van de zee heeft een grote impact op het milieu. Verontreiniging kan namelijk schadelijke effecten op ecosystemen in de zee ten gevolge hebben. Daarnaast wordt de kwaliteit van het water minder. Dit heeft effect op de biodiversiteit in zee, het zorgt voor gezondheidsrisico's voor mensen en het kan activiteiten op zee belemmeren. Dit is nog niet alles. De verontreiniging van de zee leidt ook tot drijvende vuilnisbelten op zee. Deze vuilnisbelten ontstaan door de opeenhoping van verschillende soorten afval en bestaan voor een groot deel uit micropartikels van plastic. Deze micropartikels vormen een continue bedreiging voor het leven in zee. SDG 14 heeft als doel om de vervuiling van de zee te voorkomen, de visvangst te reguleren, een einde te maken aan overbevissing, en om wetenschappelijke kennis over de zee te vergroten.¹⁹⁰

15. Leven op het land;

De mens heeft de aarde nodig. De aarde voorziet mensen van grondstoffen en van voedsel. Daarnaast vormt landbouw een belangrijke economische hulpbron en een instrument voor ontwikkeling. Toch gaat de mens niet zorgvuldig om met de aarde. Landdegradatie neemt toe, beschikbare landbouwgrond en biodiversiteit nemen sneller af, er vindt woestijnvorming plaats en de ontbossing is nog steeds gaande. Dit doel streeft bescherming, herstel en bevordering van het duurzaam gebruik van de ecosystemen op het vasteland na. Ook moet het beheer van bossen en wouden duurzaam worden, en moet landdegradatie gestopt en teruggedraaid worden.¹⁹¹

16. Vrede, justitie en sterke publieke diensten;

Het doel van de Verenigde Naties is het creëren van vreedzame samenlevingen. SDG 16 sluit hierbij aan. Dit doel heeft voor ogen een einde te maken aan mishandeling, uitbuiting en mensenhandel. Ook wil dit doel alle vormen van geweld en marteling uitroeien. Dit kan alleen wanneer de bronnen van geweld worden aangepakt en illegale geldstromen, wapenhandel en corruptie te verminderen. Om dit voor elkaar te krijgen is samenwerking tussen alle landen van essentieel belang.¹⁹²

17. Partnerschap om doelstellingen te bereiken;

De SDG's kunnen alleen worden gehaald wanneer landen onderling samenwerken. Dit betekent dat de relatie tussen ontwikkelingslanden en ontwikkelde landen bevorderd moet worden. Ontwikkelde landen moeten ontwikkelingslanden helpen met schuldbeheer en moeten investeringen in die landen aanmoedigen. Ook moeten de bronnen van inkomsten van deze landen verbeterd worden zodat er geld geïnvesteerd kan worden in duurzame ontwikkeling.¹⁹³

Het opvallende aan deze doelen is dat er sprake is van onderlinge samenhang. Sommige doelen kunnen alleen gehaald worden wanneer andere doelen gehaald worden. Een voorbeeld hiervan zijn de

---

¹⁹⁰ “SDG 14 - Behoud en maak duurzaam gebruik van oceanen, zeeën en maritieme hulpbronnen”, Regionaal Informatiecentrum van de Verenigde Naties, geraadpleegd op 31 mei 2023, <https://unric.org/nl/duurzame-ontwikkelingsdoelstellingen/sdg-14/>.

¹⁹¹ “SDG 15 - Bescherm, herstel en bevorder duurzaam gebruik van ecosystemen op het vasteland, beheer bossen en wouden duurzaam. bestrijd woestijnvorming, stop landdegradatie en draai het terug en roep het verlies aan biodiversiteit een halt toe”, Regionaal Informatiecentrum van de Verenigde Naties, geraadpleegd op 31 mei 2023, <https://unric.org/nl/duurzame-ontwikkelingsdoelstellingen/sdg-15/>.

¹⁹² “SDG 16 - Bevorder vreedzame en inclusieve samenlevingen met het oog op duurzame ontwikkeling, verzeker toegang tot justitie voor iedereen en bouw op alle niveaus doeltreffende, verantwoordelijke en toegankelijke instellingen uit”, Regionaal Informatiecentrum van de Verenigde Naties, geraadpleegd op 31 mei 2023, <https://unric.org/nl/duurzame-ontwikkelingsdoelstellingen/sdg-16/>.

¹⁹³ “SDG 17 - Versterk de implementatiemiddelen en revitaliseer het wereldwijd partnerschap voor duurzame ontwikkeling”, Regionaal Informatiecentrum van de Verenigde Naties, geraadpleegd op 31 mei 2023, <https://unric.org/nl/duurzame-ontwikkelingsdoelstellingen/sdg-17/>.

doelen 3 en 7. Een goede gezondheid verzekeren voor iedereen kan alleen wanneer mensen toegang hebben tot betaalbare en betrouwbare energie. Pas dan kunnen ziekenhuizen goed functioneren en kunnen huizen verwarmd worden. Dit heeft effect op de gezondheid van mensen. Een ander voorbeeld is het terugdringen van ongelijkheid in en tussen landen (doel 10). Dit kan alleen wanneer honger beëindigd wordt en er voedselzekerheid is. Als hongersnoden door armoede in het ene land vaker voorkomen dan in het andere land, is er al geen sprake van gelijkheid. Dit geldt ook voor gelijkheid in een land. Vaak is er een rijke bovenlaag die voldoende geld heeft om voor zichzelf te kunnen zorgen, terwijl in de straten van datzelfde land mensen creperen van de honger of van de kou. De doelen hebben elkaar dus nodig om te bereiken waar ze voor bedacht en bedoeld zijn.

5.3 De SDG's en kerkvernieuwing

Dit onderzoek richt zich op diaconale vernieuwing met het oog op de toekomst. De SDG's zijn van oorsprong toekomstgericht. Dit is een van de redenen waarom de SDG's een rol spelen in dit onderzoek. Een andere reden is dat de SDG's mijns inziens een appel doen op de christelijke levenshouding. De SDG's roepen op tot naastenliefde.

Hoewel alle SDG's interessant kunnen zijn voor diaconieën, kan ik in dit onderzoek niet alle SDG's behandelen. Zeventien SDG's zijn te veel doelen, die ruimte is er simpelweg niet. Bij nadere reflectie beperk ik me daarom tot vijf SDG's. Deze selectie bestaat uit SDG's 1, 2, 3, 11, en 16. Ik heb gekozen voor deze SDG's omdat deze resoneren met bepaalde diaconale punten. Dit zal ik hieronder verder toelichten.

In de interviews met de mensen achter Kerk2030 en de diaconieën is er gevraagd naar de bekendheid met de SDG's. De reacties daarop zijn verwerkt in de onderstaande subkopjes.

5.3.1 SDG's en het evangelie

Voordat er onderzocht kan worden hoe de SDG's in de kerkelijke praktijk fungeren, is het van belang om te kijken naar het theologische belang van deze SDG's.

Er zijn (terechte) zorgen over het christendom in West-Europa. In hoofdstuk drie is uitgebreid ingegaan op de problemen van secularisatie en individualisme, maar dit is niet alles. Europa is een welvarend gebied waar consumentisme de overhand heeft. Dit betekent dat er een cultuur heerst waarbinnen mensen alleen maar meer willen. De nieuwste Iphone moet gekocht worden, ook wanneer de huidige nog prima functioneert, het is belangrijk om mee te gaan met de mode dus om de haverklap nieuwe kleding kopen is normaal, men wil steeds maar meer. Tevreden zijn met wat je hebt en niet naar meer verlangen, lijkt niet meer van deze tijd te zijn. Volgens Belgische journalist en ondernemer Louis de Jaeger is tevredenheid de grootste vijand van de economische groei.¹⁹⁴ Als je immers tevreden bent met wat je hebt, voel je ook geen drang om meer te kopen. De welvaart heeft naast de consumptiedrang nog een ander gevolg. Door de combinatie van welvaart en het gevoel dat alles maakbaar is door jezelf, speelt het evangelie een andere rol in het westen dan op andere plekken in de wereld. In het boek *The Diaconal Church* wordt Leslie Newbiggin aangehaald die het had over dat de westerse cultuur niet openstaat voor het evangelie. Hij schreef hier het volgende over:

---

¹⁹⁴ Louis de Jaeger, "De grootste misdaad tegen de mensen ooit", MO, geraadpleegd op 22 juni 2023, <https://www.mo.be/zeronaut/de-grootste-misdaad-tegen-de-mensheid-ooit>.

“There is a cold contempt for the Gospel which is harder to face than opposition... England is a very pagan society and the development of a truly missionary encounter with this very tough form of paganism is the greatest intellectual and practical task facing the Church.”¹⁹⁵

Het evangelie lijkt niet meer relevant te zijn voor de huidige, westerse samenleving. De boodschap van het evangelie vindt geen aansluiting meer met onze cultuur. Want waarom is er nog een God nodig wanneer je zelf je leven zin geeft?

Daarnaast lijkt de kerk gereduceerd te zijn van een heilige en apostolische kerk voor iedereen naar een kerk die zich definieert tot wat ze doet: het verkondigen van het evangelie en de sacramenten van doop en Avondmaal vormgeven.¹⁹⁶ Hierdoor wordt het evangelie ook weer heel persoonlijk gemaakt, wat betekent het geloof voor mij als persoon? De gemeenschap wordt daarbij uit het oog verloren. De oplossing die wordt aangedragen in *The Diaconal Church* is dat er geen missionaire programma's worden opgezet om mensen te benaderen, maar dat de christen en daarmee de kerk weer middenin de samenleving staan en door middel van daden getuigen van het evangelie en het evangelie uitdragen.¹⁹⁷ Hiermee wordt er teruggesproken op de aloude woorden van Franciscus van Assisi. Een gevleugelde uitspraak van hem is:

“Preach the Gospel at all times and if necessary, use words.”¹⁹⁸

Het evangelie moet dus verkondigd worden, op een manier die aansluiting vindt bij de context van de westerse cultuur. Een manier waarop deze contextualisatie plaats kan vinden is door te kijken naar wat er speelt binnen een bepaalde doelgroep. Wat zijn de verlangens en wensen van de mensen in deze groep?¹⁹⁹ Hier kan een kerk of een groep christenen zich dan op concentreren om zo aansluiting te vinden.

Iets wat nu met name speelt bij de jongeren binnen de westerse cultuur, is de klimaatproblematiek. Jongeren maken zich zorgen om de toekomst. Klimaatdepressie is een diagnose die vooral bij jongeren geconstateerd wordt.²⁰⁰

Klimaatproblematiek is geen onbekend onderwerp voor de kerk. Vanuit de Bijbel kennen christenen de opdracht om voor de naasten te zorgen, maar ook om voor de schepping te zorgen. De mensen zijn immers volgens Genesis 1 aangesteld om over de aarde te heersen.²⁰¹ Hier komt goed rentmeesterschap bij kijken. In 2015 verscheen de encycliek *Laudato Si*, van paus Franciscus. In deze encycliek wijst hij de katholieken op de milieuproblematiek en op de zorg die ze hebben voor de schepping.²⁰² De paus roept in deze encycliek op tot een ingrijpende gedragsverandering; de economie, de politiek, de maatschappij en de kerk moeten zich toelagen op het behouden van de schepping, het verbeteren van de levens van de zwakste mensen onder ons en op het welzijn van de generaties die volgen.²⁰³ Er moet weer op respectvolle wijze omgegaan worden met de aarde en met

---

¹⁹⁵ Knud Jørgensen, “The Church’s Holistic Mission”, in *The Diaconal Church*, e.d. door Stephanie Dietrich, Knud Jørgensen, Kari Karsrud Korslien, Kjell Nordstokke (Oxford: Regnum Books International, 2019), p.128.

¹⁹⁶ Jørgensen, “The Church’s Holistic Mission”, p.131.

¹⁹⁷ Jørgensen, “The Church’s Holistic Mission”, p.132.

¹⁹⁸ Jørgensen, “The Church’s Holistic Mission”, p.132.

¹⁹⁹ Moynagh, *Church for every context*, p.179.

²⁰⁰ Evelien van Veen, “Met je ecodepressie naar de klimaatpsycholoog, is dat een goed idee?”, *De Volkskrant*, 23 juli 2021, <https://www.volkskrant.nl/wetenschap/met-je-ecodepressie-naar-de-klimaatpsycholoog-is-dat-een-goed-idee~bf616bfe/>.

²⁰¹ Genesis 1:28, *NBV*.

²⁰² “Samen zorgen voor ons gemeenschappelijk huis”, *Laudato Si*, geraadpleegd op 19 juni 2023, <https://laudato-si.nl/>.

²⁰³ “Samen zorgen voor ons gemeenschappelijk huis”.

de armen. Christenen worden door de paus opgeroepen om iets te doen aan het behoud van de schepping, gebaseerd op de Bijbel.

Hier worden overeenkomsten met de SDG's zichtbaar. De SDG's zijn ooit bedacht om van de wereld een betere plek te maken voor iedereen. De doelen zijn ontwikkeld omdat er sprake is van ongelijkheid in de wereld en de mensen de wereld langzamerhand aan het vernielen zijn. De doelen roepen mensen op om een steentje bij te dragen aan een betere wereld, ongeacht hun levensovertuiging. De SDG's zijn er voor iedereen. Iedereen kan meedoen, en deze doelen werken op lokaal, nationaal en internationaal niveau door. De SDG's hebben tot gevolg dat mensen, al dan niet bewust, zich inzetten voor elkaar. Hier vinden de kerk en de SDG's elkaar. De SDG's zijn relevant voor de westerse cultuur en hier kan de kerk op inspelen.

Er is al een reden genoemd waarom kerken in moeten spelen op de westerse cultuur, zo komt de kerk weer in de samenleving te staan en draagt ze het evangelie uit op een manier die voor iedereen zichtbaar is. Toch zit daar meer achter. De kerk doet dit niet alleen om nieuwe leden te verwerven, de kerk doet dit ook door de rol die zij speelt in de *missio Dei*. Zij wordt immers door God gebruikt om te getuigen van Jezus om zo de wereld op de hoogte te stellen van het goede nieuws van verlossing en redding. De kerk draagt zo haar steentje bij aan de vernieuwing van de wereld.

Kortom, door aan te sluiten bij de SDG's geeft de kerk gehoor aan de Bijbelse oproep om voor de naaste en de schepping te zorgen, laat de kerk zien dat ze met dezelfde problematiek kampt als de westerse cultuur (waardoor ze de cultuur weer aanspreekt) en draagt ze bij aan haar getuigende rol binnen Gods reddende plan.

De relatie tussen de SDG's en het evangelie en daarmee ook de SDG's als gesecculariseerd evangelie vallen echter buiten de scopus van dit onderzoek. Het onderzoek zou te breed worden als ik dit er nog bij zou onderzoeken. De relatie tussen de SDG's en het evangelie is echter dusdanig interessant dat ik een vervolgonderzoek van harte aanbeveel!

5.3.2 SDG's en diaconaat

In de eerste deelvraag is uitgelegd wat diaconaat betekent en waar het voor staat. Diaconaat is voor een groot deel gebaseerd op Matteüs 25 waarin zes van de zeven werken van barmhartigheid worden opgesomd. Dit zijn: hongerigen voeden, dorstigen laven, vreemdelingen herbergen, naakten kleden en zieken en gevangenen bezoeken.²⁰⁴ Diaconaat bestaat daarmee uit zorg voor de mensen die dat nodig hebben, gebaseerd op de Bijbelse opdracht van Jezus om de naaste lief te hebben als jezelf.²⁰⁵ Daarnaast bleek uit de interviews met de verschillende diaconieën dat diaconieën staan voor drie thema's: eenzaamheid, armoede en ziekte. Dit zijn de thema's waar diaconieën in ieder geval op reageren.²⁰⁶

SDG 1 heeft als doel om armoede overal en in al haar vormen te beëindigen. Armoede neemt verschillende vormen aan. Zo kan armoede betekenen dat er geen geld is om voedsel te kopen of dat er geen geld is voor gezondheidszorg of andere basisbehoeften. Dit kan tot gevolg hebben dat mensen ziek worden of in de gevangenis belanden omdat ze op onconventionele manieren een einde aan hun armoedige omstandigheden willen maken. SDG 1 en de diaconie vertonen daarom raakvlakken, beide hebben armoedebestrijding tot doel.

---

²⁰⁴ Koet, "Exegetische kanttekeningen", p.90-91.

²⁰⁵ Zie deelvraag 1, "Betekenis van diaconaat".

²⁰⁶ Zie bijlage II: Interviews met diakenen.

SDG 2 is bedoeld om een einde te maken aan honger. Dit doel wil voedselzekerheid bereiken en de voeding verbeteren. Dit is iets wat de diaconie in sommige kerken ook probeert. Dit gebeurt soms door bijdragen te leveren aan de voedselbank, zoals de diaconie van NGK Den Ham doet.²⁰⁷ Het bestrijden van honger kan echter ook op andere manieren. De diaconie van de NGK Hardenberg-Baalderveld vertelde mij dat de Plus af en toe een actie heeft waarbij er gespaard kan worden voor boodschappenpakketten. Enkele gemeenteleden sparen de zegels, plakken de zegels in de spaarboekjes en geven de volle spaarboekjes aan de diaconie. De diaconie kan dan zo'n boodschappenpakket ophalen bij de Plus en aan een gemeentelid of gezin geven dat dit goed kan gebruiken.²⁰⁸ Ook op dit gebied vertonen een SDG en het werkveld van diaconieën overeenkomsten.

SDG 3 wil goede gezondheid voor iedereen verzekeren. Hierbij zijn vier pijlers van belang: moeder en kind, epidemieën, verkeersveiligheid en gezondheidszorg. De diaconie heeft ook oog voor de zieken. Zoals hierboven al genoemd is, is ziekte één van de thema's van diaconie. Vaak houdt dit ziekenbezoek in, of het sturen van een bos bloemen of een kaartje. Af en toe neemt dit andere vormen aan, zoals het rijden van mensen naar en van een ziekenhuis. Hoewel de diaconie het bestrijden van ziekte niet hoog in het vaandel heeft staan, heeft zij wel oog voor de zieken.

SDG 11 heeft als doel menselijke nederzettingen en steden inclusief, veilig, veerkrachtig en duurzaam te maken. Er wonen nu al veel mensen in steden en de snelle stedelijke groei zal alleen maar toenemen in de toekomst. De steden zijn niet berekend op zoveel mensen. Hierdoor is er een tekort aan goede woonruimte en ontstaan er zogeheten sloppenwijken waarin goede voorzieningen afwezig zijn. In deze sloppenwijken is extreme armoede aan de orde van de dag. Niet alleen sloppenwijken zorgen voor problemen, de concentratie van veel mensen op één plek creëert ook een zorgprobleem. Er zullen steeds meer senioren naar de stad trekken en ook voor hen ontbreken de nodige voorzieningen. Tot slot heeft de groei van (grote) steden impact op het klimaat. Naarmate de steden groeien zal ook de impact op het klimaat toenemen.²⁰⁹

De verstedelijking van de samenleving heeft ook invloed op diaconieën. Diaconieën van kerken in een stad worden geconfronteerd met extreme vormen van armoede en alle problemen die daarbij komen kijken. Zoals hierboven al beschreven is, is armoede een van de thema's van de diaconie. Waar armoede is, is de diaconie. De diaconieën in grote steden kunnen de gemeente dus helpen met het bestrijden van extreme armoede. Ook het ontbreken van de nodige voorzieningen voor senioren is iets waar diaconieën op in kunnen spelen. Een voorbeeld hiervan kwam naar voren in het interview met een diaken van de NGK Hardenberg-Baalderveld. Zij vertelde hoe de Scipio-app als een soort Marktplaats werd gebruikt. Gemeenteleden boden diensten aan op Scipio en gemeenteleden plaatsten hulpvragen op Scipio. Zo was er een ouder gemeentelid dat oudejaarsavond alleen door zou brengen. Hij plaatste de vraag op Scipio of hij bij iemand oudjaarsavond kon vieren en hij kreeg meteen drie aanbiedingen.²¹⁰ De diaconie van NGK Hardenberg-Baalderveld heeft dus gekeken naar welke middelen ze al hadden en hoe ze deze op een andere manier in konden zetten zodat gemeenteleden hier baat bij kunnen hebben.

SDG 11 wil verder duurzame menselijke nederzettingen en steden ontwikkelen. In hoofdstuk drie zijn al enkele definities van het begrip duurzaam gegeven. Duurzaam kan een ecologische betekenis hebben of juist gaan over de kwaliteiten van een organisatie. Een organisatie is duurzaam wanneer zij tijdsbestendig is en op meer plaatsen door de tijd heen kan bestaan.²¹¹ De duurzaamheid van een kerk

---

²⁰⁷ Zie bijlage II: 4. NGK Den Ham.

²⁰⁸ Zie bijlage II: 1. NGK Hardenberg-Baalderveld.

²⁰⁹ "SDG 11 - Maak steden en menselijke nederzettingen inclusief, veilig, veerkrachtig en duurzaam".

²¹⁰ Zie bijlage II: 1. NGK Hardenberg-Baalderveld.

²¹¹ Zie hoofdstuk 3, paragraaf 3.

is iets waar tegenwoordig vraagtekens bij geplaatst wordt. In hoofdstuk drie werd duidelijk dat kerken geen dominante plaats meer hebben in de samenleving. Kerken worstelen met duurzaamheid. SDG 11 heeft tot doel iets duurzaam, iets tijdsbestendig, neer te zetten. De stichting SDG Nederland weet het beste hoe dit aangepakt moet worden in dit land. Kerken die worstelen met de duurzaamheidsproblematiek kunnen daarom het beste contact opnemen met deze stichting om zo ervaringen uit te wisselen en kennis op te doen over dit probleem.

Uiteindelijk blijkt dat ook deze SDG raakvlakken heeft met het takenpakket van de diaconie.

De laatste SDG die van belang is voor mijn onderzoek, is SDG 16. Deze SDG heeft de bevordering van vreedzame en inclusieve samenlevingen tot doel. Daarnaast heeft deze SDG tot doel de toegang tot justitie voor iedereen te verzekeren en heeft dit doel voor ogen dat er doeltreffende instellingen gebouwd worden. Het is al eerder genoemd dat diaconaat gebaseerd is op de Bijbelse opdracht om je naaste lief te hebben als jezelf. Naast dit argument wordt in hoofdstuk twee nog een ander argument aangehaald, gebaseerd op het boek *Life in the Spirit: Spiritual Formation in Theological Perspective*. In dit boek schrijft ethicus David Gushee dat christelijke spiritualiteit niet zonder een sociaal aspect kan. Een christen heeft oog voor andere mensen.²¹² Het liefhebben van anderen en het oog hebben voor anderen heeft uiteindelijk effect op de samenleving. Wanneer mensen het gevoel hebben dat ze geliefd of gekend worden, kan dit een bepaalde houding beïnvloeden. Op de lange termijn kan dit gedrag van christenen misschien zelfs vreedzaamheid en inclusiviteit tot gevolg hebben. Ook hier zijn overeenkomsten tussen een SDG en het diaconaat.

Het mag dus duidelijk zijn dat deze SDG's en diaconaat elkaar vinden op bepaalde gebieden. Toch bleek uit de interviews met de diakenen dat geen enkele diaconie gebruikmaakt van de SDG's bij het uitwerken van het diaconale beleid.²¹³

De diaken van de NGK Hardenberg-Baalderveld vertelde dat hun diaconie staat voor drie grote thema's: armoede, ziekte en eenzaamheid. In hun diaconie wordt dit zichtbaar door het organiseren van een eetcafé voor mensen uit de wijk en door het uitdelen van voedselpakketten. Omdat dit lokale acties zijn, werkt het goed. Mensen zijn actief en denken mee. Tegelijkertijd probeert de diaconie de blik te verbreden. Dit doet ze door onder andere het collecterooster aan te passen. De diaconie gaat nu volledig over het collecterooster. Sinds de fusie is de collectie niet meer voor de gemeente maar voor andere doelen. Hierbij is er een verdeling gemaakt voor doelen waar gemeenteleden bij betrokken zijn, doelen in Hardenberg, doelen in Nederland en doelen wereldwijd.

De diaken vertelde verder dat ze niet bekend was met de SDG's en dat deze doelen dus ook geen rol spelen in de diaconie. Daarnaast vertelde ze nogmaals dat de fusie van de twee kerken invloed heeft gehad op de diaconie. De diaconie had de taak om nieuwe wijkkringen op te zetten waarbij in elke kring beide gemeenten gerepresenteerd zouden worden, zodat er gemengde kringen zouden ontstaan. Hier heeft de diaconie veel in geïnvesteerd en zodra de kringen weer goed lopen, kan de diaconie zich weer richten op andere zaken, ook buiten de gemeente. Toen ik vertelde over welke doelen er zijn en welke doelen een rol spelen in mijn onderzoek, zag ze gelijk verbanden. Zo is er een doel waarbij armoede bestreden moet worden. Dit is iets wat in de diaconie een belangrijke rol speelt.²¹⁴ Hoewel de SDG's dus geen rol spelen in de diaconie liggen de SDG's en de diaconale taken niet ver uit elkaar volgens deze diaken.

De diakenen van de NGK Bergentheim vertelden dat ze nu niet bezig zijn met de SDG's. Er zullen vast een paar doelen tussen zitten die aansluiten bij de diaconie, maar die hadden de diakenen nu niet

---

²¹² Zie hoofdstuk 2, paragraaf 2.1.

²¹³ Zie hoofdstuk 4.

²¹⁴ Zie bijlage II: 1. NGK Hardenberg-Baalderveld.

paraat. Wel vertelden ze dat ze als diaconie aansluiten bij grotere doelen. Dit betekent concreet dat zij geld inzamelen voor doelen buiten hun eigen diaconie. Voor hun eigen diaconie wordt niet meer gecollecteerd, het is voor hen momenteel niet nodig om daar veel geld voor in te zamelen. Een van de doelen buiten de diaconie waar ze voor collecteren is ZOA. Dit is een organisatie die onder andere schoon drinkwater verzorgt. Op die manier dragen ze indirect bij aan de SDG's. Ook wordt er veel gedaan in de regio. Samen met de gemeente Hardenberg wordt er gekeken naar hoe er een optimale samenwerking plaats kan vinden tussen de diaconieën van regio Hardenberg en de niet-kerkelijke organisaties in de regio. Op die manier kunnen diaconieën aankloppen bij de gemeente wanneer zij bepaalde experts nodig hebben omdat de hulp van de diaconie ontoereikend is.²¹⁵ Ook bij deze diaconie geldt dat ze niet bekend zijn met de SDG's maar dat de collectiedoelen en de taken van de diaconie overeenkomsten vertonen met de SDG's.

In het gesprek met de diaken van de NGK Mariënberg werd duidelijk dat ook deze diaconie onbekend is met de SDG's. Toen ik de doelen uitlegde en vertelde welke doelen ik gebruik voor mijn onderzoek, zag ze onmiddellijk verbanden. Ik vroeg naar de verhouding tussen deze doelen en de diaconie, waarop zij reageerde dat de diaconie van Mariënberg kijkt naar doelen die bijdragen aan het klimaat. Dit zijn vaak doelen die impliciet deze SDG's ondersteunen. Op die manier draagt deze diaconie zeker bij aan de SDG's. De diaconie is zich hier echter niet bewust van. Bewustwording van deze doelen is iets wat wel belangrijk is volgens de diaken. Juist als diaconie wil je zorg dragen voor een goed klimaat en wil je de wereld een stukje beter maken. Door men bewust te maken van deze doelen, ontstaat er een groter plaatje waar mensen deel van uitmaken. Dit kan helpen in het bijdragen aan deze doelen.²¹⁶

De diaken van NGK Den Ham was ook niet bekend met de SDG's. Toen ik de doelen uitlegde, zag hij wel verbanden met de stichting Manna waar de diaconie van NGK Den Ham veel mee doet. Stichting Manna is een voedselbank, maar er kan ook kleding ingezameld worden. Bij deze stichting zijn meerdere diaconieën in de buurt betrokken. Ook is de diaconie gelinkt aan diaconaal platform Twenterand. Dit platform coördineert hulpvragen in de regio waar diaconieën dan weer mee aan de slag kunnen.²¹⁷ Deze diaken plaatste overigens een kanttekening bij de SDG's. Het viel hem op dat deze doelen van bovenaf worden opgelegd, terwijl er in de praktijk al gewerkt wordt aan de wereld een betere plek maken. Het zou volgens hem beter zijn wanneer de Verenigde Naties het goede voorbeeld zouden geven aan de wereld. Dit kan bijvoorbeeld door ergens in te grijpen waar dat nodig is, in plaats van een afwachtende houding aan te nemen. De jeugd van nu ziet dat en kan zich daaraan spiegelen. Kinderen luisteren namelijk niet, ze kopiëren. Het goede voorbeeld geven is daarom belangrijk want zo kunnen kinderen geïnspireerd worden om zelf ook het goede te doen.²¹⁸

Kortom, de geïnterviewde diakenen waren niet bekend met de SDG's. Wat wel opviel in deze gesprekken, was dat de diaconieën onbewust bijdroegen aan de SDG's. Enkele voorbeelden hiervan zijn hierboven al genoemd, maar er zijn meer voorbeelden. Zo vertelden diakenen van de NGK Bergentheim dat zij collecteren voor ZOA. ZOA (Zuidoost Azië) is een organisatie die actief is in crisisgebieden. Medewerkers van deze organisatie helpen mensen in zulke gebieden door ze van eten, drinken en onderdak te voorzien. Daarnaast proberen ze onderwijs, werk en basisvoorzieningen weer

---

²¹⁵ Zie bijlage II: 2. NGK Bergentheim.

²¹⁶ Zie bijlage II: 3. NGK Mariënberg.

²¹⁷ Zie bijlage II: 4. NGK Den Ham.

²¹⁸ Zie bijlage II: 4. NGK Den Ham.

op te bouwen.²¹⁹ Hoewel ZOA in actie komt na een crisis, is ZOA na de eerste weken na de crisis niet zomaar verdwenen; de hulp die zij bieden is hulp voor de langere termijn. ZOA probeert bijvoorbeeld om na de geleverde noodhulp de mensen te helpen met het opbouwen van duurzame voedselsystemen. Dit doen medewerkers van ZOA onder andere door het trainen van boeren in het vergroten van de productie van voedsel. Ook wordt er samen nagedacht over mogelijkheden om voedsel op te slaan en te vermarkten.²²⁰ Hoe deze organisatie omgaat met voedselvoorzieningen en het bestrijden van honger past bij SDG 2 (beëindig honger, bereik voedselzekerheid en verbeterde voeding en promoot duurzame landbouw). Door ZOA als collectiedoel te hebben, draagt de diaconie van NGK Bergentheim indirect bij aan een SDG. Deze relatie kan echter ook andersom werken. De NGK Hardenberg-Baalderveld denkt momenteel na over het concept van een groene (duurzame) kerk. Hier komen vragen voorbij over hoe een kerk kan verduurzamen en of een kerk zonnepanelen aan kan schaffen voor de hele wijk.²²¹ SDG 11 (maak steden en menselijke nederzettingen inclusief, veilig, veerkrachtig en duurzaam) kan de kerk helpen met nadenken over duurzaamheid en vergroening.

De relatie tussen diaconieën en de SDG's is een relatie die twee kanten op gaat. Aan de ene kant kunnen de diaconieën ervoor zorgen dat er geld wordt gestoken in de SDG's, en aan de andere kant kunnen de SDG's de diaconieën helpen met toekomstgerichte vernieuwing.

5.3.3 SDG's en Kerk2030

Het moge nu duidelijk zijn dat de SDG's en diaconaat elkaar wederzijds kunnen helpen. De vraag is nu of er ook een relatie kan zijn tussen de SDG's en Kerk2030.

Kerk2030 is een kerkvernieuwingsbeweging die voor elkaar wil krijgen dat kerken weer in de samenleving komen te staan, door kerken weer bezig te laten zijn met de spirituele kant van kerkzijn. Het geloof met woord en daad uitdragen is belangrijk in dezen. De kerkleden moeten eerst reflecteren op hun gemeente voordat ze kunnen beginnen met vernieuwing. Dit gebeurt tijdens een GLOW-traject. In deze reflectie kijken ze naar de drie p's, deze staan voor parel, pijn en perspectief. De parel staat voor iets waar je als gemeente dankbaar voor bent, de pijn staat voor zorgen binnen of over de gemeente en perspectief staat voor verlangen: wat is het verlangen van de gemeente? Op de eerste dag van dit traject worden deze p's besproken. Tijdens de tweede dag moeten de gemeenteleden met de bril van de zes praktijkvelden kijken naar wat er goed gaat in de gemeente en naar wat er minder goed gaat. Gemeenteleden kunnen dan bijvoorbeeld constateren dat de praktijkvelden vier en vijf niet goed gaan in de gemeente, of dat praktijkveld zes niet goed uit de verf komt. Op de derde dag worden dan keuzemodellen aan de gemeenteleden gepresenteerd met verschillende punten van aandacht. De gemeenteleden kunnen een keuzemodel kiezen die volgens hen het beste past bij hun gemeente. Met dit keuzemodel kunnen ze dan vervolgens aan de slag binnen de gemeente om zo de praktijkvelden die niet goed liepen, te verbeteren.²²²

De zes praktijkvelden zijn onder te verdelen in drie verticale praktijken en drie horizontale praktijken. De drie horizontale praktijken zijn gericht op de wereld en de drie verticale praktijken zijn gericht op de gemeente en de relatie met God.²²³ Mocht uit de reflectie in het GLOW-traject blijken dat een

---

²¹⁹ "Kennismaken: wij zijn ZOA", ZOA; van noodhulp naar wederopbouw, geraadpleegd op 2 juni 2023, <https://www.zoa.nl/kennismaken>.

²²⁰ "Voedselzekerheid", ZOA; van noodhulp naar wederopbouw, geraadpleegd op 2 juni 2023, <https://www.zoa.nl/voedselzekerheid>.

²²¹ Zie bijlage II: interviews met diakenen.

²²² Zie bijlage I: Interview met Klaas Koelewijn.

²²³ Zie bijlage I: Interview met Roel Kuiper.

gemeente zich meer moet richten op de horizontale praktijken, dan kunnen op dat moment de SDG's geïntroduceerd worden, waarna de gemeente kan besluiten of ze er iets mee wil doen.²²⁴

Uit de interviews met Roel Kuiper en Klaas Koelewijn bleek dat bepaalde SDG's sowieso al bij de blikrichting van het diaconaat horen. Dit gaat dan om doel 1 en 2, geen armoede en geen honger. Deze vallen dus al binnen de taak van de kerk. Daarnaast kan de kerk ook bijdragen aan een duurzame samenleving. De kerk kan een ondersteunende rol vervullen, bijvoorbeeld voor gezinnen of voor mensen in de wijk. De kerk is in staat om het sociale weefsel te versterken. Dit kan echter alleen wanneer de kerk zich hier bewust van is en oog heeft voor de nabije omgeving. De SDG's kunnen hierbij helpen. De doelen kunnen een keer besproken worden in een kerkelijk verband, in een gemeente, waar dan de vraag kan worden gesteld aan de gemeente hoe zij hier invulling aan zouden willen geven.²²⁵

Kerken die meedoen aan Kerk2030 kunnen ook aan de slag met de SDG's. De enige voorwaarde die daaraan gesteld wordt is dat dit gekoppeld wordt aan de praktijkvelden. Op die manier gaat de gemeente aan de slag met wat God aan hen vraagt.²²⁶ De praktijkvelden waar de SDG's het beste bij zouden passen zijn, volgens beide mannen, praktijkveld vier en vijf.

De SDG's kunnen dus gebruikt worden wanneer gemeenten zich willen richten op vernieuwing op diaconaal gebied. Hoe gemeenten hier invulling aan willen geven, staat hen vrij. De gemeente weet zelf het beste wat wel en niet werkt en waar wel en geen behoefte aan is.

De SDG's kunnen dus van pas komen bij kerken die meedoen aan Kerk2030, mits de kerken die meedoen behoefte hebben aan vernieuwing op diaconaal gebied.

De SDG's bieden een breder perspectief aan kerken die meedoen met Kerk2030, maar heeft Kerk2030 ook wat te bieden aan de SDG's? Kan er hier ook sprake zijn van een wederzijdse relatie?

De kerk is een instelling in de samenleving. Ze staat midden in de samenleving; figuurlijk maar vaak ook letterlijk. Kerken zijn vaak grote gebouwen die veel ruimte innemen in een wijk. De kerk heeft de mogelijkheid om door haar positie in de samenleving en in de wijk het sociale weefsel van die omgeving te versterken. Omdat de kerk zoveel ruimte inneemt in de wijk, kunnen daar bijvoorbeeld prima activiteiten plaatsvinden door de week. Denk bijvoorbeeld aan een daklozenopvang, een knutselmiddag voor kinderen of misschien wel een koffiemoment voor ouderen. Op die manier heeft de kerk ook een functie op doordeweekse dagen en is de kerk niet een plek waar mensen alleen op zondag bij elkaar komen. De kerk kan zo mensen met elkaar verbinden en van betekenis zijn voor de samenleving.

De kerk moet dus oog hebben voor de samenleving, zij is immers een instelling in de samenleving. Vanuit deze positie kan zij dan ook invloed uitoefenen op de samenleving. Zeker wanneer zij een actieve rol aanneemt in de wijk en daar het sociale weefsel versterkt. Het is een mogelijkheid dat kerken die zich bewust zijn van de SDG's, reclame maken voor deze doelen, door middel van daden of georganiseerde acties. Deze bewustwording van de SDG's kan gecreëerd worden door Kerk2030. Elke kerk die mee wil doen met Kerk2030 moet eerst het GLOW-traject doormaken. Tijdens dit traject kunnen de SDG's geïntroduceerd worden. Deze introductie hoeft zich niet alleen te beperken tot kerken die willen oefenen met de praktijkvelden vier en vijf, de medewerkers van Kerk2030 kunnen dit onderwerp introduceren wanneer ze vertellen over het doel van Kerk2030; namelijk dat kerken weer stilgezet worden bij de spirituele kant van kerkzijn. Ik heb al genoemd dat de spirituele

---

²²⁴ Zie bijlage I: Interview met Roel Kuiper.

²²⁵ Zie bijlage I: Interview met Roel Kuiper.

²²⁶ Zie bijlage I: Interview met Roel Kuiper.

kant van kerkzijn gericht is op het volgen van Christus en het naleven van zijn daden. De SDG's kunnen met hun doelstelling vorm geven aan het naleven van Christus omdat de SDG's oog hebben voor de schepping en de naaste. Kortom, Kerk2030 kan de naamsbekendheid van de SDG's vergroten. Deze naamsbekendheid en de daarmee gepaarde bewustwording kunnen ervoor zorgen dat meer mensen zich verdiepen in de SDG's en er hopelijk ook wat mee gaan doen.

5.4 Conclusie

De vraag die de basis vormt voor dit hoofdstuk luidt als volgt: wat zijn de sustainable development goals en kunnen deze doelen een rol spelen bij kerkvernieuwing binnen de NGK?

De SDG's zijn werelddoelen die zijn bedacht en ontwikkeld door de Verenigde Naties. Ze vormen het vervolg op de Millenniumdoelen die van 2000 tot 2015 liepen. De SDG's hebben als doel om van de wereld een betere plek te maken voor iedereen. De doelen zijn zo ingericht dat het makkelijk is voor individuen om mee te doen. Op deze manier zijn de SDG's doelen voor iedereen.

Er zijn zeventien doelen in totaal en de doelstellingen variëren van het uitbannen van honger tot het verbeteren van de kwaliteit van het onderwijs en het creëren van gendergelijkheid.

Het opvallende van de SDG's is dat ze mensen oproepen om bij te dragen aan een betere wereld voor iedereen. Dit lijkt een soort gesecculariseerd evangelie te zijn. Christenen kennen namelijk vanuit hun geloof deze oproep, maar die is gebaseerd op de Bijbel. De SDG's zijn niet gebaseerd op de Bijbel, maar toch hebben ze hetzelfde doel. Alleen al vanuit dat oogpunt hebben SDG's en kerken elkaar veel te bieden. De SDG's spreken de mensen aan die niet geloven in de God van de christenen en die dus ook niet vanuit de Bijbel de plicht kennen om de naaste lief te hebben en om voor een betere wereld te zorgen. De kerken spreken de christenen wel aan op deze Bijbelse opdracht. Een goed voorbeeld hiervan werd al genoemd in de inleiding: de encycliek *Laudato Si* van paus Franciscus. Deze encycliek laat zien dat het onderwerp van de SDG's niet alleen een onderwerp is voor gesecculariseerden en andersgelovigen, ook christenen zijn bekend met dit onderwerp. De SDG's en de kerken kunnen elkaar hier dus aanvullen.

De relatie tussen kerken en de SDG's is een relatie die twee kanten op gaat. Aan de ene kant kunnen de kerken door middel van de diaconieën ervoor zorgen dat er geld wordt gestoken in de SDG's, en aan de andere kant kunnen de SDG's de kerken helpen met toekomstgerichte vernieuwing. Dit laatste werd duidelijk in het voorbeeld van de NGK Hardenberg-Baalderveld waar momenteel nagedacht wordt over vergroening en verduurzaming.

Uit deze wederzijdse relatie blijkt dat kerken onderdeel zijn van een groter verhaal, buiten de kerk. Kerken staan in de samenleving en kunnen invloed uitoefenen op deze samenleving. Hier komt *missio Dei* weer om de hoek kijken. God zendt de kerk om de schepping te redden. Hoe kan de schepping beter gered worden dan door het besef dat de kerk deel uitmaakt van de samenleving en daarmee ook een bepaalde verantwoordelijkheid kent tegenover de samenleving? De kerk is geroepen om van Jezus te getuigen. Het getuigen van Jezus houdt ook het zorgdragen voor de schepping in, we hebben immers de opdracht van Jezus gekregen om de naaste lief te hebben. De naaste beperkt zich niet alleen tot de buurman, ook de schepping valt daaronder.

De SDG's zijn ook bedoeld om zorg te dragen voor de schepping, al wordt het bij de SDG's anders geformuleerd. De definitie van het doel maakt echter niet uit, belangrijker is dat het gebeurt, dat de wereld daadwerkelijk een betere plek gaat worden.

Omdat de kerk verbinding kan zoeken met iets wat in de samenleving speelt, kan de kerk ook een sterkere positie innemen in de samenleving. Ze kan aan de samenleving laten zien dat ze hetzelfde

doel voor ogen hebben. Zo wordt duidelijk dat de kerk deel uitmaakt van een verhaal buiten de kerk, zoals *missio Dei* ook bedoeld is. De kerk moet middenin de samenleving staan om van daaruit een reddende houding aan te nemen.

6. Conclusie

Hoe kunnen de Nederlandse Gereformeerde Kerken op diaconaal gebied zo vernieuwen dat zij op de toekomst gericht zijn?

Dit onderzoek richtte zich op toekomstgerichte, diaconale vernieuwing binnen de NGK. Om een goed antwoord te kunnen formuleren op de hoofdvraag is het van belang om het geleerde en onderzochte eerst op een rij te zetten. Dit gebeurt middels een beknopte samenvatting. Na de samenvatting zal over worden gegaan tot de beantwoording.

6.1 Samenvatting

Voordat er wat gezegd kan worden over diaconale vernieuwing, moet eerst het begrip diaconaat helder zijn. De beste definitie van dit begrip komt mijns inziens uit het boek *Diaconie in beweging*. Hier wordt de volgende definitie gegeven:

“Diaconie/diaconaat is het handelen vanuit en door kerken en andere door het evangelie geïnspireerde groepen en bewegingen dat gericht is op het ‘voorkómen, opheffen, verminderen dan wel mee uithouden van lijden en sociaalmaatschappelijke nood van individuen en van groepen mensen en op het scheppen van rechtvaardige verhoudingen in kerk en samenleving.”²²⁷

Uit deze definitie blijkt dat diaconaal handelen niet is voorbestemd aan enkel de kerk, ook andere bewegingen en groepen die gebaseerd zijn op of geïnspireerd zijn door het evangelie kunnen diaconaal handelen.

Voorts wordt in deze definitie naastenliefde zichtbaar. Naastenliefde vloeit voort uit de Bijbelse opdracht die Jezus geeft om God lief te hebben boven alles en je naaste lief te hebben als jezelf. Dit is onder andere te lezen in hoofdstuk 22 van het Bijbelboek Matteüs. Het liefhebben van God en het liefhebben van de naaste worden door Jezus aan elkaar gekoppeld; God liefhebben maar de naaste haten gaan niet samen. Hier worden het christelijk geloof en ethisch handelen aan elkaar verbonden. God liefhebben en volgen gaat gepaard met het doen van goede daden. Dit gebeurt eigenlijk al automatisch. God vindt de mens namelijk ontzettend belangrijk. Zo belangrijk dat Hij in de wet eist dat Zijn mensen behandeld moeten worden met eerbied en respect. Daarnaast is Hij mens geworden in Jezus om de mens te redden. God vindt ons zo belangrijk, wie zijn wij dan om te zeggen dat wij de naaste mens niet belangrijk vinden? De liefde die God heeft voor ons wordt, omdat we God volgen, zichtbaar in onze daden, uit dankbaarheid voor Zijn offer en Zijn liefde. De kerk geeft uiting aan deze naastenliefde in de vorm van de diaconie.

Uit de hoofdvraag blijkt al dat mijn onderzoek zich beperkt tot kerken die zijn aangesloten bij de NGK. Dit kerkverband kent een presbyteriaal-synodale organisatievorm. De organisatievorm van kerkverbanden is belangrijk wanneer je wilt weten wie bevoegd is tot het maken van besluiten. Dit is vaak vastgelegd in de kerkorde van een kerkverband. Volgens de kerkorde van de NGK betekent dit dat het bestuur van een kerk bestaat uit gekozen ambtsdragers. Deze ambtsdragers nemen voor een bepaalde periode zitting in het bestuur van de kerk: de kerkenraad. In de NGK zijn er drie soorten ambtsdragers: de predikant, de ouderling en de diaken. De bevoegdheden van de ambtsdragers zijn ook opgenomen in de kerkorde. De bevoegdheden van een diaken zijn het zorg bieden aan

---

²²⁷ Koet, “Exegetische kanttekeningen over *diakonia* in het Nieuwe Testament”, p.70.

gemeenteleden die moeite ervaren in hun leven, door troost en praktische ondersteuning te bieden. Ook moet de diaken de gemeente stimuleren om goed te doen. Daarnaast moet de gemeente missionaire activiteiten ondersteunen door middel van gebeden, gaven en betrokkenheid.

Hieruit blijkt dat er vrij veel open ligt voor de lokale kerk met betrekking tot het diaconaat. De diakenen kunnen zelf invulling geven aan praktische ondersteuning en missionaire activiteiten. Het voordeel hiervan is dat diakenen kunnen inspelen op de context van hun eigen gemeente en zo betere ondersteuning kunnen bieden.

Wanneer het gaat om toekomstgerichte vernieuwing moet er gekeken worden naar welke rol de kerk in Nederland momenteel heeft en welke rol de kerk aan kan nemen in de toekomst. Omdat dit een breed thema is, wordt er enkel gekeken naar de huidige trends in de Nederlandse samenleving die invloed hebben op de kerk. Met het begrip kerk wordt hier de gemeenschap bedoeld.

In de huidige samenleving spelen secularisatie en individualisering een grote rol. Secularisatie betekent dat religie als vorm van zingeving naar de achtergrond verschuift en er een andere vorm van zingeving optreedt. In deze nieuwe vorm staat het eigen leven centraal en wordt er gezocht naar de betekenis van het eigen leven. Men geeft zelf zin aan het leven, er wordt niet meer buiten de mens naar een andere vorm van zingeving gekeken. Tegelijkertijd begint spiritualiteit te groeien binnen Europa. Mensen staan meer open voor spirituele ervaringen en zoeken ook naar spirituele ervaringen. Kloosters spelen in op deze vraag door retraitsmomenten aan te bieden. Dit zouden kerken ook kunnen doen. Als de kerk in zou spelen op de spirituele zoektocht van mensen en hen hierbij zou begeleiden, kan dit leiden tot een toenemende interesse in het christelijk geloof. Wil de kerk rekening houden met de toekomst, dan is dit een goed begin.

De toekomst ziet er niet bepaald rooskleurig uit. Volgens het Sociaal en Cultureel Rapport dat in 2016 is verschenen, wordt de kloof tussen groepen en tussen mensen onderling alleen maar groter in de toekomst. Solidariteit en duurzaamheid worden de grootste opgaven voor de toekomst. De kerk kan hierop inspelen door een nieuw perspectief te ontwikkelen waarin rekening wordt gehouden met de problemen van duurzaamheid en solidariteit. Hiermee biedt de kerk een groter verhaal waar mensen deel van uit kunnen maken in een tijd waarin eenzaamheid en onzekerheid de boventoon voeren.

Een manier waarop kerken binnen de NGK kunnen vernieuwen, is door de kerkvernieuwingsbeweging Kerk2030. Deze vernieuwingsbeweging is een beweging van plaatselijke kerken die gericht is op plaatselijke kerken. Het doel van deze beweging is kerken te laten reflecteren op hun praktijken van kerkzijn. Dit reflecteren gebeurt aan de hand van de zogenaamde praktijkvelden. Deze praktijkvelden vormen de menselijke antwoorden op Gods handelen.

Kerk2030 is bedoeld om plaatselijke kerken te stimuleren, te motiveren en te inspireren vanuit de gedachte dat de kerk zich meer moet richten op de spirituele kant van kerkzijn, in plaats van op de organisatorische kant van kerkzijn.

Voor dit onderzoek zijn enkele diakenen van kerken die meedoen aan Kerk2030 geïnterviewd over onder andere de vraag of Kerk2030 ook zichtbaar wordt in de diaconie. Het toeval wilde dat nog geen enkele kerk van de kerken die ik geïnterviewd heb, al in de praktijk bezig was met Kerk2030. Er viel daarom ook niet veel te zeggen over de zichtbaarheid van deze beweging in de diaconale praktijk. Wel was er goede hoop en verwachting dat dit uiteindelijk zou gebeuren. Hoe dit precies vorm zou krijgen, dat wisten de diakenen nog niet. Ik attendeerde de diakenen op de SDG's, de sustainable development goals. Deze doelen zijn bedacht door de VN. De gedachte achter deze doelen is dat de wereld een betere plek moet worden voor iedereen, en deze doelen kunnen daarbij helpen. Het instapniveau van deze doelen is laag zodat mensen makkelijk bij kunnen dragen aan deze doelen. De diakenen waren onbekend met deze doelen, maar toen ze eenmaal wisten wat de doelen inhielden, zagen ze overeenkomsten tussen de doelen en het werkveld van de diaconie. Zo is er een diaconie die

voedselpakketten uitdeelt aan mensen die het niet breed hebben, en dit vertoont raakvlakken met SDG 2: het beëindigen van honger.

De relatie tussen kerken en de SDG's gaat twee kanten op. De kerken kunnen door middel van de diaconieën geld steken in het halen van de SDG's, door bijvoorbeeld te collecteren voor doelen die aansluiten bij de SDG's, zoals bijvoorbeeld ZOA. Aan de andere kant kunnen de SDG's de kerken helpen met toekomstgerichte vernieuwing. Dit kan bijvoorbeeld wanneer kerken willen vergroenen en verduurzamen. Hiervoor kan de kerk contact opnemen met de Stichting SDG Nederland om ervaringen uit te wisselen en kennis op te doen.

In de inleiding is het begrip *missio Dei* geïntroduceerd. *Missio Dei* houdt in dat God bezig is met Zijn missie om de aarde te redden. Hiervoor heeft Hij Zijn Zoon en de Heilige Geest naar de aarde gezonden, en ook de kerk wordt door Hem gebruikt in deze missie. *Missio Dei* doet inzien dat het redden van de schepping iets is van God, en niet van de kerk. De kerk is slechts een instrument. Zij getuigt van Jezus en draagt de waarheid over Zijn leven uit. Dit betekent dat kerken oog hebben voor andere mensen en voor de wereld als geheel. In de daden van de kerk wordt het evangelie duidelijk. De rol van de kerk in het verhaal van *missio Dei* is het uitdragen van het evangelie in woord en daad zodat de wereld kan zien hoe goed God is.

6.2 Conclusie

Nu de beknopte samenvatting gegeven is, is het tijd om de hoofdvraag te beantwoorden. Hoe kan de NGK dan op diaconaal gebied zo vernieuwen dat ze op de toekomst gericht is? Het simpele antwoord is door samenwerking met andere partijen. Het uitgebreide antwoord is dat de mens deel uit wil maken van een groter verhaal. Het is de mens eigen om ergens bij te willen horen en om ergens mee verbonden te zijn. Dit gevoel zal in de toekomst alleen nog maar groeien wanneer blijkt dat eenzaamheid en individualisme de boventoon voeren. Door de veranderingen in de samenleving worden solidariteit en duurzaamheid de twee grootste opgaven. De kerk kan hier op inspelen maar dit betekent wel dat zij zal moeten veranderen zodat ze niet meer een kerk is die zich definieert tot wat ze doet, maar weer een algemene en apostolische kerk kan worden. Op deze manier komt ze weer in de samenleving te staan en kan ze vanuit die positie van het evangelie getuigen. Het getuigen van Jezus en het evangelie is immers de belangrijkste taak van de kerk.

Heel concreet betekent dit dat de kerk oog moet hebben voor de samenleving en niet bang moet zijn om haar plaats daarin in te nemen. De plaats van de kerk is immers in de samenleving, daar kan zij aan de mensen laten zien wie God is en wat het betekent om bij Hem te horen.

Daarnaast is het goed als de kerk laat zien dat zij deel uitmaakt van een groter verhaal. Dit kan zij laten zien door zich aan te sluiten bij projecten die in de samenleving lopen. Een voorbeeld van zo'n project zijn de SDG's van de VN. Wanneer de kerk zich verbindt aan deze doelen laat zij zien dat ook zij zich bezighoudt met wat er in de samenleving speelt, namelijk zorgen om de wereld en de toekomst. Zo raakt de kerk betrokken bij de maatschappij terwijl ze tegelijkertijd bezig is met de Bijbelse opdracht om zorg te dragen voor de aarde en de mensen op die aarde.

Kortom, de toekomst van de samenleving ziet er niet bepaald rooskleurig uit. Naastenliefde en barmhartigheid zullen broodnodig zijn in een maatschappij waar eenzaamheid en individualisme toonaangevend zijn. De diaconieën kunnen hierop inspelen door aan te sluiten bij projecten die zich bezighouden leven in de maatschappij. Denk hierbij aan voedselbanken, ontwikkelingsdoelen, schuldhulpverlening of projecten gericht op ouderen. Het is belangrijk om hierbij te onthouden dat de

kerk hier niet alleen voor staat. Ze mag deel uitmaken van Gods reddende missie tot de tijd gekomen is dat onze Heer terugkomt en de schepping weer heel maakt.

6.3 Vervolgonderzoek

Een afstudeeronderzoek biedt maar zoveel ruimte, er kan altijd meer onderzocht of uitgewerkt worden. Dit onderzoek heeft zich beperkt tot het kerkverband van de NGK, maar er zijn nog veel meer kerkverbanden die misschien ook wel iets doen of willen doen met de SDG's. Iets anders dat bijvoorbeeld interessant kan zijn voor een vervolgonderzoek is de vraag of kerken überhaupt zitten te wachten op projecten zoals de SDG's. Een manier waarop dit onderzocht kan worden is door in gesprek te gaan met gemeenten en de SDG's aan hen te introduceren.

Dit onderzoek kan natuurlijk ook de andere kant op gaan. Kerken kunnen contact opnemen met de Stichting SDG Nederland om aan het bestuur van deze stichting te vragen of ze al kerken hebben benaderd voor promotie en waarom wel/niet.

Tot slot heb ik in hoofdstuk vijf de relatie tussen de SDG's en het evangelie al benoemd. Dit is interessant om verder te onderzoeken omdat dit wellicht kan helpen om het gesecculariseerde deel van de Nederlandse bevolking te betrekken bij Gods reddende missie.

Literatuurlijst

- Brink, van den, Gijsbert, en Kees van der Kooi. *Christelijke dogmatiek*. Zoetermeer: Uitgeverij Boekencentrum, 2015.
- Broek, van den, Andries, Cretien van Campen, Jos de Haan, Anne Roeters, Monique Turkenburg en Lotte Vermeij. *De toekomst tegemoet. Leren, werken, zorgen, samenleven en consumeren in het Nederland van later*. Sociaal en Cultureel Rapport 2016.
- Brouwer, Rein, Kees de Groot, Henk de Roest, Erik Sengers en Sake Stoppels. *Levend lichaam*. *Levend lichaam: Dynamiek van christelijke geloofsgemeenschappen in Nederland*. Kampen: Uitgeverij Kok, 2007.
- Cvandaag. “GKv verwelkomt met Anne-Maaike Pathuis tweede vrouwelijke dominee”. Geraadpleegd op 10 maart 2023. <https://cvandaag.nl/92980-gkv-verwelkomt-met-annemaaike-pathuis-tweede-vrouwelijke-dominee>.
- Dale, van. “Betekenis secularisatie”. Geraadpleegd op 13 april 2023. <https://www.vandale.nl/gratis-woordenboek/nederlands/betekenis/secularisatie>.
- Dominicanenklooster Huissen. “Programma’s”. Geraadpleegd op 9 mei 2023. <https://www.kloosterhuissen.nl/programmas/>.
- Gereformeerde Kerken vrijgemaakt. “Kerken van de Reformatie en de Vrijmaking”. Geraadpleegd op 10 maart 2023. <https://www.gkv.nl/gereformeerd/geschiedenis/>
- Gushee, David P. “Spiritual formation and the Sanctity of Life”. In *Life in the Spirit: Spiritual Formation in Theological Perspective* onder redactie van Jeffrey Greenman en George Kalantzis, 213-226. Downers Grove: Intervarsity Press, 2010.
- Hooker, Morna, en Frances Young. *Holiness and mission: learning from the early church about mission in the city*. London: SCM Press, 2010.
- Jager, Louis de. “De grootste misdaad tegen de mensen ooit”. MO, geraadpleegd op 22 juni 2023. <https://www.mo.be/zeronaut/de-grootste-misdaad-tegen-de-mensheid-ooit>.
- Jørgensen, Knud. “The Church’s Holistic Mission”. In *The Diaconal Church*, onder redactie van Stephanie Dietrich, Knud Jørgensen, Kari Karsrud Korslien, Kjell Nordstokke, 127-139. Oxford: Regnum Books International, 2019.
- Kerk2030. “Kerk2030, Slowchurch”. Geraadpleegd op 14 april 2023, <https://www.Kerk2030.nl/slowchurch>.
- Kerk2030. “Praktijkvelden”. Geraadpleegd op 14 april 2023. <https://www.Kerk2030.nl/kerkvernieuwing>.
- Koet, Bart. “Exegetische kanttekeningen over diakonia in het Nieuwe Testament”. In *Diaconie in beweging*, onder redactie van Hub Crijns. Utrecht: uitgeverij Kok, 2011.
- Laudato Si. “Samen zorgen voor ons gemeenschappelijk huis”. Geraadpleegd op 19 juni 2023. <https://laudato-si.nl/>.
- Moynagh, Michael. *Church for every context: An introduction to Theology and practice*. Londen: SCM, 2012.
- Mortelmans, Dimitri. *Handboek kwalitatieve onderzoeksmethoden*. Leuven: Acco, 2007.
- Noordegraaf, Ad. *Oriëntatie in het diakonaat*. Zoetermeer: Uitgeverij Boekencentrum, 1991.
- Noordegraaf, Ad. “Verkenningen in de geschiedenis”. In *Dienen en delen, basisboek Diaconaat* onder redactie van G.C. den Hertog en A. Noordegraaf. Zoetermeer: Uitgeverij Boekencentrum, 2009.

- Onderweg naar 1 kerk. “Beknopte geschiedenis van de hereniging van GKv en NGK”. Geraadpleegd op 27 maart 2023.
<https://onderwegnaar1kerk.nl/beknopte-geschiedenis-hereniging-gkv-en-ngk/>.
- Onderweg naar 1 kerk. “Viering eenwording 12 en 14 mei 2023”. Geraadpleegd op 4 april 2023.
<https://onderwegnaar1kerk.nl/viering-eenwording-12-en-14-mei-2023/>.
- Paas, Stefan. Post-Christian, Post-Christendom, and Post-Modern Europe: Towards the interaction of Missiology and the Social Sciences. *Mission Studies* 28.
- Paas, Stefan. *Vreemdelingen en Priesters; christelijke missie in een postchristelijke omgeving*. Utrecht: Kok Boekencentrum Uitgevers, 2020.
- Parlement.com. “Verzuiling”. Geraadpleegd op 11 april 2023.
<https://www.parlement.com/id/vh8lnhrpfxub/verzuiling>.
- Paul, Herman. *Shoppin in advent. Een kleine theorie van secularisatie*. Utrecht: Kok Boekencentrum Uitgevers, 2020.
- Pickerill, Eric. “The secular Mystique: Mysticism and the future of Faith in the West.” MA thesis, Vrije Universiteit Amsterdam, 2013.
- Protestantse Kerk. “Over de zeven werken van barmhartigheid”. Geraadpleegd op 28 maart 2023.
<https://protestantsekerk.nl/verdieping/over-de-zeven-werken-van-barmhartigheid/>.
- Protestantse Kerk. “Presentatie rapport ‘Armoede in Nederland’: Armoedehulpverlening door kerken veelzijdig maar vaak onbekend”. Geraadpleegd op 3 februari 2023.
<https://protestantsekerk.nl/nieuws/presentatie-rapport-armoede-in-nederland-2023/>
- Regionaal Informatiecentrum van de Verenigde Naties. “SDG 1 - Beëindig armoede overal en in al haar vormen”. Geraadpleegd op 26 mei 2023.
<https://unric.org/nl/duurzame-ontwikkelingsdoelstellingen/sdg-1/>.
- Regionaal Informatiecentrum van de Verenigde Naties. “SDG 2 - Beëindig honger, bereik voedselzekerheid en verbeterde voeding en promoot duurzame landbouw”. Geraadpleegd op 26 mei 2023. <https://unric.org/nl/duurzame-ontwikkelingsdoelstellingen/sdg-2/>.
- Regionaal Informatiecentrum van de Verenigde Naties. “SDG 3 - Goede gezondheid en welzijn”. Geraadpleegd op 26 mei 2023.
<https://unric.org/nl/duurzame-ontwikkelingsdoelstellingen/sdg-3/>.
- Regionaal Informatiecentrum van de Verenigde Naties. “SDG 4 - Verzeker gelijke toegang tot kwaliteitsvol onderwijs en bevorder levenslang leren voor iedereen”. Geraadpleegd op 26 mei 2023. <https://unric.org/nl/duurzame-ontwikkelingsdoelstellingen/sdg-4/>.
- Regionaal Informatiecentrum van de Verenigde Naties. “SDG 5 - Bereik gendergelijkheid en empowerment voor alle vrouwen en meisjes”. Geraadpleegd op 26 mei 2023.
<https://unric.org/nl/duurzame-ontwikkelingsdoelstellingen/sdg-5/>.
- Regionaal Informatiecentrum van de Verenigde Naties. “SDG 6 - Schoon water en sanitair”. Geraadpleegd op 26 mei 2023.
<https://unric.org/nl/duurzame-ontwikkelingsdoelstellingen/sdg-6/>.
- Regionaal Informatiecentrum van de Verenigde Naties. “SDG 7 - Verzeker toegang tot betaalbare, betrouwbare, duurzame en moderne energie voor iedereen”. Geraadpleegd op 26 mei 2023.
<https://unric.org/nl/duurzame-ontwikkelingsdoelstellingen/sdg-7/>.
- Regionaal Informatiecentrum van de Verenigde Naties. “SDG 8 - Bevorder aanhoudende, inclusieve en duurzame economische groei, volledige en productieve tewerkstelling en waardig werk voor iedereen”. Geraadpleegd op 26 mei 2023.
<https://unric.org/nl/duurzame-ontwikkelingsdoelstellingen/sdg-8/>.
- Regionaal Informatiecentrum van de Verenigde Naties. “SDG 9 - Bouw veerkrachtige infrastructuur, bevorder inclusieve en duurzame industrialisering en stimuleer innovatie. Geraadpleegd op 26 mei 2023. <https://unric.org/nl/duurzame-ontwikkelingsdoelstellingen/sdg-9/>.

- Regionaal Informatiecentrum van de Verenigde Naties. “SDG 10 - Dring ongelijkheid in en tussen landen terug”. Geraadpleegd op 26 mei 2023.
<https://unric.org/nl/duurzame-ontwikkelingsdoelstellingen/sdg-10/>.
- Regionaal Informatiecentrum van de Verenigde Naties. “SDG 11 - Maak steden en menselijke nederzettingen inclusief, veilig, veerkrachtig en duurzaam”. Geraadpleegd op 26 mei 2023.
<https://unric.org/nl/duurzame-ontwikkelingsdoelstellingen/sdg-11/>.
- Regionaal Informatiecentrum van de Verenigde Naties. “SDG 12 - Verzeker duurzame consumptie- en productiepatronen”. Geraadpleegd op 26 mei 2023.
<https://unric.org/nl/duurzame-ontwikkelingsdoelstellingen/sdg-12/>.
- Regionaal Informatiecentrum van de Verenigde Naties. “SDG 13 - Neem dringend actie om klimaatverandering en haar impact te bestrijden”. Geraadpleegd op 30 mei 2023.
<https://unric.org/nl/duurzame-ontwikkelingsdoelstellingen/sdg-13/>.
- Regionaal Informatiecentrum van de Verenigde Naties. “SDG 14 - Behoud en maak duurzaam gebruik van oceanen, zeeën en maritieme hulpbronnen”. Geraadpleegd op 31 mei 2023.
<https://unric.org/nl/duurzame-ontwikkelingsdoelstellingen/sdg-14/>.
- Regionaal Informatiecentrum van de Verenigde Naties. “SDG 15 - Bescherm, herstel en bevorder duurzaam gebruik van ecosystemen op het vasteland, beheer bossen en wouden duurzaam. bestrijd woestijnvorming, stop landdegradatie en draai het terug en roep het verlies aan biodiversiteit een halt toe”. Geraadpleegd op 31 mei 2023.
<https://unric.org/nl/duurzame-ontwikkelingsdoelstellingen/sdg-15/>.
- Regionaal Informatiecentrum van de Verenigde Naties. “SDG 16 - Bevorder vreedzame en inclusieve samenlevingen met het oog op duurzame ontwikkeling, verzeker toegang tot justitie voor iedereen en bouw op alle niveaus doeltreffende, verantwoordelijke en toegankelijke instellingen uit”. Geraadpleegd op 31 mei 2023.
<https://unric.org/nl/duurzame-ontwikkelingsdoelstellingen/sdg-16/>.
- Regionaal Informatiecentrum van de Verenigde Naties. “SDG 17 - Versterk de implementatiemiddelen en revitaliseer het wereldwijd partnerschap voor duurzame ontwikkeling”, Geraadpleegd op 31 mei 2023.
<https://unric.org/nl/duurzame-ontwikkelingsdoelstellingen/sdg-17/>.
- Rijksoverheid. “Sustainable Development Goals: Werelddoelen voor duurzame ontwikkeling”. Geraadpleegd op 10 maart 2023.
<https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/ontwikkelingssamenwerking/internationale-afspraken-ontwikkelingssamenwerking/global-goals-werelddoelen-voor-duurzame-ontwikkeling>.
- Roor, Bert. *Heilzame presentie. Diaconale betrokkenheid als leeromgeving voor protestantse kerken*. Apeldoorn: Boekencentrum Academic, 2018.
- Rubens, Peter, Paul. De stigmatisering van de Heilige Franciscus van Assisi, 1624. Geraadpleegd op 20 juni 2023.
<https://rkd.nl/nl/explore/images/252760>.
- Schaeffer, Hans. “Duurzame en solidaire gemeenschap: Ideaal of fictie in de 21e eeuw?”. In *Geest of recht? Kerkrecht tussen ideaal en werkelijkheid*, onder redactie van Leon van den Broeke en Hans Schaeffer, 71-94. Kampen: Summum Academic Publications, 2019.
- Schaeffer, Hans, Koos Tamminga. “Fostering Practices of Salvation. On Communities of Care and Ecclesial Practices”. *Religions* no.13, 2022.
- Schaeffer, Hans. *Kerk om te vieren. Praktisch-theologische reflecties op kerkzijn*. Kampen: Summum Academic Publications, 2019.
- SDG Nederland. “17 doelen voor een betere wereld”. Geraadpleegd op 25 mei 2023.
<https://www.sdgnederland.nl/>.
- SDG Nederland. “17 doelen die de wereld verbeteren”. Geraadpleegd op 26 mei 2023.
<https://www.sdgnederland.nl/de-17-sdgs/>.
- Selderhuis, Herman. *Handboek Nederlandse Kerkgeschiedenis*. Kampen: uitgeverij Kok, 2006.

- Sociaal en Cultureel Rapport 2016. “De toekomst tegemoet. Leren, werken, zorgen, samenleven en consumeren in het Nederland van later”. Geraadpleegd op 10 maart 2023.
<https://www.scp.nl/publicaties/publicaties/2016/12/21/de-toekomst-tegemoet>.
- Sociaal en Cultureel Planbureau. “Ontkerkelijkheid leidt tot nieuwe verhoudingen in de samenleving”, Geraadpleegd op 13 april 2023.
<https://www.scp.nl/actueel/nieuws/2022/03/24/ontkerkelijkheid-leidt-tot-nieuwe-verhoudingen-in-de-samenleving>.
- Tamminga, Koos. “De evangelische paradox van geven en ontvangen”. In *Verhalen om te delen*, onder redactie van Hans Schaeffer en Geranne Tamminga. Amsterdam: Buijten & Schipperheijn, 2018.
- Tang, van der, Jacob. *Vergelijkend kerkrecht*. Rhenen, 2021.
- Vragen en antwoorden. “Over de SDG’s”. Geraadpleegd op 25 mei 2023.
<https://www.sdgnederland.nl/faq/>.
- Veen, Evelien van. “Met je ecodepressie naar de klimaatpsycholoog, is dat een goed idee?”. *De Volkskrant*, 23 juli 2021,
<https://www.volkskrant.nl/wetenschap/met-je-ecodepressie-naar-de-klimaatpsycholoog-is-dat-een-goed-idee~bf616bfe/>.
- Wright, Christopher. *The Mission of God: unlocking the Bible’s grand Narrative*. Nottingham: Inter-Varsity Press, 2006.
- ZOA; van noodhulp naar wederopbouw. “Kennismaken: wij zijn ZOA”. Geraadpleegd op 2 juni 2023.
<https://www.zoa.nl/kennismaken>.
- ZOA; van noodhulp naar wederopbouw. “Voedselzekerheid”. Geraadpleegd op 2 juni 2023.
<https://www.zoa.nl/voedselzekerheid>.

Bijlagen

Bijlage I: Interviews met mensen van Kerk2030

Interview met Roel Kuiper

Bij dit interview heb ik de introductie niet opgenomen omdat de introductie geen belangrijke informatie bevat.

MB: *Ik doe dus onderzoek naar kerkvernieuwing, met name gericht op diaconaat. Als je kijkt naar de toekomst, dan ziet die er niet bepaald rooskleurig uit voor de samenleving. Dit is onder andere gebaseerd op het Sociaal Cultureel Rapport uit 2016. Daarin staat bijvoorbeeld dat solidariteit en duurzaamheid de twee grootste opgaven zijn voor de toekomst omdat mensen nog geïndividualiseerder zullen zijn. Ik ben benieuwd wat diaconaat hieraan kan bijdragen, dit combineer ik dan met de sustainable development goals. Ik leg in mijn onderzoek de focus op kerken die al bezig zijn met de kerkvernieuwingsbeweging Kerk2030 omdat de kerken die hier aan deel nemen al laten zien dat ze willen vernieuwen. Ik kijk dan naar hoe ver die vernieuwing gaat en naar wat er nog bij kan. Vandaar dus ook de dubbele vragen, over Kerk2030 en diaconaat.*

RK: Mooi.

MB: *Ja. Ik hoop dat het ook enigszins nut heeft, dat is natuurlijk de tweede vraag.*

RK: Kijk. Kerk2030 is net een paar jaar gestart en het is ook echt wel mooi dat er nu ook scripties over geschreven worden, dat jij met gemeenten in gesprek gaat. Dat stimuleert ook die ontwikkelingen natuurlijk. Ik heb natuurlijk je vragen gezien maar je moet maar even je vragen stellen.

MB: *Mijn eerste vraag is eigenlijk heel simpel. Waarom bestaat Kerk2030?*

RK: Kerk2030 bestaat omdat op gegeven moment in een groep van mensen die bij elkaar kwamen regelmatig om te praten over, vanuit hun posities (mensen van kerkpunt, van diaconaal steunpunt, de TU, deputaten), dat daar een gesprek ontstond over dat de gesprekken over de kerk eigenlijk altijd gaan over dingen die geregeld moeten worden of procedures die gevolgd moeten worden, over de institutionele kant van de kerk eigenlijk. Daar ontstond ook wel echt onvrede over, omdat het gesprek altijd over de organisatorische en institutionele aspecten ging, niet over de inhoud, het geestelijk leven, het enthousiasme voor dat we God kennen en Christus volgen. De meer spirituele en existentiële kant. Dat werd ook wel een beetje gezien als een soort tekort, daar doen we onszelf tekort mee maar het is misschien ook wel een breder tekort, in onze kerken. Als we nadenken met elkaar en bij elkaar gaan zitten als mensen van de kerk, dat het dan vaak over deze dingen gaat. Dingen van de tweede orde eigenlijk. Dingen van de eerste orde, daar zeilen we dan maar een beetje bij langs. Terwijl dingen van de eerste orde inspireren, motiveren, zorgen voor groei en vernieuwing. Dan vraag je om de Heilige Geest die komt blazen en inblazen en nieuw leven doet ontstaan. Daar moet het hart toch kloppen. Uit deze gesprekken is Kerk2030 ontstaan. Er is nog een tussenstap, er zijn namelijk vierentwintiguursconferenties gehouden, met jongeren, twintigers en dertigers, maar ook wel mensen die al lange tijd meeliepen. Op die conferenties zijn de zes praktijkvelden eigenlijk benoemd. Deze velden beschrijven eigenlijk de centrale geloofspraktijk waarin de kerk ook moet gaan, dus de dingen van de eerste orde. Met die zes praktijken zijn we toen aan de slag gegaan. Toen is er een stichting opgericht en zijn we kerkvernieuwingsprojecten gestart. Dus waarom het er moet zijn? Om ook weer een andere taal te hebben, de taal van de eerste orde te hebben in een kerkelijk leven dat het risico loopt om te verdorren door wat we zelf aan het doen zijn.

MB: *Ik vind dit een heel ander antwoord dan ik had verwacht. Ik dacht het veel meer.. het is natuurlijk wel vernieuwing maar ik had niet verwacht dat dit er allemaal achter zou zitten, dat het gaat over*

gericht zijn op het spirituele, op wat geloven is, in plaats van allerlei regels. Ik vind dat best een mooie gedachte.

RK: Ik heb weleens gezegd dat het eerste praktijkveld gaat over God ontmoeten, dat de eredienst een plek is waar God Zijn mensen ontmoet. Het is goed om ons hierover te verwonderen, dat we nadenken over de vraag hey je gaat naar de kerk, heb je God ontmoet deze morgen? Mag het gesprek ook daarover gaan? Raakt het je dat je de heilige God tegenkomt op plekken in deze wereld? Dus zo een beetje. Maar er zit dus ook echt achter, goed dat je kerkvernieuwing bestudeert, maar het begint natuurlijk echt bij de binnenkant, bij wat geloof is en tweebrengt. Niet bij dingetjes doen van kerkvernieuwing, niet bij trucjes of een maniertje, het moet echt van binnenuit.

MB: *Als ik dit zo hoor zou ik zeggen, elke kerk moet meedoen aan deze kerkvernieuwingsbeweging.*

RK: Dat is ook de ambitie. Ik weet niet of je Klaas Koelewijn ook nog spreekt, die is hier mee bezig. De GLOW-trajecten zijn zo opgezet dat in 2030 alle kerken van dit kerkverband mee hebben kunnen doen, die allemaal zo'n GLOW-traject hebben kunnen doen. Het woord GLOW is ook expres gekozen, er moet iets gaan gloeien.

MB: *Er zitten allemaal diepere lagen in, ik vind het heel leuk om dit te merken! Als ik dit zo hoor, dan is Kerk2030 heel erg bezig met de spirituele kant en het geloof ook wel een beetje uitdragen uiteindelijk. Dat leidt me naar mijn tweede vraag. Wat kunnen kerken volgens u op diaconaal gebied betekenen?*

RK: Dat is natuurlijk een hele brede vraag. Je noemde net ook al eventjes in je inleiding de context van onze tijd, onze wereld van nu, waarin ontzettend veel veranderd en ook allerlei banden wegvallen van mensen. De individualisering gaat door. Ook de vereenzaming van mensen neemt toe, mensen die zich niet gezien voelen of mensen die uitgesloten worden in onze tijd. Ook de polarisatie en het uit elkaar groeien van mensen in de samenleving. Er is heel veel aan de hand in de samenleving. Kerken kunnen daar natuurlijk heel belangrijk werk in doen en dat doen ze natuurlijk ook. Het diaconale werk van de kerk is gewoon heel belangrijk. Nu is het wel diaconaat en diaconaat gaat altijd om de liefde van Christus en niet alleen maar om zomaar helpen. Dat moet altijd wel een soort binnenkant blijven, dat we dit diaconale werk doen uit gedrevenheid en liefde voor Christus die zelf ook oog had voor de verschoppelingen en de mensen allemaal opzocht, en als heelmeeester en hersteller optrad. Dat mag de kerk ook doen. Dat is gewoon een hele belangrijke taak van de kerk. Je zou misschien zelfs weleens kunnen zeggen, omdat mensen soms wat afkerig worden van al het gepreek, dat juist het doen een hele belangrijke taak is van onze kerk in deze tijd. Je kan dit goed koppelen aan een van de praktijkvelden van Kerk2030, namelijk het vierde praktijkveld. Dit veld gaat over leven in een gemeenschap. Dan heb je altijd een soort dubbelheid, het is de gemeenschap van de gelovigen zelf, de leden van de kerk, maar het is ook in gemeenschap met de wereld, het uitreiken naar anderen. Als je goed voor jezelf kan zorgen moet je ook uitreiken naar anderen. Dat praktijkveld is ook van belang. Ook is het vijfde praktijkveld van toepassing. Dit praktijkveld gaat over rentmeesterschap en goede zorg voor de schepping, maar natuurlijk ook voor andere mensen. Ik vind de diaconale taak van de kerk dus heel belangrijk en ik denk weleens dat we hier nog veel meer aandacht aan zouden moeten besteden.

MB: *Diaconaat neemt natuurlijk vele verschillende vormen aan, dit hangt af van hoe een kerk bezig is. Mijn volgende vraag is dan ook weer heel breed. Denkt u dat diaconale vernieuwing noodzakelijk is, met het oog op de toekomst? Of denkt u: misschien voor kerken die bezig zijn met Kerk2030 kan er ruimte zijn voor diaconale vernieuwing? Hoe denkt u hierover?*

RK: Het is wel goed om te kijken naar hoe het nu gaat. Ik weet wel dat in protestantse kerken en in gereformeerde kerken zeker wordt altijd gezegd dat diaconaat een taak is van de gemeente. Het is dus niet alleen een taak van de diakenen. De opvatting is eigenlijk veel meer dat de diakenen er zijn om de gemeente aan te moedigen om diaconaal werk te doen, om als gemeente in de samenleving en naar elkaar om te zien. Bij eenzaamheid, ziekte en gebrek, dat zijn volgens mij de vaste woorden in de

formulieren van deze categorie. De individualisering waar je het net over had raakt ook de gemeente. Ook kerken zijn wat dat betreft soms in nood geraakt omdat mensen een hele individualistische opvattingen hebben. De gemeente als geheel kan soms niet goed optreden of vorm geven aan gezamenlijk diaconaat. Dus ja, daar is wel vernieuwing voor nodig. Maar ik denk dat dat moet beginnen bij een besef van wat voor soort gemeenschap we eigenlijk zijn. Wat voor soort gemeenschap is de kerk? De kerk is niet zomaar een groep, het zijn mensen die Christus willen volgen en de handen en voeten bij het hoofd (Christus) willen vormen. Ook willen ze zich door Christus laten sturen. Dat besef is nodig. Je bent met elkaar een liefdesgemeenschap, naar elkaar toe en ook naar buiten toe. Er moet dus teruggekeerd worden naar dingen van de eerste orde. Ik denk dat dat voor heel veel kerken ontzettend goed is. Ook in onze tijd waarin het soms ook wel moeilijk is om iedereen echt bij elkaar te houden en echt bij de kerk te houden. Ik denk dat gemeenschap zijn op die manier een kracht in zichzelf is, en ook een hele sprekende taal kan zijn.

MB: *En kan Kerk2030 hierbij helpen denkt u?*

RK: Jazeker! Dat vierde praktijkveld gaat hier eigenlijk over. Het begint bij gemeenschap zijn. De eerste drie praktijkvelden gaan eigenlijk over de kerk, over hoe je een gemeenschap van heiligen kan zijn. Het tweede drietal heeft een wat meer horizontale kant, hoe reik je uit in de wereld. De eerste drie zijn dus veel meer verticaal gericht. Dat eindigt ermee dat het derde praktijkveld toegewijd en heilig leven is. In die toewijding begint natuurlijk ook al iets van toegewijd aan God en toegewijd aan de taak die we hebben hier in deze wereld. Daar hoort diaconaat ook bij. Vernieuwing is tegen deze achtergrond ook wel nodig ja.

MB: *Er kan gekeken worden naar hoe deze vernieuwing inderdaad plaats kan vinden, of er andere dingen zijn waar een gemeente bij aan kan haken bijvoorbeeld. Mijn onderzoek richt zich dan dus op de sustainable development goals. Bent u daar bekend mee?*

RK: Hangt ervan af, welke goals heb je precies voor ogen?

MB: *Voor mijn onderzoek behandel ik vijf van deze doelen. Geen armoede (1), geen honger (2), goede gezondheid en welzijn (3), duurzame steden en gemeenschappen (11) en vrede, justitie en sterke publieke diensten (16). Wat ik me afvraag is of Kerk2030 ook oog heeft voor de sustainable development goals wanneer het bijvoorbeeld gaat over duurzame vernieuwing? Duurzaam is namelijk ook: kan een organisatie het lang volhouden in de toekomst als deze vernieuwing zich doorzet? Dus het is soms makkelijker om aan te haken bij een groter project, bij iets groters, dus hoe zit dat met Kerk2030?*

RK: De eerste twee die je noemt horen sowieso al bij de blikrichting van diaconaat. Dit is dus al een taak van de kerk. Ik vind de anderen trouwens ook mooi. Je hebt er eentje over duurzame samenleving, zoiets. Daar kan de kerk ook aan bijdragen. De kerk is natuurlijk een instelling in de samenleving. Abraham Kuyper had het over de kerk als organisme, de kerk is dus verbonden met andere verbanden en instellingen op die manier. Het heeft ook zo'n gestalte. De kerk kan ook ondersteunend zijn, bijvoorbeeld voor gezinnen, voor een goede dorps-of stadsontwikkeling waar ze onderdeel van is. Ik denk weleens dat daar best wel wat meer bewustwording voor mag zijn, dat de kerk het hele sociale weefsel kan versterken. Ik denk dat in sommige steden daar ook wel een duidelijk besef van is. Bijvoorbeeld doordat kerken door de week plek bieden aan mensen, deuren open hebben, daklozen of vluchtelingen opvangen, zo zijn er allerlei manieren. Ik denk dat dat mooie voorbeelden zijn, van hoe diaconaat er in de praktijk uit kan zien. Er is nog veel meer mogelijk. Je hebt ook wel kerken die de hele week dicht zitten en alleen een plek zijn waar mensen op zondag naar toe rijden, de auto voor de deur parkeren, daar een of twee uurtjes zitten en dan weer weggrijden waarna de kerkdeuren zich weer sluiten. Dat is geen bijdrage, dat moet je niet zo doen. Dan ben je geen onderdeel van het organisme, van de samenleving. Daar is denk ik echt nog wel veel te winnen. Als de kerk gewoon ook oog krijgt voor de eigen nabije omgeving en de instellingen om hen heen. Ik zeg niet dat de kerk afwezig is hoor. Trouwens, ik zeg altijd van waar christenen zijn, daar heb je

gemeenschappen, daar ontstaan altijd gemeenschappen, omdat christenen leven uit het liefdesgebod (heb God lief en heb je naaste lief). Christenen gaan dingen samen doen, samen delen, samen eten, dat gebeurt altijd. Ik denk dat dat ook wel een hele grote kracht is geweest in de westerse samenleving. Zo zijn ziekenhuizen ontstaan, zo is onderwijs soms ontstaan. Deze dingen zou je in deze tijd ook wel weer terug willen zien. Dan hoeft het niet alleen maar met de kerk als instituut of gebouw te maken te hebben, christenen kunnen ook in woongemeenschappen samenkomen of in diaconale projecten in de buurt dingen doen. Er zijn allerhande gemeenschappelijke activiteiten die ontstaan en bestaan buiten de kerk, die ook diaconaal van aard zijn. Een beetje creatief is altijd goed.

MB: *Als ik u zo hoor zeggen dat er eigenlijk indirect wordt bijgedragen aan de sustainable development goals ben ik toch benieuwd.. denkt u dat bewustwording zou helpen zodat deze doelen nog wat breder bekend zullen worden?*

RK: Ik zou het best wel heel mooi vinden als die doelen die jij nu noemt, dat je die een keer bespreekt in kerkelijk verband, in de gemeente met mensen en zegt: wat doen wij daaraan? Of misschien is dat nog wat te plat gevraagd, maar meer van jongens, dit komt eigenlijk best wel overeen met hoe wij als christenen tegen de samenleving aankijken, kunnen wij hier iets in oppakken? Dit is de taal die in de samenleving op dit punt wordt besproken, kunnen we hier op onze eigen manier invulling aan geven? Ik zeg het zo met opzet, want ik vind wel dat op een eigen manier invulling aan geven dat daarbij hoort dat je laat zien we doen dit omdat we Christus volgen. De liefde van Christus die zich via de kerk uitstrekt naar de wereld. Het hoeft niet in prekerigheid te vervallen maar het geeft wel een eigen kleur. Het is ook niet zomaar activisme, wat diaconaat doet. Misschien is het soms alleen maar zaaien wat je kan doen omdat je met beperkte krachten werkt. Je kan wel zo soms als een prikkel zijn tegen de overheid. Als er armoede is bijvoorbeeld, kun je zeggen dit kunnen we toch niet zomaar laten gebeuren. Dan is er een taak voor de overheid maar de kerk kan ook uitreiken en laten zien dat er iets gebeurt.

MB: *Als u dit allemaal zo hoort en uzelf zo hoort beredeneren, zou dan die bewustwording van de sustainable development goals ook in Kerk2030 naar voren komen? Zou u dat doen of zou u dat nu nog laten?*

RK: Waarom niet? Kijk, kerken die meedoen aan die trajecten van Kerk2030 die kunnen ook zelf op hun eigen manier daarmee aan de slag dus stel je voor dat daarbinnen dan een keer gezegd wordt dat ze hiermee aan de slag willen dan kan dat. Maar dan wel graag gekoppeld aan die praktijkvelden. Zo ga je aan de slag met wat God aan je vraagt.

MB: *Helder. Dat waren ook al mijn vragen, bedankt! Heeft u zelf nog iets wat u wilt vragen of een laatste opmerking of iets anders?*

RK: Ja. Ik heb ooit onderzoek gedaan in deze kerken naar diaconaat. Toen was ik lector aan de VIAA. Dit onderzoek deed ik bij het centrum voor samenlevingsvraagstukken. Het rapport dat we toen hebben gemaakt was echt een empirische studie in samenspraak met diaconaal steunpunt in Zwolle. Ik wil je attenderen op dit rapport. Het rapport gaat over het functioneren van diaconen en diaconieën in de vrijgemaakte kerken. De theorie is dat de hele gemeente diaconaat doet maar de praktijk is dat het uitbesteedt wordt aan een aantal, vroeger mannen, die heel hard moeten lopen. Dat probleem wordt in dit onderzoek geadresseerd. Er zijn aanbevelingen gedaan bij dit rapport over hoe je vernieuwend om kan gaan met diaconieën, dus daar kun je nog een keer naar kijken!

MB: *Heel erg bedankt voor de tip! Nogmaals bedankt voor het interview en uw tijd!*

Interview met Klaas Koelewijn

Dit interview vond plaats terwijl meneer Koelewijn in de auto zat. Daarom kon dit interview niet opgenomen worden en is het wat korter, ik heb me beperkt tot de belangrijkste informatie.

MB: Bedankt voor dit interview, heel fijn dat het zo kan! Ik zal gelijk beginnen met mijn eerste vraag. Waarom vindt Kerk2030 zichzelf noodzakelijk? Waarom bestaat het?

KK: *Waarom bestaat Kerk2030? Dit kun je op meerdere manieren uitleggen. De aanleiding van Kerk2030 is dat er mensen in 2017 bij elkaar zaten en nadachten over de kerk. Er werd toen aan Roel Kuiper gevraagd om bij dat groepje aan te sluiten. Ik werk al sinds 2015 met hem samen en hij vroeg me mee naar die sessie. Tijdens die sessie werd de vraag gesteld naar hoe we weer kerk kunnen zijn. De basis is Christus, maar hoe moet er vernieuwd worden? Naar aanleiding van deze sessie is er een conferentie gestart met twintigers en dertigers. Tijdens deze conferentie heb ik aan die jongeren gevraagd wat er moet gebeuren om ervoor te zorgen dat er in 2030 nog steeds kerken zijn. Uit dit gesprek kwamen zes praktijkvelden. Deze praktijkvelden zijn te verdelen in praktijken om in te ademen en praktijken om uit te ademen.*

De praktijkvelden moesten eerst in de praktijk getoetst worden om te kijken of ze werkten, voordat er een boekje over geschreven werd. Tien kerken deden mee met de pilot en begonnen met een zogeheten GLOW-traject. Eens in de zoveel tijd kwam iedereen bij elkaar om en in februari 2020 was de laatste bijeenkomst, hier werd een webinar over gemaakt, voor andere kerken die geïnteresseerd zijn. Deze webinars zijn we blijven doen vanwege corona, en na een jaar vol webinars kregen we reactie uit de praktijk. Men vond praktijkveld een moeilijk woord en men was benieuwd naar de theologische wortels. Hier zijn vervolgens twee boekjes over geschreven. Ondertussen zijn er al twee GLOW-trajecten geweest en komend najaar starten we het derde traject. In een GLOW-traject worden kerken aangezet om te reflecteren op wat ze belangrijk vinden en waarom ze eigenlijk kerk zijn.

Kortom, de reden waarom Kerk2030 bestaat is omdat we zien dat kerken worstelen met de vraag hoe ze verder moeten, hoe ze dat moeten vormgeven en wie ze zijn. En het lijkt aan te slaan!

MB: Dat klinkt goed! Mijn tweede vraag gaat de andere kant op. Het was eerst een andere vraag maar in mijn interview met Roel Kuiper kwamen we erachter dat de vraag net wat te breed is. Nu is de vraag alsnog breed, maar wel minder breed. Gaat de vlieger van Kerk2030 ook op voor de diaconieën?

KK: *Jazeker. De diaconie is eigenlijk een doe-thing. Er zit verschil tussen kerkzijn en kerk doen. Kerkzijn zijn erediensten en kringen. Hierbij ben je vooral bezig met de drie bronpraktijken, de eerste drie praktijkvelden. De diaconie is een doe-thing, de diaconie heeft meer te maken met leed en liefde, beiden gericht op de gemeenschap. Als een kerkenraad signaleert dat mensen binnen de gemeente langs elkaar heen leven, kan er door een diaconale bril gekeken worden. Hier helpt praktijkveld vier bij. Dit veld is gericht op de gemeente, maar er kan ook buiten de gemeente gekeken worden naar hoe mensen met elkaar omgaan. Dit is praktijkveld vijf, goed rentmeesterschap. Hiermee laat je een nieuwe levensstijl zien aan mensen en dit kan inspirerend werken. Kerk2030 kan dus gebruikt worden voor diaconaat, mits aangevlogen vanuit de praktijkvelden vier en vijf.*

MB: Denkt u dat diaconale vernieuwing nodig is?

KK: *Kerk2030 sluit aan bij wat er is, daarom kan iedere kerk meedoen. Wanneer een kerk deelneemt aan een GLOW-traject, moet die kerk kijken naar de drie p's. Dit zijn de p's van parel, pijn en perspectief. De parel staat voor iets waar je dankbaar voor bent, de pijn staat voor je zorgen, het perspectief staat voor het verlangen, waar verlang je naar als kerk? Op de eerste dag van het GLOW-traject bespreek je de p's, op de tweede dag moet je de bril van de praktijkvelden opzetten en met die bril kijken naar wat er goed gaat binnen de gemeente en naar wat minder goed gaat. Wanneer je constateert dat praktijkvelden vier en vijf onderbelicht worden, is het mogelijk naar diaconale*

vernieuwing te kijken. Op de derde dag worden er verschillende keuzemodellen gepresenteerd waar kerken dan zelf mee bezig kunnen. Het is dus niet dat wij van Kerk2030 zeggen: oh jullie diaconie loopt niet goed, ga daar maar mee aan de slag, nee. Het moet echt vanuit de gemeente zelf komen. De gemeente moet dit zelf zien en moet zelf nadenken over wat ze nodig hebben.

MB: Helder. Als je kijkt naar de toekomst dan ziet die er niet bepaald rooskleurig uit volgens het Sociaal en Cultureel Rapport uit 2016. De kloof tussen mensen en tussen verschillende groepen in de samenleving zal groter worden. Ligt hier volgens u een kans voor de kerk? Kan de kerk inspelen op solidariteit en duurzaamheid?

KK: *Dit zijn kansen voor de kerk. De kerk kan alleen maar bestaan als zij interactief is en divers. Dit is tevens de grootste taak van het leiderschap van de kerk, namelijk leiding geven aan een diverse kerk. Dat is niet makkelijk. Het is hierbij belangrijk om te blijven reflecteren op je bestaansredenen. Dit kan namelijk een antwoord geven op diversiteit. Solidariteit eist ook van ons om antwoord te geven op de diversiteit die heerst. Hier kun je Christus aan koppelen. En ja duurzaamheid.. De kerk bestaat al tweeduizend jaar, maar heeft in die tweeduizend jaar wel verschillende verschijningsvormen aangenomen. De verschijningsvormen van een kerk kunnen dus veranderen, maar Christus laat Zijn kerk echt niet los. De kerk zal blijven voortbestaan, maar wellicht in een andere vorm. Ook dit vraagt om reflectie, om nadenken over de verschijningsvormen die passen bij de toekomst.*

MB: Bedankt! Dan ben ik alweer toe aan mijn laatste vraag. Bent u bekend met de sustainable development goals? Dit zijn doelen die zijn bedacht door de Verenigde Naties met als doel om de wereld een betere plek te maken voor iedereen. Deze doelen kunnen heel lokaal zijn, maar ook heel internationaal. In mijn scriptie doe ik onderzoek naar deze doelen in combinatie met de diaconie. Vandaar mijn vraag. Heeft Kerk2030 volgens u oog voor de sustainable development goals? En waarom wel of niet?

KK: *We kunnen ze wel goed gebruiken. Ze hebben veel met kerkzijn te maken en ook met diaconaat. Ik moet denken aan omkerken. Ik weet niet of je omdenken kent, omkerken lijkt daar een beetje op. Omkerken gaat deels over welke dingen we doen als kerk, maar het gaat ook letterlijk om kerken die in een bepaalde omgeving geplaatst zijn en in die omgeving verbinding zoeken met andere kerken in de buurt.*

Wij gebruiken in ieder geval de sustainable development goals niet, maar het is wel een goed idee om dit te doen.

MB: Hoe ziet u dit dan voor u?

KK: *Een geloofsgemeenschap die geen onderscheid maakt tussen personen, zoals het hoort, zorgt ervoor dat bijvoorbeeld niemand armoede kent. Daar zijn diakenen voor. Diakenen kijken naar de hulpvragen en reageren daarop. Daarnaast kijkt een goed functionerende kerk niet alleen naar de eigen gemeente, maar ook naar de omgeving. Wat zijn de hulpvragen in de wijk met betrekking tot levensbehoeften, eenzaamheid en voedselgebrek? Dit zijn dingen die aansluiten bij de sustainable goals. Ik vind dit een mooi onderzoek!*

MB: Bedankt!

Bijlage II: Interviews met diakenen

Ik heb verschillende diaconieën geïnterviewd over hoe Kerk2030 gestalte krijgt binnen hun gemeente en of Kerk2030 ook zichtbaar is in de diaconie. Daarnaast heb ik gevraagd naar hun ervaring met de SDG's en of dit iets was wat zij zouden vinden passen bij de diaconie. Hieronder heb ik de interviews uitgewerkt. Bij elk interview heb ik de introductie niet opgenomen wegens privacyredenen.

1. NGK Hardenberg-Baalderveld

Dit interview begon met een korte introductie. Tijdens de introductie begon de diaken, Eva (E), echter al belangrijke informatie te vertellen, daarom begint de opname halverwege de introductie.

MB: Oke, nou laten we maar vooral verder gaan over relaties onderling.

E. Dat vind ik altijd een mooi onderscheid, dat wordt bij ons duidelijk toegelicht in al die toerustingsbijeenkomsten. Wij hebben een of twee keer per jaar een toerustingsbijeenkomst voor de ambtsdragers waarbij het gaat over hoe de ouderling gaat over de verticale as-relatie, de persoonlijke relatie met God en de geloofsgesprekken en over hoe de diaken vooral gaat over de horizontale as, de contacten onderling binnen en buiten de kerk. Doordat we in 2020-2021 zijn gefuseerd met de twee vrijgemaakte kerken, zijn we eventjes gehusseld, ook met de kringen. Heel bewust zijn de kringen helemaal gehusseld. De kringen bestaan uit de helft van de ene en de helft van de andere kerk. Dit is heel bewust, het commissiepastoraat heeft dat helemaal voorbereid, oud jong, alleen, gezin, alles door elkaar. En vervolgens hebben we besloten als diakenen, vooral alle pastorale diakenen van joh, dat eerste jaar hebben we onze handen vol om die nieuwe kringen weer helemaal te leren kennen, laten we hier dan de aandacht aan besteden. Ondertussen lopen er twee diaconale projecten, eentje daarvan zien we een beetje als afgerond. De ene is namelijk een soort talentenbank. We zochten naar een manier van een soort van talentenbank en een onderlinge vraag en aanbod stimulans. Eenvoudige vragen van sorry ik ben een weekje ziek, wie kan bij mij de boodschapjes doen of bijvoorbeeld iets structureels, hoe faciliteren we dat? In het verleden waren daar formulieren voor, dat noemden we de talentenbank. Nou, dit was een beetje log en heel onhandig dus ondertussen hebben we nu een slagje gemaakt en dat was heel leuk. Er zitten nu twee IT'ers in de diaconie en omdat we Scipio al gebruiken konden er aanpassingen gemaakt worden zodat we Scipio nog intensiever kunnen gebruiken. De helpfunctie van Scipio is nu geactiveerd en dat blijkt gewoon hartstikke leuk te werken. We hebben daarin een formuliertje gezet voor commissies die structureel mensen zoeken, zodat we daarin kunnen grasduinen. Dat heeft bijvoorbeeld gewerkt bij de beroepingscommissie en bij andere, grotere klussen. Maar we hebben nu ook een soort van Marktplaatsachtige functie. Een meneer alleen die zegt van joh ik ben met oud en nieuw alleen waar kan ik terecht, nou die kreeg meteen drie aanbiedingen om ergens te kunnen komen. En bij het gehandicaptenhuis werden zangers gevraagd om een keer in de maand een avondje te komen zingen. Dat werd meteen geregeld. Nou dat vind ik heel leuk, het is heel praktisch. Dit was ons eerste project dus, om de talentenbank te digitaliseren en te activeren. We hebben nu ook als diakenen met elkaar afgesproken dat, zodra we ergens op bezoek komen, we altijd eventjes checken of iemand met Scipio kan omgaan en zo niet, dat we dan even helpen hiermee. We weten namelijk dat er mensen zijn die niet altijd digivaardig zijn. Dit is dus een heel praktisch project. En ons tweede project is het eetcafé. We hebben hier in de wijk in Baalderveld, een initiatief van een van de diakenen. Hij is inmiddels afgetreden maar is nog steeds actief in de organisatie daarvan. Ook de predikant en een ander gemeentelid hadden zoiets van we willen iets doen voor de mensen in de

wijk. Als diaconie staan we in het algemeen voor drie themas; eenzaamheid, armoede en ziekte. Die drie thema's zijn eigenlijk altijd onze triggers. Armoede is heel vanzelfsprekend, die is heel zichtbaar en bekend. Alleen het bijzondere bij ons is dat we echt moeten zoeken naar hulpvragen. We hebben het hier te goed denk ik, althans, we hebben geluk, daar kom ik zo wel op. Eventjes door naar het eetcafé. Op het thema eenzaamheid zijn we met het eetcafé aan de slag gegaan. En daarin hebben we samenwerking gezocht met de PKN, zij zijn ook in de wijk actief. Daarnaast werken we ook met de wijkvereniging. Kortom, met drie partijen organiseren we samen het eetcafé, in het wijkgebouw, bewust niet in de kerk dus. De wijkvereniging heeft zich garant gesteld voor het mogen gebruiken van het gebouw en de twee kerken hebben zich garant gesteld voor vrijwilligers en geld. Dat is gewoon heel erg leuk en dat loopt nu als een tierelier. Iedere laatste woensdag van de maand kunnen mensen komen eten, iedereen is welkom. Er komen een paar mensen van binnen de kerk, mensen die alleen zijn, die zijn natuurlijk ook door de diaconie gestimuleerd om te gaan en daarnaast brengt iedereen om ons heen, dus ook de PKN diakenen mensen aan. Ook hebben we posters hangen bij de supermarkt, bij de dokter en op het schoolplein van de openbare school. En daar komen nu zo'n veertig mensen iedere keer. Ongeveer de helft komt echt als alleenstaande en een paar mensen zijn oudere koppels. Kortom ik ben er zelf enthousiast over zoals je begrijpt en het is gewoon een heel leuk project. Dus dat is het tweede project dat we wel hebben opgestart naast dat we al die nieuwe kringen nu moeten activeren. Op die manier zijn we bezig en we zijn heel erg bezig met ken je wijk dus weet waar zorgen zijn en zo stimuleren we de pastorale diakenen.

Verder hebben we drie keer per jaar van die acties waarbij er iets wordt uitgedeeld. Met kerst zijn er de kerstpakketten, dan werken we samen met alle diakenen van de hele burgerlijke gemeente van Hardenberg en delen we die kerstpakketten uit. Ieder jaar stellen we dan weer de vraag aan diakenen welke adressen een extraatje kunnen gebruiken. Laatst hebben we dit met Pasen ook weer gedaan, dat was heel leuk. Juist Pasen is voor een christen nog een veel belangrijker feest dus om dan iets uit te delen is eigenlijk ook wel heel erg mooi. En we hebben hier, heel onnozel misschien, de plaatselijke actie van de Plus. De Plus deelt af en toe boodschappenpakketten uit. We hebben een groepje mensen in de kerk, die verzamelen zegeltjes en plakken daarmee spaarboekjes vol. Die boekjes geven ze aan de diaconie en zo kunnen wij als diaconie die boodschappenpakketten uitdelen. Ook heel leuk. Dus weet je, op die manier werken we met het thema armoede. We hebben een of twee echte hulpvragen waar we als diaconie mee aan de slag gaan en kijken naar wat er nodig is.

We hebben laatst een presentatie gehad van samen doen. Samen doen is een organisatie uit de burgerlijke gemeente die als een soort portaal fungeert waar je naartoe kan voor allerlei hulpvragen. Zij helpen je dan om het juiste subsidiepotje of de juiste hulpverlener/instantie te vinden. Dus die club samen doen hebben wij uitgenodigd om bij ons als diaconie te vertellen over wat zij doen zodat wij goed kunnen doorverwijzen. Want wij zijn geen hulpverleners maar wij komen wel bij de mensen thuis. En op die manier proberen we door te verwijzen naar de instanties die bestaan. En die actie hebben we nu vervolgens ook uitgerold naar de rest van de diaconieën van de burgerlijke gemeente van Hardenberg. Dus we hadden in februari een zaal vol met zestig diakenen uit alle dorpen om ons heen die dezelfde presentatie van samen doen hebben gehad om gewoon op die manier eventjes samen op te trekken. En dat vind ik persoonlijk ook wel heel bijzonder, daar heb ik ontzettend aan moeten wennen, aan het enorm christelijk gehalte van Hardenberg. Ik wist het wel maar het is wel heel anders wanneer je er woont en het is echt heel bijzonder dat gewoon soms de helft van de straat lid is van de kerk. Het is heel mooi maar ook heel vreemd als je het niet gewend bent. Even kijken hoor, dat is van belang en op het thema ziekte bijvoorbeeld hebben we in die kerken afgesproken dat als er iets is met een van de gemeenteleden op het thema ziekte, dat de diaken de eerste is die daarheen gaat. We werken met de bloemencommissie en de kerk en wij als diakenen zijn dan degenen die de bloemen uitdelen aan iemand die een bemoediging nodig heeft en op die manier proberen we

daar wat handen en voeten aan te geven. Dat zijn zo wat dingen die ik zo uit mijn hoofd kan vertellen van wat we doen als diaconie.

MB: *Nou, dat is heel wat. Dan ga ik even snel naar mijn vragen. Mijn eerste vraag is, omdat uw kerk meedoet met Kerk2030, of dit al zichtbaar is in de gemeente? Nou is uw kerk geïnteresseerd en doet nog niet helemaal mee, maar toch.*

E: Nou, nee. Zoals ik al eerder zei nog niet, we zijn nog een beetje aan het snuffelen eigenlijk. Het enige wat nu dus zichtbaar is geweest is dat we op zondagmiddag zo'n gemeente catechisatie bijeenkomst hadden waarbij onze predikant dat wapenschild met de term al heeft laten zien en mensen heeft uitgenodigd om mee te denken over onder andere het verlangen van de gemeente. Wat ik heel mooi vind in onze gemeente, is dat het onderlinge omzien naar elkaar echt een sterk punt is. Een van de aandachtsgebieden, als je zwakte zo wilt noemen, is eigenlijk dat het lastig is om deze dingen echt goed te benoemen als pijnpunten. En dat hangt een beetje samen met de volksaard in deze regio. Dat is wat het is, het voordeel is dat mensen heel trouw zijn en elkaar kennen en voor elkaar zorgen. Maar lastige dingen expliciet maken is heel moeilijk. Dat is hem denk ik even nu.

MB: *En, het is niet heel zichtbaar nog, echt aan het snuffelen, maar gaat Kerk2030 denkt u ook zichtbaar worden in de diaconale praktijk? Of is daar nu nog niet zoveel over te zeggen?*

E: Nou, er is eigenlijk nog helemaal geen link gelegd tussen Kerk2030 en diaconie. Dus wat dat zou kunnen betekenen.. Ik ben er absoluut in geïnteresseerd, maar zo ver zijn we nog niet.

MB: *Helemaal helder. Dan zijn we alweer bij mijn laatste vraag. Ik had het net al even over de sustainable development goals, die kende u al.*

E: Een beetje, een beetje. Je zou me echt moeten helpen wanneer je er inhoudelijke vragen over hebt.

MB: *Het is niet enorm inhoudelijk, ik was meer benieuwd naar hoe de diaconie zich nu verhoudt tot de sustainable development goals. Gebeurt daar iets mee? Is daar oog voor? Of eigenlijk nog totaal niet?*

E: Nou, wat ik al even probeerde aan te geven is dat we nog maar net helemaal opnieuw gevormd zijn als kerkelijke gemeente dus we hebben in de afgelopen tijd gezegd van joh laten we investeren in onze kringen om die weer helemaal goed op de rit krijgen en ervoor te zorgen dat we elkaar goed kennen en dat we weer een beetje routine krijgen in de dagelijkse dingen die moeten gebeuren in de kerk. Dus vandaar dat ik zei dat de projectjes die we hebben opgepakt als diaconie heel praktisch en overzichtelijk zijn. Wat ik bijvoorbeeld persoonlijk wel heel interessant vind, is het hele thema van de groene kerk. Laatst hadden we het met de commissie van beheer hierover. Deze commissie is bezig met een leuk idee om te kijken naar een stuk verduurzaming van de kerk en een stuk in hoeverre wilde ideeën als zonnepanelen voor de wijk en zulk soort dingen kunnen werken. Ik vind dit prachtig, maar ik merk dat hier in de kerkelijke gemeente geen link met de diaconie wordt gelegd, dit wordt neergelegd bij de commissie van beheer. Maar ja goed, als je het in het algemeen hebt over armoedebestrijding, dat is natuurlijk wel ons thema. Nog een voorbeeld: ik heb meegedaan met die landelijke actie van de PKN om de armoede enquête in te vullen en ik ben eind januari naar die armoedeconferentie in Den Haag geweest met die minister. En dat was gewoon heel boeiend om te zien, hoe zit het in elkaar en hoe staan al die kerken erin. En dat vond ik inderdaad ook mooi om te horen dat ook vanuit de minister de kerken actief worden uitgenodigd om mee te denken. Dat vind ik een hele mooie ontwikkeling. Ik zie het wel als een uitdaging om een diaconie uit Hardenberg op grote thema's mee te nemen. Ik bedoel, ze zijn hier van huis uit heel erg op elkaar en op de directe omgeving gericht. Dus zo'n actie van eetcafé om iets voor de wijkgenoten te betekenen loopt als een tierelier, dat vind iedereen prachtig. Hier komen ook veel vrijwilligers voor. En we proberen bijvoorbeeld de blik iets breder te leggen. Dat doen we op dit moment bijvoorbeeld door actief met het collecterooster bezig te zijn. Sinds de fusie is de keuze gemaakt dat de collectes niet meer voor onszelf zijn, dus geen collecte meer voor de kerk of het kerkgebouw maar alleen maar voor andere doelen. Als diaconie gaan wij nu volledig over het collecterooster. We hebben de vraag gesteld welke

soorten doelen we willen steunen. Dan zeggen we bijvoorbeeld we willen twintig procent van de collecte voor Hardenbergse doelen zoals bijvoorbeeld de voedselbank, de kledingbank, het hospice, dat hier is, om die doelen te steunen. Dan willen we twintig procent besteden aan onze eigen gemeente, twintig procent aan Nederland geven en veertig procent besteden aan de wereld. Dus op die manier hebben we nu de doelen allemaal een beetje gecategoriseerd om te zorgen dat dit allemaal een beetje aan bod komt. Zodra er bij een stichting een gemeentelid betrokken is wordt dat actief bekendgemaakt, zowel op de beamer als op Scipio. Daar wordt dan vermeld welk gemeentelid betrokken is bij deze stichting of organisatie zodat mensen zich hierin kunnen verdiepen. Zo is bijvoorbeeld een mevrouw heel actief in de gevangenzorg. Een ander echtpaar is zeer betrokken bij een project in Kenia, enzovoort. Op die manier proberen we gemeenteleden die al betrokken zijn verder te stimuleren en hopen we de rest van de gemeente aan te spreken. En ik moet zeggen, dat vind ik heel mooi om te zien, dat als we dan een keer als diaconie zeggen hé dit is een belangrijk doel, nodig iedereen uit om hier serieus aan bij te dragen, dan stroomt het geld binnen. Dat is echt prachtig. Wat dat betreft denk ik van ja op dit moment zijn we denk ik best aardig bezig en natuurlijk kan er altijd meer gebeuren maar ik heb inmiddels wel geleerd dat je moet blijven bij hoe deze gemeente in elkaar zit en wat deze gemeente belangrijk vindt en waar deze gemeente actief in wil zijn.

Ik ben eigenlijk wel nieuwsgierig naar als je dit zo hoort, ik weet dat is de vraagstelling niet, maar ik ben wel heel erg benieuwd naar wat jij voor advies hebt over wat wij op kunnen pakken. Jij verdiept je in dat brede palet, je hoort nu een beetje hoe wij in elkaar steken en wat er gebeurt bij ons, ik ben wel benieuwd van wat je denkt wat zou kunnen aansluiten. Maar goed, dat is niet voor nu maar heb je een keer gelegenheid dan sta ik er erg voor open.

MB: *Ik zal in ieder geval mijn scriptie opsturen zodra hij af is! Mijn scriptie is vooral heel toekomstgericht natuurlijk. En niet elke gemeente is hetzelfde. In uw gemeente is het nog normaal om naar de kerk te gaan, dat is in andere plaatsen alweer heel anders. Dat is het lastige aan deze gemeente te interviewen.*

E: De diversiteit is enorm groot, dat is waar.

MB: *Maar ik vind dit wel heel positief om te horen, ook hoe de collectiedoelen zijn ingericht en dat er hierbij wordt gekeken naar wereld. Ik denk dat u op die manier wel op de goede weg bent als ik het zo vanuit mijn perspectief bekijk.*

E: Ja, snap ik! We doen ons best en inderdaad wat ik al zei, ik persoonlijk, heb mijn ambitie moeten bijstellen. Misschien is dit niet helemaal netjes om te zeggen maar ik heb wel mijn perspectief een beetje gekanteld in de richting van wat er nou in deze gemeente past. Dat is natuurlijk altijd belangrijk.

MB: *Ik vind het mooi om te zien hoe gepassioneerd u erover kan praten, het lijkt echt uw hart te hebben, dat vind ik heel mooi.*

E: Dat is absoluut waar. Ik vind dit heel mooi om te merken, ik zie dit ook als een stukje roeping dat ik dit werk mag doen. Ik ben daar heel tevreden en dankbaar voor dat ik dat mag doen want ik merk dat het bij me past en dat ik wat mag bijdragen en dat dit positief uitwerkt. Dat is mooi om te zien.

MB: *Ja. Nou, dat waren mijn vragen. Ik wil u heel erg bedanken voor uw tijd.*

E: Graag gedaan, veel succes met je scriptie!

2. NGK Bergentheim

Dit was een interview met Johan (J), Ineke (I) en Richard (R). Johan is de contactpersoon van Kerk2030, Ineke is diaken en Richard is een gemeentelid.

MB: De opname doet het? Dan gaan we maar snel van start. Mijn eerste vraag is heel simpel, sorry, het internet is overigens heel traag. Uw kerk doet dus mee met de kerkvernieuwingsbeweging Kerk2030, hoe zit u hierin? Is het zichtbaar ondertussen in de gemeente dat u meedoet met deze beweging? Hoe krijgt Kerk2030 vorm?

J: We hebben nu twee sessies gehad, en we zijn nu echt aan het voorbereiden om dit uit te rollen in de gemeente. Dus op zich is het in de gemeente nog niet heel erg zichtbaar. Ik vroeg Richard ook die hierbij zit, hij zei dat hij nergens iets van wist maar dat maakt niet uit, hij zit hier als gemeentelid en brengt dat perspectief met zich mee. Het is dus niet heel zichtbaar maar we zijn wel bezig om het zichtbaar te maken.

MB: Hoe wilt u dat doen? Heeft u daar al ideeën over?

J: We zijn bezig met het voorbereiden van een opdracht om dingen uit te voeren in de gemeente. We hebben als doel om een jaarthema voor volgend seizoen te ontwikkelen. Daarvoor gebruiken we dus de handvaten van Kerk2030, en daar zit onder andere een schema bij. Dat is het idee om het uit te voeren richting de gemeente. We hebben eigenlijk richting de kerkenraad en diaconie al wel wat gedaan. Dat was onder andere het schild maken over de gemeente; wie je bent, waar je naartoe wilt, wat zijn de zwakke punten. In principe zijn de diaconie en de kerkenraad al wel een stukje verder.

MB: Sloeg de opdracht over de wapenuitrusting een beetje aan bij de gemeente?

I: Volgens mij wel. Jawel. Het leuke was dat iedereen actief iets moest doen, iedereen moest zelf nadenken in zijn of haar groep en dat maakte dat iedereen aan het woord kwam. Ze kregen een beetje een bewuste kijk op de gemeente, het leuke was dat we best wel een beetje hetzelfde beeld hadden, wat natuurlijk ook zeer prettig is.

MB: Jazeker, dat is inderdaad wel fijn ja! De tweede vraag is echt wat meer gericht op diaconaat. Is het al merkbaar in uw diaconie dat u meedoet aan Kerk2030?

J: Nee nog niet. Twee jaar geleden hebben we nagedacht over jaarthema Kerk2030 dus toen zijn we die thema's al wel een beetje bij langs gegaan. In de tussentijd is er meer veranderd hier, de hele structuur van de gemeente is op de schop gegooid qua wijken. Ik denk dat dat iets meer op de voorgrond heeft gestaan. We hadden eerst wijken per straat, nu werken we met cirkels. We hebben nu drie wijken, één ouderling en drie diakenen. Dat is in principe geen gevolg van Kerk2030.

I: Ik ben wel benieuwd of we in de wijken het stukje omzien naar elkaar en het vergroten van het enthousiasme kunnen merken. Merk je dat, of niet echt in de wijken? We hebben nu een jaarthema en vooral denk ik ook dat we veranderd zijn als gemeente, maar is dat ook in de wijken?

R: Ja, denk ik. De nieuwe indeling helpt wel. De mensen zijn nu alleen nog niet met Kerk2030 bezig, dit met de wijken is zo recent dat mensen hier nog mee bezig zijn. Mensen vragen zich af wat we allemaal gaan doen en wat we allemaal kunnen doen.

J: Ik denk dat we hier wel onbewust mee bezig zijn. We hebben het niet per se Kerk2030 genoemd maar we zijn wel heel bewust bezig met de wijken weer zelf te laten draaien, zodat de diakenen dat niet hoeven te doen. Ga vooral als wijk zelf wat doen. Hier zijn wat wisselende voorbeelden van. Er zijn wijken die heel goed draaien, maar dit ligt ook wel een beetje aan de diakenen. Er zijn diakenen die niet heel hard opstarten en dat is dan wel te merken. Het is dus niet per se Kerk2030 maar ik denk wel dat dit de grondslag is van onze nieuwe aanpak. En ik denk dat dit her en der ook best goed werkt.

MB: Ja. En denkt u dat Kerk2030 uiteindelijk wel meer vorm aan zal nemen in de praktijk van diaconaat of kunt u daar nu nog niet zoveel over zeggen?

J: Ja daar hoop je natuurlijk wel op. We hebben als thema nu heilig en toegewijd leven. Dat thema pakken we eruit en willen we als jaarthema doen. Het idee is daarbij ook dat er dingen in de wijken gaan rollen. Zo'n gesprek bijvoorbeeld. Het lastige is echter het lokale diaconaat. We hebben het eigenlijk best wel goed hier dus ja er is eigenlijk niet echt nood. We hebben geld ingezameld, onder andere voor mensen die hun energierekening niet kunnen betalen en vervolgens blijven we met dat geld zitten. Ik denk dat we hier een luxepositie hebben. Ik denk daarom dat we de cirkel wat groter moeten maken. Echt concreet dat ik zeg van hey dat gaat veranderen komende jaren, dat vind ik lastig.

MB: *Oke, helder. Ik had drie vragen dus ik ben eigenlijk nu alweer toe aan mijn laatste vraag. Die gaat ook weer wat dieper in op het diaconaat. Heeft u weleens van de sustainable development goals gehoord?*

J: Op mijn werk wel.

MB: *Ik zal ze even kort toelichten. Dit zijn werelddoelen die bijdragen aan een duurzame ontwikkeling. Deze werelddoelen zijn door de Verenigde Naties opgesteld en in 2030 moeten ze allemaal dingen bereikt hebben. Deze doelen variëren van het uitbannen van armoede tot het bevorderen van veiligheid, publieke diensten en recht voor iedereen. Deze doelen zijn echt bedoeld om de wereld wat beter te maken. Dit kan lokaal maar dit kan ook heel internationaal, het is hoe groot je het zelf maakt. Mijn vraag aan u is, houdt uw diaconie zich bezig met deze doelen? En zo niet, zouden ze dat kunnen doen?*

J: Goede vraag. We zijn hier niet bewust mee bezig. Ik kan me vaag iets van werk herinneren, met van die gekleurde vierkantjes. Ik kan me niet meer herinneren wat hier allemaal staat. Er zullen vast een paar tussen zitten die aansluiten, maar die heb ik niet paraat.

R: Dat zijn doelen die altijd goed zijn. Welke noemde je net zojuist op?

MB: *Ik noemde net het uitbannen van honger en armoede, maar bijvoorbeeld ook schoon drinkwater, gelijke rechten voor mannen en vrouwen, ik ga heel even zoeken, er zijn een paar doelen die ik in mijn scriptie ga uitwerken, ik zal ze even opzoeken dan heeft u iets concreets.*

I: Zijn er andere diaconieën die hier gebruik van maken? Daar ben ik eigenlijk wel benieuwd naar.

J: Als diaconie sluiten wij heel erg aan bij grotere doelen. We zijn zo goed als gestopt met de collecte voor de diaconie, deze collecte is nu voor een goed doel. Zoals bijvoorbeeld schoon drinkwater, dat doet ZOA ook waar wij voor collecteren. Echt concreet zelf wat doen, dat doen we eigenlijk niet. Ja Roemenië maar dat is meer een clubje uit de gemeente.

MB: *In mijn scriptie ga ik me focussen op de doelen: geen armoede, geen honger, goede gezondheid en welzijn, duurzame steden en gemeenschappen, vrede, justitie en sterke publieke diensten. Dus om het heel concreet te maken, geen armoede, daar zijn inderdaad al collectiedoelen voor. Hetzelfde geldt voor geen honger. Daar zijn inderdaad ook al collectiedoelen voor. Ik probeer dat een beetje aan elkaar te koppelen uiteindelijk.*

J: Als je het over lokaal hebt, zijn we hier wel als gemeente Hardenberg best wel goed vertegenwoordigd vanuit de gemeente zelf. We zijn steeds meer bezig met die samenwerking. Dat project heet samen doen volgens mij. Mochten er problemen zijn, dan kunnen wij daar aankloppen. En zij kunnen ook in principe naar ons toekomen. Dat zijn wel dingen die steeds meer vorm krijgen. In de gemeente Hardenberg wordt veel georganiseerd wat dat betreft.

MB: *Oh ja, oke. Dat is wel echt positief! Althans, ik vind het altijd mooi om te horen hoe dat soort initiatieven bestaan.*

R: De verbinding is belangrijk denk ik. Anders ga je dingen zo los van elkaar doen.

J: Dit is ook wel een beetje geïnitieerd denk ik. In Hardenberg was een samenkomst die wilden ze hier in de buurt uitrollen. Met kerken van de hele regio zaten we bij elkaar en daar kwam uit naar voren dat we veel hebben in Hardenberg maar dat niemand daarvan af wist. In de volgende sessie kwam een mevrouw vertellen wat ze eigenlijk al deden maar dat niemand de juiste lijntjes wist te leggen. In de

komende jaren zullen we hier ook nog wel mee bezig gaan, ook binnen de diaconie. Daarmee kunnen we laten zien wat er allemaal is en waar je allemaal aan kunt kloppen.

R: Ik denk dat net wat jij zegt, in Hardenberg loopt het op zich wel mooi. Daar zijn wel allemaal instanties voor. Dat is ook belangrijk.

I: Het netwerk is zo groot, daar vallen ook de scholen onder. De connecties zijn zo breed, het is echt wel gemeentebreed.

MB: *Mooi om te zien hoe de kerk toch lokaal een steentje bij kan dragen, dat er een soort wisselwerking is.*

I: Dat was ook zichtbaar met de buddyprojecten enzo.

J: Met het asielzoekerscentrum. Daar was inderdaad een buddyproject mee gestart vanuit de gemeente Hardenberg. Je wordt gekoppeld aan een asielzoeker en daar trek je dan een paar maanden mee op. Zo help je hen een stapje verder. Dat is vanuit de diaconie hier ontstaan. Dus zo zie je wel, samen kun je veel. Maar zoals ik al zei, armoede, ja dat is een beetje in de regio dan. Wij hebben hier de luxepositie dat er weinig armoede is. We zien het niet, maar dat is het grootste probleem ook, je komt er bijna niet achter. Vaak ben je net te laat.

I: En hier op het plein stond voorheen een deelkast. Ook zijn er ideeën over een gezamenlijke groentetuin hier. Een soort zelfvoorzienend iets voor de gemeente.

MB: *Mooie aanvulling inderdaad! Ik heb ook al een interview met een andere diaconie gehad en die kwam ook met allemaal dingen die ze hadden gedaan die niet te maken hadden met de sustainable development goals maar die wel hele mooie initiatieven waren. Heel mooi, een hele fijne toevoeging! Dat waren verder al mijn vragen, heeft u zelf nog vragen of opmerkingen of iets?*

J: Ik ben wel benieuwd naar je rapport uiteindelijk.

MB: *Ik zal hem opsturen uiteraard, komt helemaal goed! Dat wordt waarschijnlijk ergens juli.*

J: Zie je die sustainable goals in kerken gebruikt worden? Ik heb nog nooit een link met de kerk gelegd, maar uiteraard kun je ze wel bij de kerk neerleggen.

MB: *Dat is inderdaad mijn onderzoek, of de diaconie er iets mee kan of niet.*

I: Ik ben wel benieuwd.

MB: Ik ook!

J: Zie je dan ook kerken die hier concreet mee werken dan?

MB: *Nee nog niet. Ik richt me in mijn onderzoek op kerken die meedoen aan Kerk2030 omdat deze kerken laten merken dat ze openstaan voor vernieuwing. Het implementeren van deze goals vereist ook vernieuwing en wanneer een kerk zoiets heeft van nee vernieuwen is niet nodig, dan hoef ik daar ook niet aan te kloppen met deze goals. Maar dit is nog maar mijn tweede interview, dus wie weet waar andere kerken mee bezig zijn!*

R: Je interviewt dus ook nog andere kerken?

MB: *Ja! Zo kan ik een breder beeld en meer informatie krijgen.*

J: Ik ben benieuwd naar het resultaat!

I: We wachten af!

3. NGK Mariënberg

Dit was een interview met diaken Tanja (T). Tanja is diaken, moeder en studeert Social Work aan de VIAA in Zwolle.

MB: Ik vind het interessant dat u Social Work studeert. Is er enigszins overlap tussen Social Work en diaconie? Gewoon een losse vraag.

T: Ik vind van wel, de opleiding echter van niet. Diakenschap is de voorloper van social work, zo kun je het wel zien, maar de opleiding ziet diakenschap meer als pastoraal werk.

MB: Hoe kijkt de kerk daarnaar?

T: De kerk ziet het diakenschap gewoon als zijnde waar het voor is bedoeld. Je zorgt voor mensen in nood, voor de zieken, je zorgt voor elkaar en je kijkt goed om je heen of ieder heeft wat hij/zij nodig heeft. En inderdaad een stukje pastoraal werk. Op het moment dat iemand ziek is of aan het einde van zijn of haar leven is, dan ben je daar aanwezig om dat stukje pastoraal werk toe te passen. Dat is eigenlijk wat je doet.

MB: Klinkt wel als mooi werk. Het lijkt me mooi werk in ieder geval, maar ook heel intensief.

T: Ik zeg altijd, als je er energie van krijgt, is het niet intensief. Dat is hetzelfde wanneer je een studie doet waar je interesse in hebt, dan kost het niet vaak energie maar je krijgt er vaak energie van. Zo zie ik het. Ik denk dat wij in een maatschappij leven die zo ontzettend individualistisch is dat we er achter gaan komen of dat over een x aantal jaren allemaal nog wel zo leuk is. Juist vanuit die gedachtegang vind ik het heel belangrijk om van betekenis te zijn. Het is ook iets mythisch eigenlijk, je krijgt er echt kracht van en voor. Elke keer denk ik weer, hoe kan het. Ik heb een studie te doen, elk jaar staan er zestig studiepunten voor me klaar en ik kwam er laatst achter dat ik zo erg voorloop dat ik volgend jaar, mijn laatste jaar, nog maar dertig studiepunten hoeft te behalen. Ik begrijp dit ook niet, ik geloof echt in het stukje dat God mij tijd geeft om dingen te doen wanneer ik denk dat het allemaal niet meer lukt.

MB: Ik vind het interessant wat u zegt over de samenleving die getekend wordt door individualisme en hoe dit zich in de komende jaren gaat ontwikkelen. Dat is deels waar mijn scriptie over gaat. Mijn onderzoek is deels gebaseerd op het Sociaal Cultureel Rapport uit 2016 waarin staat dat de twee grote opgaven voor de toekomst solidariteit en duurzaamheid zijn. Mijn scriptie richt zich op de rol die de kerk, en dan met name de diaconie, daar in zou kunnen spelen, en of er een rol voor hen is weggelegd. Ik vond het heel leuk dat u dit noemde!

T: Ik zie het om me heen ook, ik zie het in de kerk gewoon gebeuren. We hadden als thema 'wie is Jezus voor jou'. Heel interessant maar je merkt ook gelijk dat dit heel ingewikkeld is voor mensen. Hoe leg je dit zo uit? Het is ook ingewikkeld om na te denken over wie Jezus voor mij is, en dan tegelijkertijd de vraag wie ben ik voor Jezus. En ik denk dat we naar die andere vraag toe moeten. Wie is Hij voor jou maar ook wie ben ik voor Hem. En dan is het de kerk omkeren. Ik geloof ook echt heilig dat wij als kerk echt om moeten. Om in de zin van dat je merkt dat de gereformeerde pijlers zijn weggeslagen, ook in coronatijd, iedereen kwam thuis te zitten. Er was minder animo voor de kerk en je merkt nu dat dit reacties oproept en dat mensen hiervan schrikken. Ik vind dit alleen maar goed want nu gaan mensen weer nadenken over hun rol in de kerk en over wie zij zijn voor Jezus. De omslag vindt ondertussen al wel weer plaats. Mensen gaan weer naar de kerk want ze zien dat dat belangrijk is. Dat het belangrijk is om God te dienen en om met elkaar te zijn. Ik denk dat de kerk te lang eenrichtingsverkeer is geweest; we horen een preek, we gaan naar huis en we drinken een kop koffie. Sommige mensen doen dit 's middags nog een keer, en dat is dan de zondag. Maar dan is nu de vraag, waar is de verbinding gebleven die Jezus ons voorhield? Dat je samen een maaltijd neemt bijvoorbeeld. Ik denk dat heel gezond is geweest dat dat weg was en we nu een soort bloei krijgen naar een ander soort kerkzijn. Dat kan in Kampen anders zijn dan hier, ik denk wel dat het erg gericht

moet zijn op Slowchurch. Ik zit zelf in het project Kerk2030 en ik vind het heel interessant om hierover na te denken. Als ik ga rennen, ga ik van driekwart van de gemeente verliezen. Dat is niet wat ik wil, ik wil in verbinding blijven met de ander. De ander is net zo belangrijk als ik, dus hoe ga ik hiermee om? Slowchurch gaat langzaam dingen veranderen, niet zodat kerken compleet uiteenvallen door verschillende denkwijzes en meningen, dus daar zit ook weer dat stukje maatschappij in vind ik. Dat je elkaar belangrijk vindt, naar elkaar omziet, maar dat je ook eens zegt: nou ga ik staan voor het stukje van mij. Ik ben zelf wel iemand die net wat meer het evangelische type is in onze gemeente. Ik sta ook wel echt met mijn handen omhoog soms. We hebben echter een conservatieve gemeente, en er was ooit een man die tegen mij zei dat hij er moeite mee had dat ik dat deed. Maar, laatst zei hij dat hij inmiddels anders in de wedstrijd staat. Je ziet dat er dingen gaande zijn.

MB: *Ik ga even een bruggetje maken naar mijn vragen. Mijn eerste vraag heeft te maken met kerkvernieuwingsbeweging Kerk2030. U gaf net al aan dat u dit ook een beetje organiseert. Is het ondertussen al wat zichtbaar in de gemeente en wat is uw rol hierin?*

T: Mijn rol is ten eerste vanuit de kerkenraad voorbereidend zijn voor de kerkenraad. Kort door de bocht betekent dit dat de kerkenraad beslissingen neemt en dit is best wel eens ingewikkeld voor deze mannen. Als ouderling wordt je soms op bepaalde dingen afgerekend en dat kan spannend zijn. Mijn taak is om de overtuiging die zij hebben te bevragen. Dat doe ik vooral zodat ze tot inzicht komen dat het niet zo spannend is. Mijn taak is ook, vind ik, om aan hen te laten zien dat de kerk een oefenplaats is waar fouten gemaakt mogen worden. Het is geen ramp als er een keer iets misgaat. Dat stukje voed ik heel erg. Daarnaast heb ik de taak om te kijken naar hoe Kerk2030 wordt uitgerold in de gemeente. We kunnen alles willen, maar dat werkt niet. We hebben nu besloten om ons eigen ding te doen. Je hebt zes werkvormen en wij hebben een zevende bedacht, een combinatie van twee die er al zijn. We hebben nu een klankbordgroep opgezet en deze groep gaat ervoor zorgen dat er boekjes, schetsen en stellingen komen zodat we met de jongste jeugd en de oudste leden kunnen praten over generaties in de kerk en de verhoudingen tussen de generaties. Mijn taak is dus om dit allemaal aan te sturen.

MB: *En is het ook al zichtbaar in de gemeente? Zijn er al dingen in de praktijk gebracht?*

T: Nee, daar zijn we nu nog mee bezig. Dat begint in september, dan begint namelijk ook het nieuwe kerkelijk jaar.

MB: *Ik ben ook wel benieuwd naar of u als diaken, in de diaconale praktijk, iets merkt van Kerk2030. Of denkt u dat dit nog zichtbaar gaat worden?*

T: Nee, je merkt het niet. We hebben het er weleens over maar het is nog.. we zijn van GKv naar NGK gegaan en daar zit nog wat onrust. Daar ben ik als diaken toch wel iets meer mee bezig. We zitten eigenlijk nog te vroeg in het voorstadium van Kerk2030 daarvoor.

MB: *Maar denkt u dat het misschien op lange termijn wel zichtbaar gaat worden?*

T: Ja, dat absoluut. We gaan er heel concreet mee aan de slag. We hebben al een hele inventarisatie gedaan, ook weer helemaal breed uitgezet in de kerk. We hebben ook bewust niet voor alleen de twintigers en dertigers gekozen maar echt van jong tot oud omdat je de hele gemeente bij elkaar wilt houden. Je kan het enten op Kerk2030, absoluut, maar wij vinden dat de hele gemeente betrokken moet zijn in dit stukje. Het is dus nu nog niet zichtbaar maar vanaf september gaat het wel zichtbaar worden! En dan zullen de predikanten ook over thema's preken, dat wordt allemaal meegenomen.

MB: *Helder. Dan mijn laatste vraag. Heeft u weleens van de sustainable development goals gehoord?*

T: Nee.

MB: *Oke. Dat zijn doelen die bijdragen aan duurzame ontwikkelingen. De doelen variëren van het uitbannen van armoede tot het bevorderen van veiligheid en publieke diensten, echt heel breed. Deze doelen kun je op lokaal niveau nastreven maar ook op internationaal niveau. Ze zijn overigens bedacht door de Verenigde Naties. Hoe verhoudt de diaconie zich tot deze goals? Het is wel een lastige vraag.*

T: Niet helemaal. Ik denk dat wij als diaconie heel erg kijken naar doelen die bijdragen aan klimaat bijvoorbeeld, doelen die ondersteunend zijn aan deze doelen. Ik moet wel zeggen, het heeft mij als diaken wel verbaasd dat er best veel geld voor is om dat te ondersteunen. Ik vind het fantastisch om hieraan te geven. Het gaat niet altijd om het grote, soms gaat het om het kleine. Waar kan je van betekenis zijn? En daarmee draag je uiteindelijk bij aan het grote. Als diaconie kijken we echt naar wat uiteindelijk van belang is. We geven geld aan de grote, overkoepelende organisaties bijvoorbeeld, maar ook aan kleinere initiatieven. Ik denk dat wij zeker wel bijdragen aan deze doelen.

MB: *Maar dan zonder de bewustwording van wat de doelen zijn dus.*

T: Ja, dat wel.

MB: *Is die bewustwording wel belangrijk, denkt u? Dat die doelen herkenbaar worden gemaakt?*

T: Ja, dat zou mooi zijn. Juist als diaconie wil je zorgen voor een goed klimaat en dat de wereld een stukje beter wordt. Tegelijkertijd kun je niet alles en moet je ook wel keuzes maken, dat is ook wel ingewikkeld. Het is goed om dat helder te hebben. Wat ik zei, je kan niet alles en iedereen ondersteunen.

MB: *Helder, bedankt! Het waren maar drie vragen, maar is er nog iets wat u wilt meegeven of een laatste opmerking of een vraag?*

T: Nou, we gaan dus echt zien wat de maatschappij individualistisch gaat doen. Wat ik ook echt heel erg spannend vind is dat ik overal om me heen zie dat de ik heel centraal komt te staan. Dus jij gaat je ontwikkelen en jij gaat het maken, dat komt allemaal vanuit hier. We bouwen de toren van Babel ongeveer in onszelf. Het gaat helemaal niet om mij, het gaat om jou, de ander. Het gaat om wat ik aan de ander geef. Het gaat niet om mij. Draag bij aan de ander, dat is veel belangrijker.

MB: *Bedankt voor deze mooie woorden!*

4. NGK Den Ham

Dit was een interview met Jeroen (J), diaken van NGK Den Ham.

MB: Ik heb het zojuist al verteld, maar ik doe onderzoek naar diaconale vernieuwing, gecombineerd met Kerk2030. Ik haal Kerk2030 erbij omdat kerken die meedoen aan deze vernieuwingsbeweging al laten zien dat ze openstaan voor vernieuwing. Vernieuwing staat bij hen al op de agenda. Mijn eerste vraag aan u is dan ook eigenlijk: uw kerk doet mee aan de kerkvernieuwingsbeweging Kerk2030, is dit al merkbaar in de gemeente?

J: *Nee. Er wordt met de kerkenraad wel over gesproken maar het is allemaal nog erg pril. Op dit moment merken we er dus eigenlijk niet heel veel van. Tegelijkertijd zijn we eigenlijk elke dag wel bezig met vernieuwingen. Met name in de bedrijfsvoering van de kerk. We hebben bijvoorbeeld een vrij jong diakenteam en de jongeren zijn wel bezig met vernieuwing. De eeuwenoude traditie wordt door hen tegen het licht gehouden waarbij ze kritisch vragen of dit is hoe we het willen. Er gebeurt in onze kerk wel heel veel dus, maar niet in de Kerk2030 trend.*

MB: Oke. Hoe zit het dan in de diaconale praktijk? Als Kerk2030 nog niet zichtbaar is in de gemeente, denkt u dat dat nog wel gaat gebeuren in de toekomst? En dan ook in de diaconale praktijk? Of is dat heel lastig om te zeggen?

J: *Ik denk dat het niet zo zwart-wit is eigenlijk. We hebben wel met elkaar uitgesproken dat we vernieuwing willen, maar ja we moeten wel kijken naar wat kan. Wij zijn in Den Ham wel apart. Als vrijgemaakten hebben we veel contact met de christelijk gereformeerde kerk en de hervormde kerk, we hebben zelfs afgesproken met de classis dat we aan kanselruil doen, we hebben heel veel gezamenlijke diensten en projecten dus we zijn qua vernieuwing denk ik al wel een paar tandjes verder. Vernieuwing is bij ons meer een proces dat eigenlijk al loopt. Kerk2030 is een extraatje erbij.*

De jongeren van nu zijn mondiger natuurlijk, en als je een goede discussie aan kan gaan met hen heb je Kerk2030 volgens mij niet nodig.

MB: Opvallend dat er zoveel wordt samengewerkt, wat leuk!

J: *Ja, het is fijn dat er niet meer zo moeilijk wordt gedaan over de verschillende groepjes. Iedereen hier is blij met de kansruil, de hervormde predikant is ook echt een leuke predikant.*

MB: Mooi! De laatste vraag gaat over de sustainable development goals, bent u daar bekend mee?

J: *Nee.*

MB: Dan leg ik ze even uit. De sustainable development goals zijn doelen die zijn bedacht door de Verenigde Naties. Deze doelen zijn bedoeld om van de wereld een betere plek te maken. De doelen kunnen lokaal uitgewerkt worden, maar ook nationaal en internationaal. Ik gebruik enkele van deze doelen voor mijn onderzoek. Het zijn er namelijk zeventien, ik gebruik er vijf. De doelen die ik gebruik zijn: geen honger, geen armoede, goede gezondheidszorg voor iedereen, duurzame samenleving en duurzame gemeenschappen, en het laatste doel is vrede, veiligheid en goede publieke diensten voor iedereen. Ik ben aan het kijken of deze doelen aan de diaconie gekoppeld kunnen worden.

J: *Als financieel iets? Hoe moet ik dat zien?*

MB: Ja, bijvoorbeeld. Het kan heel breed zijn. Ik heb bijvoorbeeld een diaconie gesproken die een eetcafé heeft voor de hele wijk waarbij mensen die geen geld hebben eens in de zoveel tijd komen eten. Dan draag je niet financieel bij maar ben je op een andere manier bezig. Ik vind het heel interessant dat ze dit dan doen maar dit niet koppelen aan een doel. Dus hoe zit dat in uw diaconie? Doet u er iets mee, al dan niet indirect?

J: *Indirect, ja. We hebben hier een stichting, Manna, dat is een soort voedselbank. Eens in de zoveel tijd is er een actiedag waarbij mensen boodschappenlijstjes krijgen, deze boodschappen naar de stichting brengen waar dan kisten getimmerd worden en deze boodschappen worden dan, verpakt en al, bij mensen geleverd die daar behoefte aan hebben. Wij zijn heel erg gelinkt met Manna. Daarnaast is er in de omgeving diaconaal platform Twenterand. Bij dit platform zijn een heleboel diaconieën uit de omgeving aangesloten met wie we dan samen werken. Vanuit dit platform wordt heel veel gecoördineerd. Ik heb wel een kanttekening hierbij overigens. Er is veel aan de hand in de wereld, we krijgen als diaconie veel mails binnen waar we lang niet altijd wat mee kunnen. Ook mails die dwingend overkomen. Er lijkt een soort verharding te zijn nu. En als ik dan luister naar die sustainable development goals van de UN denk ik: dit komt van een hoger niveau, maar in de praktijk gebeurt het vaak al. Ik weet niet of het van hogerhand moet komen of dat we juist onderop beginnen.*

MB: Dat ben ik wel met u eens. Aan de ene kant komt het inderdaad van hogeraf, aan de andere kant wordt er wel expliciet gezegd dat dit wel heel lokaal kan. Een beetje zoals die Loesje poster: verbeter de wereld, begin bij jezelf. Want wat kunnen wij doen aan het rechtssysteem in Sudan? Niks. Dat moet ergens anders vandaan komen. We kunnen echter wel kijken als dorp hoe we duurzaam kunnen zijn, hoe mensen in de buurt eten kunnen krijgen of een goede opleiding. Ik vind de kanttekening die u plaatst wel echt heel goed! Dat het inderdaad van boven opgelegd wordt.

J: *Ja, er gebeurt gewoon veel in de wereld. Het begint bij onze kinderen. We moeten hen leren om zich heen te kijken. Kijk naar dat kindje in de klas dat geen boterhammen mee heeft en doe er dan wat aan. We zijn de jeugd voor mijn gevoel wat aan het kwijtraken, het is een ik-maatschappij geworden.*

MB: Denk je dat de kerk hierin ook wat kan betekenen? Dat hier bijvoorbeeld catechisaties over kunnen gaan of iets dergelijks? Of is het echt een gezinsiets?

J: *Lastig. Je wilt heel graag dat de kerk hier wat aan doet, maar de generatie van nu is wat lastiger. Het is echt heel lastig om de jeugd erbij te houden, ook bij ons terwijl wij hier in het dorp allemaal trouwe kerkgangers zijn. De focus ligt natuurlijk heel erg op de jeugd, dat moet ook want zij zijn de volgende generatie maar het is echt lastig. Kinderen luisteren niet, ze kopiëren. Je moet dus zelf ook het goede voorbeeld geven zodat zij dit over kunnen nemen. Als de VN nu laat zien hoe het moet, dan*

laat je aan de generatie na ons zien dat dit anders kan, dat er kan worden ingegrepen. Maar het is lastig.

MB: Ja, dat is het. Dit waren overigens al mijn vragen, is er nog iets wat u mee wilt geven?

J: *Nee. Ja, ik vind het leuk dat je theologie studeert, dat je deze studie doet. Je bent wel een van de steunpilaren van de huidige tijd waar veel mensen zich aan vast kunnen klampen.*

MB: Bedankt, ik vind het zelf ook erg mooi! Bedankt ook voor het interview!